

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑΝ ΤΟΥ ΗΜΕΡΟΜΙΣΘΙΟΥ

ΥΠΟ

Γ. ΚΟΛΟΜΒΟΥ

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἐκθέτομεν περιληπτικῶς τὰ βασικὰ στοιχεῖα, τὰς γενικὰς προτάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ θεωρία τοῦ ἡμερομισθίου. Αἱ γενικαὶ αὗται προτάσεις συνοψίζονται εἰς τὰς ἀκολούθους παραγράφους.

1. *Τὰ ψυχολογικὰ ὁμαδικὰ κίνητρα, τὰ διέποντα τὴν ὁμαδικὴν οικονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν εἰς τὴν ζήτησιν ἐργασίας καὶ τῶν ἐργατικῶν τάξεων εἰς τὴν προσφορὰν ἐργασίας, συνίστανται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιδιώξεως κέρδους καὶ τῆς ἀποφυγῆς ζημίας ὅσον ἀφορᾷ τόσον τὰς τάξεις τῶν ἐργοδοτῶν ὅσον καὶ τὰς τάξεις τῶν μισθωτῶν.*

Οἱ παράγοντες οἱ προσδιορίζοντες τὸ ἡμερομισθιον⁽¹⁾ δύνανται νὰ καταταχθοῦν, συμφώνως πρὸς τὴν κατὰ παράδοσιν μέθοδον, εἰς παράγοντας ἀναγομένους εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας καὶ εἰς παράγοντας ἀναγομένους εἰς τὴν προσφορὰν αὐτῆς. Νομίζομεν ὅτι εἰς ἓνα κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα ἡ μελέτη τῶν παραγόντων τῶν προσδιοριζόντων τὸ ἡμερομισθιον ὀφείλει νὰ ἐρευνήσῃ τὰ στοιχεῖα, τὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργοδοτῶν καθὼς καὶ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὴν προσφορὰν ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν μισθωτῶν. Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ μελέτη τῶν παραγόντων τῶν προσδιοριζόντων τὸ ἡμερομισθιον δύναται ν' ἀκολουθήσῃ ἄλλην κατάταξιν τῶν παραγόντων τούτων. Ἀλλὰ οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ κατάταξις αὕτη, ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ τὰ στοιχεῖα, τὰς συνθήκας αἱ ὁποῖαι προσδιορίζουν τὰς ζητούμενας ποσότητας ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐκείνας αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὰς προσφερομένας ποσότητας ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν μισθωτῶν.

Αἱ θεωρίαι τοῦ ἡμερομισθίου δύνανται νὰ καταταχθοῦν συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα εἰς δύο κυρίως κατηγορίας. Αἱ θεωρίαι τῆς πρώτης κατηγορίας θεωροῦν τοὺς παράγοντας τοὺς προσ-

1. Εἰς τὴν μελέτην ταύτην χρησιμοποιοῦντες τὸν ὄρον ἡμερομισθιον ἐνοοῦμεν τὴν κατὰ τὴν μικροτέραν χρονικὴν μονάδα (ῶραν) ἀμοιβὴν τῆς ἐργασίας (Wages rate, taux de salaire).

διορίζοντας τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργοδοτῶν ὡς τὸ κινήτηριον στοιχεῖον, τὸ *primum movens*, τὸ ἀμέσως προηγούμενον τοῦ συνόλου τῶν παραγόντων οἱ ὅποιοι ἐπιδροῦν ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου. Τοιαῦται θεωρίαι εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἀποθέματος μισθῶν καὶ ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Αἱ θεωρίαι τῆς δευτέρας κατηγορίας δέχονται τοὺς παράγοντας τοὺς προσδιορίζοντας τὴν προσφορὰν τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν μισθωτῶν ὡς τὸ κινήτηριον αἷτιον, τὸ *primum movens*, τὸ ἀμέσως προηγούμενον τοῦ συνόλου τῶν παραγόντων τῶν καθοριζόντων τὸ ἡμερομισθιον. Τοιαῦται θεωρίαι εἶναι αἱ ἐργασιακαὶ θεωρίαι τοῦ μισθοῦ (Ricardo—Marx), αἱ θεωρίαι τῶν ἐξόδων παραγωγῆς καὶ αἱ κοινωνικοψυχολογικαὶ θεωρίαι.

Ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα ἡ ὁποία ἐξάγεται ἐκ τῆς μελέτης τῶν θεωριῶν τούτων δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὴν ἀκόλουθον πρότασιν:

Δεδομένης τῆς καταστάσεως τῆς παραγωγικῆς τεχνικῆς, τῶν μεθόδων τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν συστημάτων ἐργασίας, δεδομένου τοῦ ὄγκου τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ, τοῦ μεγέθους τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως, δεδομένης τῆς σπουδαιότητος τοῦ φυσικοῦ πλούτου καὶ τέλος δεδομένης τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας εἰς μίαν ὠρισμένην χώραν καὶ ἐποχὴν, οἱ ψυχολογικοὶ ὁμαδικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τῆς ὁμαδικῆν οἰκονομικῆν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν τάξεων τῶν μισθωτῶν ἀποτελοῦν τὰ κύρια αἷτια τὰ προσδιορίζοντα τὸ ἡμερομισθιον.

Συγκεκριμένως ἡ μελέτη τῶν θεωριῶν τοῦ ἡμερομισθίου μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν ὁμαδικῆν οἰκονομικῆν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν τάξεων τῶν μισθωτῶν προσδιορίζουν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν τάξιν τῶν ἐργοδοτῶν, τὸν ὄγκον τῆς ζήτησεως τῆς ἐργασίας καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν τάξιν τῶν μισθωτῶν, τὸν ὄγκον τῆς προσφορᾶς ἐργασίας. Ἀκριβέστερον, εἰς ἓνα κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα τὰ ὁμαδικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ διέποντα τὴν ὁμαδικῆν οἰκονομικῆν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐκείνην τῶν τάξεων τῶν μισθωτῶν ὅσον ἀφορᾷ τὴν ζήτησιν καὶ τὴν προσφορὰν ἐργασίας συνίστανται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ κέρδους καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ζημίας. Φρονούμεν ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ κέρδους καὶ ἡ ἔννοια τῆς ζημίας, ἡ ἀντιπαραβολὴ τῆς ἔννοιας τοῦ κέρδους πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ζημίας καθορίζονται ὑπὸ ὁμαδικῶν ψυχολογικῶν ἐκτιμήσεων, ὑπὸ τῶν ὁμαδικῶν ψυχολογικῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν οἰκονομικῆν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων.

“Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν τάξεων

τῶν ἐργοδοτῶν, οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ κυβερνῶντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων τούτων σχετικῶς πρὸς τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας ὀρίζουν τὸ κέρδος ὡς συνιστάμενον, διὰ δεδομένην χρονικὴν μονάδα καὶ ὠρισμένην ἐπιχείρησιν, εἰς τὸ πλεόνασμα τοῦ συνόλου τῶν ἐσόδων (ἦτοι τῶν συνολικῶν πωλήσεων) ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν ἐξόδων (ἦτοι τοῦ συνολικοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς), μὲ ἄλλας λέξεις, εἰς τὸ πλεόνασμα τῆς μέσης τιμῆς πωλήσεως ἐπὶ τοῦ μέσου κόστους. Κατὰ ταῦτα, ἡ ζημία ὀρίζεται ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας ὡς τὸ πλεόνασμα τῶν συνολικῶν ἐξόδων παραγωγῆς ἐπὶ τῶν συνολικῶν ἐσόδων ὠρισμένης ἐπιχειρήσεως εἰς δεδομένην χρονικὴν μονάδα.

Εἰς τὴν σειρὰν αὐτὴν τῶν σκέψεων αἱ ὁμαδικαὶ ψυχολογικαὶ ἀρχαὶ αἱ διέπουσαι τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν ὠθοῦν τοὺς τελευταίους εἰς ἓνα σύστημα κεφαλαιοκρατικόν, εἰς δεδομένον κοινωνικὸν περιβάλλον, ὑπὸ ὠρισμένας τεχνικάς, νομικάς, ἱστορικάς καὶ κοινωνιολογικάς συνθήκας, ὅπως αὐξήσουν τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας εἰς πᾶσαν αὕξησιν τοῦ πλεονάσματος τῶν συνολικῶν ἐσόδων ἐπὶ τῶν συνολικῶν ἐξόδων παραγωγῆς καὶ συγκεκριμένως εἰς πᾶσαν ὕψωσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους καὶ ἀντιθέτως ὅπως μειώσουν τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας εἰς πᾶσαν πτώσιν τοῦ πλεονάσματος τῶν ἐσόδων ἐπὶ τῶν ἐξόδων τῆς παραγωγῆς καὶ συγκεκριμένως εἰς πᾶσαν πτώσιν τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους. Τοιοῦτοτρόπως εἰς ἓνα σύστημα κεφαλαιοκρατικόν, ὑπὸ δεδομένας τεχνικάς, νομικάς, ἱστορικάς καὶ κοινωνιολογικάς συνθήκας ἡ ζήτησις τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν ἐμφανίζεται ὡς ἔχουσα ἄμεσον συνάρτησιν πρὸς τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους.

1α. Ἡ προσφορὰ ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργατικῶν τάξεων διέπεται ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ κέρδους καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ζημίας αἱ ὁποῖαι καθορίζουν τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν.

Οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν προσφορὰν τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργατικῶν τάξεων ὀρίζουν τὸ κέρδος ⁽¹⁾ ὡς

1. Εἰς τὴν βιομηχανικὴν ὀρολογίαν ἡ ἔννοια τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας ἀνάγεται περιοριστικῶς εἰς τοὺς παράγοντας τοὺς διέποντας τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν. Ἄλλὰ ἡ μελέτη αὕτη εἶναι κοινωνιολογική, ἐρευνᾷ τὰ ὁμαδικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ ἐπηρεάζοντα τὴν οἰκονομικὴν δραστηριότητα τῶν ἀτόμων τῶν συμβιούτων εἰς τὴν κοινωνίαν, τῶν ὁμάδων καὶ τῶν τάξεων. Ὁ καθ' ἕκαστα καθορισμὸς τῆς ἐννοίας τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας ἀποτελεῖ εἰδικὸν παράγοντα ἐξουσιάζοντα τὴν ὁμαδι-

συνιστάμενον εις τὸ πλεόνασμα τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου (ἢ ἀκριβέστερον τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας) ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὀριακῆς ἀνωφελείας τῆς ἐργασίας, τὴν δὲ ζημίαν ὡς συνισταμένην εις τὸ πλεόνασμα τῆς κοινωνικῆς ὀριακῆς ἀνωφελείας τῆς ἐργασίας ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου.

Συγκεκριμένως οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων τῶν μισθωτῶν ὠθοῦν τὰς τελευταίας, εις ἓν κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα, ὑπὸ δεδομένας συνθήκας τῆς παραγωγικῆς τεχνικῆς, ὑπὸ δεδομένας νομικὰς, κοινωνιολογικὰς καὶ ἱστορικὰς συνθήκας, ὅπως αὐξάνουν τὴν προσφορὰν τῆς ἐργασίας εις πᾶσαν αὐξήσιν τοῦ πλεονάσματος τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τοῦ ἡμερομισθίου ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς ὀριακῆς ἀνωφελείας τῆς ἐργασίας καὶ ὅπως μειώνουν τὴν προσφορὰν τῆς ἐργασίας εις πᾶσαν ὑποχώρησιν τοῦ πλεονάσματος τούτου καὶ κατὰ μείζονα λόγον εις πᾶν πλεόνασμα τῆς κοινωνικῆς ὀριακῆς ἀνωφελείας τῆς ἐργασίας ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου.

Εἰς τὴν περιληπτικὴν ταύτην μελέτην εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπεκταθῶμεν λεπτομερῶς εις τὴν ἔρευναν τῆς παραγομένης σχέσεως μεταξὺ τῆς προσφορᾶς ἐργασίας καὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Εἰς ὀλίγας λέξεις δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὰ ἑξῆς :

Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος, ὅταν αἱ σύγχρονοι ἐξειλιγμένοι χώροι εὕρισκοντο εις τὸ πρῶτον στάδιον τῆς ἐξελιξεως τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας καὶ κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20ου αἰῶνος εις τὰς ἀνεξελικτους χώρας, ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας προσεγγίζει εις τὸ ἐλάχιστον ὄριον συντηρήσεως. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ προσφορὰ ἐργασίας εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας ἐντὸς ὀρισμένων ὀρίων τῆς κινήσεως τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Τοῦτο διότι αἱ ἀπαιτήσεις τῆς στοιχειώδους συντηρήσεως ἐξαναγκάζουν τοὺς ἀπομονωμένους, τοὺς μὴ ὀργανωμένους ἐργάτας, νὰ αὐξάνουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὥρων τῆς ἐργασίμου ἡμέρας εις πᾶσαν μείωσιν τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας. Τὸ ἔνστικτον

κὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν τάξεων. Ἄλλὰ οἷονδήποτε καὶ ἐὰν εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐκάστοτε εἰδικοῦ τούτου παράγοντος, ἢ γενικὴ ἔννοια τοῦ κέρδους καὶ τῆς ζημίας, τῆς εὐαρεσκειᾶς καὶ τῆς δυσαρεσκειᾶς, τῆς θετικῆς καὶ ἀρνητικῆς χρησιμότητος, τοῦ καρποῦ καὶ τοῦ μόχθου ἀποτελεῖ τὸ πρωταρχικὸν στοιχεῖον, τὸ οὐσιῶδες κίνητρον τὸ διέπον τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν διαφόρων τάξεων.

τῆς αὐτοσυντηρήσεως ὥθει τοὺς ἀπομονωμένους ἐργάτας, τοὺς μὴ πραγματοποιήσαντας οὐδενὸς εἴδους μαζικὴν ὀργάνωσιν νὰ προτιμοῦν τὴν ἔντασιν τῆς κοπώσεως, τὴν αὔξησιν τῶν ὥρων τῆς ἐργασίας εἰς πᾶσαν πτώσιν τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας ἀπὸ τὴν διὰ τῆς ἀσιτίας ἐξαφάνισιν αὐτῶν. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ αὔξησις τῶν ὥρων ἐργασίας εἰς πᾶσαν πτώσιν τῆς τιμῆς ταύτης ἔχει ὡς ὄριον αὐτὴν ταύτην τὴν φυσιολογικὴν ἀντοχὴν τῶν ἐργατῶν πρὸς ἀποδοτικὴν ἐργασίαν.

Εἰς τὰς ἐξειλιγμένας ὁμῶς χώρας, ἔνθα αἱ ἐργατικαὶ τάξεις εἶναι ἰσχυρῶς ὀργανωμένοι καὶ ἔνθα τὸ βιωτικὸν ὡς καὶ τὸ μορφωτικὸν αὐτῶν ἐπίπεδον εἶναι ὑψηλόν, ἡ προσφορὰ ἐργασίας εἶναι κατ'εὐθείαν ἀνάλογος τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας ἐντὸς ὀρισμένων ὀρίων τῆς κινήσεως τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας (1).

2. *Οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀτόμων τῶν συμβιούντων εἰς κοινωνίαν δὲν ἀνάγονται εἰς τὴν ἀτομικὴν ψυχολογίαν, εἰς τὴν ἐνδοσκόπησιν, ἀλλὰ εἰς τὴν ὁμαδικὴν ψυχολογίαν. Ἡ πρότασις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν πρώτην οὐσιώδη ἀντίρρησην κατὰ τῆς κλασσικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἀρχῆς τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ κέρδους καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ζημίας.*

Ἡ ψυχολογικὴ ἀρχὴ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος, θεωρουμένη ὡς κύριον κίνητρον τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῶν μελῶν μιᾶς κεφαλαιοκρατικῆς κοινωνίας, εἶναι τόσον παλαιὰ ὅσον αὕτη αὕτη ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία. Πράγματι, ἡ ἱστορία τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἀνάγεται εἰς τὴν γέννησιν τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ συγκεκριμένως εἰς τὸν πατέρα τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, τὸν Adam Smith.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος, ὡς αὕτη ὀρίζεται ὑπὸ τῆς κατὰ παράδοσιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ὠδήγησε τὴν τελευταίαν εἰς τὴν διατύπωσιν θεωριῶν καὶ προτάσεων αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀπολύτως ἐσφαλμένοι, καθότι στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος μὴ ὀρθῶς καθοριζομένου. Τοῦναντίον ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος ὀρθῶς καθοριζομένου ὀδηγεῖ εἰς συμπεράσματα, εἰς προτάσεις, εἰς θεωρίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὰς ἐξαγγελλομένας ἀπὸ τὴν κατὰ παράδοσιν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν.

1. Adam Smith, *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*, 1776, book I ch. VIII, Malthus, *Principles of political economy*, 1820, book I ch. IV sect V, book II ch. I sect IV, V, IX καὶ γαλλικὴ μετάφρασις Quillaumin σελ. 226, 296, 298, 310, 359, 379, Ξενοφ. Ζολώτα, *Θεωρητικὴ Οἰκονομική*, 2α ἔκδ. 1944 σελ. 460/462, Colson, *Cours d'économie politique*, Paris 1928, T. II σελ. 7, 91. 96, 102, 533. Jean Marchal, *Le mécanisme des prix*, Librairie de Médicis, 2α ἔκδ. 1948 σελ. 82/95, 105/109.

Συγκεκριμένως, ἡ μελέτη τῶν θεωριῶν τοῦ ἡμερομισθίου ὀδηγεῖ εἰς τὰς ἀκολούθους ἀντιρρήσεις κατὰ τῶν κλασσικῶν θέσεων:

Ἡ πρώτη ἀντίρρηση συνίσταται εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκονομικοῦ συλλογισμοῦ τοῦ ὀδηγοῦντος εἰς τὰς προτάσεις, τὰς θεωρίας τῆς κατὰ παράδοσιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας, ἀφορᾷ τὰ ἀτομικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ διέποντα τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀπομονωμένου ἀτόμου. Μὲ ἄλλας λέξεις, ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ κατὰ παράδοσιν οἰκονομικὸς συλλογισμὸς, ὑπάγεται εἰς τὴν ἀτομικὴν ψυχολογίαν, εἰς τὴν ἐνδοσκόπησιν. Ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ οἰκονομικὸς συλλογισμὸς, ὁ ὁποῖος ἀναπτύσσεται εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, ἀφορᾷ τὰ ὁμαδικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ διέποντα τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ὁμάδων, τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν τάξεων τῶν μισθωτῶν. Τὰ ὁμαδικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα, αἱ ὁμαδικαὶ ψυχολογικαὶ ἀρχαὶ τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος ἀνάγονται εἰς τὴν ὁμαδικὴν κοινωνικὴν ψυχολογίαν. Οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι σχηματίζονται καὶ ἀναπτύσσονται εἰς ἕνα δεδομένον ἱστορικὸν καὶ κοινωνιολογικὸν περιβάλλον. Οἱ νόμοι οὗτοι εἶναι ἀποτελέσματα τῶν ἱστορικῶν καὶ κοινωνιολογικῶν παραγόντων, τῶν τεχνικῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς, τῶν θεσμῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστώτων, οἱ ὁποῖοι διέπουν εἰς δεδομένην ἐποχὴν καὶ δεδομένην χώραν τὴν οἰκονομίαν.

Συγκεκριμένως ἡ ἐπιχειρηματολογία τῆς αὐστριακῆς σχολῆς, ἀναχωροῦσα ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ *homo oeconomicus*, τουτέστιν ἐκ τῆς ἐννοίας τῆς οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς ἐνὸς ὑποθετικοῦ ἀνθρώπου, στηρίζεται εἰς ἕνα λογικὸν συλλογισμὸν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θεμελιούται ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἀλλὰ ἡ αὐστριακὴ ψυχολογικὴ σχολὴ δὲν εἶναι ψυχολογικὴ παρὰ κατ' ὄνομα· αἱ θεωρίαι αὗται εἶναι μᾶλλον λογικαὶ καὶ ὄχι ψυχολογικαὶ καὶ ἐνίοτε μάλιστα εἶναι λογιστικά (1). Ὡς ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω, ἡ ἐννοία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας κακῶς ὀριζομένη δὲν εἶναι καὶ ἐπιδεκτικὴ ἐλέγχου ὑπὸ τῶν γεγονότων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου. Οὕτω ἡ κριτικὴ τῆς θεωρίας ταύτης ὑποχρεοῦται νὰ βασισθῇ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ ἰδεολογικοῦ συλλογισμοῦ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἡ θεωρία αὕτη ἀναπτύσσεται. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἀληθινοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἐπηρεάζεται εἰς τὴν οἰκονομικὴν του δραστηριότητα μᾶλλον ἀπὸ ἱστο-

1. André Marchal, *Économistes et historiens* εἰς *Revue Économique*, Mai, 1950 σελ. 10)13, 27, 30, 31, 35 καὶ εἰς *Le Monde* τῆς 11 Ἰουνίου 1951. *Nouvelle Utopie libérale, chimère socialiste, économie dirigée* I, III καὶ IV.

ρικούς καὶ κοινωνιολογικούς παράγοντας καὶ συνεπῶς ἀπὸ παράγοντας ἀναγομένους εἰς τὴν κοινωνιολογίαν, εἰς τὴν ὁμαδικὴν ψυχολογίαν παρὰ ἀπὸ παράγοντας τοῦ ἀτομικοῦ βίου, τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως καὶ ἐπομένως ἀπὸ παράγοντας τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας (1). Ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἴτε πρόκειται περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Descartes, εἴτε περὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Pavlov, φρονοῦμεν ὅτι ἢ εἰς τὴν μελέτην ταύτην ἀναπτυσσομένη κριτικὴ τῆς αὐστριακῆς ψυχολογικῆς σχολῆς καὶ τῆς ὀριστικῆς παραγωγικότητος εὐσταθεῖ.

Εἰς τὴν σειρὰν ταύτην τῶν ἰδεῶν φρονοῦμεν, ἀκολουθοῦντες τὴν γνώμην τοῦ Durkheim καὶ τοῦ Simiand, ὅτι ἡ ὁμαδικὴ συνειδήσεις, ὁ ὁμαδικὸς βίος διακρίνεται τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἀτομικοῦ βίου καὶ συνεπῶς ἡ ὁμαδικὴ ψυχολογία διακρίνεται τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας (2). Παραδεχόμεθα ἔν τούτοις ὅτι διαμορφοῦται ἔν εἶδος ρεύματος δράσεων καὶ ἀντιδράσεων μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῆς ὁμαδικῆς συνειδήσεως, τοῦ ὁμαδικοῦ βίου καὶ συνεπῶς τῆς ὁμαδικῆς ψυχολογίας καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως, τοῦ ἀτομικοῦ βίου καὶ ἐπομένως τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας (3).

1. Ἴδε Jean Marchal, Cours d'Économie Politique, Librairie de Medicis 1950 τ. I σελ. 335—341 καὶ 689—721 καὶ Du prix du travail au revenu du travailleur εἰς Revue Économique Juillet 1950 σελ. 129, 132, 134, 135, Jean Lhomme, Les phénomènes économiques en tant que phénomènes normaux, εἰς Revue Économique, mai 1950 καὶ 52.

2. Κατὰ τὸν Durkheim: «Ἡ κοινωνία δὲν εἶναι ἀπλοῦν ἄθροισμα ἀτόμων· τὸ σύστημα τὸ διαμορφούμενον ἀπὸ τὴν συμβίωσιν τῶν ἀτόμων ἀντιπροσωπεύει μίαν εἰδικὴν πραγματικότητα ἐμφανίζουσαν ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά. Ἡ κοινωνιολογία δὲν ἀποτελεῖ τὸ πόρισμα τῆς ψυχολογίας, διότι ἡ ἐξαναγκαστικὴ δύναμις τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἀποδεικνύει ὅτι ταῦτα ἐκφράζουν μίαν διάφορον φύσιν τῆς ἰδικῆς μας, ἀφοῦ εἰσβάλλουν εἰς τὴν συνείδησίν μας διὰ τῆς βίας. Ἐν ὅλον δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ἄθροισμα τῶν μερῶν ἀλλὰ ἀποτελεῖ κάτι τὸ διάφορον» (Les règles de la méthode sociologique, Alcan Paris 1919 σελ. 125 καὶ 127. Ἐπίσης σελ. 6—19, 35—57, 120—138, 142—143, 148—152). Ὁ André Marchal παρατηρεῖ: «Τὸ κοινωνικὸν γεγονός δέφει νὰ ἐρευνηθῆ ἐκ τῶν ἔξωθεν διὰ τῆς παρατηρήσεως. Δέον ν' ἀποφύγωμεν νὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ μέθοδος τῆς ἐνδοσκοπήσεως καὶ τῆς ψυχολογίας αἱ ὁποῖαι ἰσχύουν διὰ τὴν μελέτην τῶν ἀτομικῶν στοιχείων ἰσχύουν ἀκόμη καὶ διὰ τὴν μελέτην τοῦ συνόλου. Τὸ σύνολον τοῦτο δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς κάτι τὸ διαχωρισμένον, τὸ διάφορον τῆς ἀπλῆς προσθέσεως τῶν ὄρων οἱ ὁποῖοι τὸ συνθέτουν. Τὸ σύνολον τοῦτο δέον νὰ θεωρηθῆ μᾶλλον ὡς going concern, κατὰ τὴν εἰκονικὴν ἐκφρασίν τῆς ἀμερικανικῆς θεσμολογικῆς σχολῆς, ἢ μᾶλλον ὡς εἰς ὄργανισμὸς ἔχων ἴδιον βίον καὶ ὑπακούων εἰς ἴδιους νόμους». (Economistes et historiens op. cit. σελ. 27, 30, 31—36. Ἴδε ἐπίσης Ξεν, Ζολώτα, Θεωρητικὴ Οἰκονομικὴ σελ. 207—213).

3. Ἴδε Emile Durkheim σελ. 94—95 σελ. 31—34, 54, 59, 94—95, 100, 113,

Ἡ ἀκόλουθος παράγραφος ἐξετάζει τὴν δευτέραν ἀντίρρῃσιν κατὰ τῆς κλασσικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἡδονιστικῆς ἀρχῆς.

2α. Δευτέρα οὐσιώδης ἀντίρρῃσις κατὰ τῆς κλασσικῆς ἀντιλήψεως τῶν ἡδονιστικῶν ἀρχῶν : ἢ κατὰ παράδοσιν ἡδονιστικῆ ἀντίληψις δὲν θεωρεῖ ὡς ἀσκοῦντα ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων παρὰ μόνον τὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ διέποντα τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν κεφαλαιούχων, παραμελοῦσα τὴν μελέτην τῶν ψυχολογικῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατῶν:

Ἡ δευτέρα ἀντίρρῃσις κατὰ τῶν δογματικῶν θέσεων τῆς κατὰ παράδοσιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας συνίσταται εἰς τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ τελευταία δὲν ἐρευνᾷ τὴν ἀρχὴν τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος παρὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν κεφαλαιούχων. Πράγματι αὕτη ἀπέφυγε συστηματικῶς τὴν μελέτην τῆς ἀρχῆς τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος τοῦ διέπόντος τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατῶν.

Ἡ σχολὴ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος (J. B. Clark, von Wieser) καὶ εἰδικώτερον ἡ αὐστριακὴ σχολὴ δὲν παραδέχεται ὅτι οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων δύνανται ν' ἀσκήσουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων (συγκεκριμένως ἐπὶ τῶν ἡμερομισθίων). Κατὰ τὴν σχολὴν ταύτην, οἱ μόνον παράγοντες οἱ ἐπιδρῶντες ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου συνίστανται εἰς τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ὀριακὴν χρησιμότητα τῶν ἀγαθῶν. Κατὰ τὴν σχολὴν ταύτην τὸ ἡμερομίσθιον τείνει νὰ ἐξισωθῆι πρὸς τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καὶ συνεπῶς οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ κυβερνῶντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων, (ἧτις ἐκδηλοῦται

116, 124, 130, 136, 137 151, 152, 176—177. Γενικῶς ἴδε ἐπίσης François Simiand, *La méthode positive en science économique* Alcan. 1911 p. 21, 25—44, 56—95, 130—165, 184—192. *Le salaire, l'évolution sociale et la monnaie*, Alcan 1932 T. I. p. 14, 17, 24—25, 81—86, 126—135, 280—304, 314—517, 532, 534 καὶ T. II. p. 3—5, 386—391, 415, 443, 531—590. *Le salaire des ouvriers des mines de charbon en France*, Paris 1907, σελ. 14, 144, 202, 203, 219, 488, 496. Ἐπίσης Ξεν. Ζολώτα, *Θεωρητικὴ Οἰκονομικὴ* 207—213. Γεωργίου Κολόμβου. Ἡ Πολιτικὴ Οἰκονομία ὡς ἐπιστήμη, Ἀθῆναι 1937. Ἐπίσης Gaëtan Pirou, *L'utilité marginale* Κεφ. VII, VIII, IX. *Introduction à l'étude de l'économie politique* p. 13—21; *Les nouveaux courants de la théorie économique aux Etats - Unis*. T. II. *L'économie institutionnelle* καὶ *La valeur et les prix* p. 19—124, *Doctrines sociales et science économique* p. 3—41, 43—72, Emile James, *Histoire des théories économiques*, Flammarion, Paris 1950 p. 187—189, 194—196. John Bates Clark et John Maurice Clark, Dalloz, Paris 1948 Preface 1—56.

π.χ. διὰ τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων, τῆς ὁμαδικῆς ἐργατικῆς δράσεως κτλ.), δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσδιορίσουν κατὰ τρόπον σταθερὸν ἡμερομισθιον ἀπέχον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Μὲ ἄλλας λέξεις, κατὰ τὴν αὐστριακὴν σχολὴν μόνον οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν, τῶν κεφαλαιούχων καὶ τῶν καταναλωτῶν ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῆς Διανομῆς καὶ τῆς Ἀξίας. Αἱ ψυχολογικαὶ ἀρχαὶ αἱ κυβερνῶσαι τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν, τῶν κεφαλαιούχων (ἀποταμιευτῶν) καὶ τῶν καταναλωτῶν καθορίζουν τὸν ὄγκον τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας, ἐπομένως τὸν ὄγκον τῆς ἀπασχολήσεως ἔναντι τοῦ ὑφισταμένου ἐν δεδομένη στιγμῇ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ πλούτου, συνεπῶς προσδιορίζουν τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, ἐπομένως τὸ ἡμερομισθιον. Οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν καταναλωτῶν, ἔναντι ὠρισμένου ὄγκου τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ πλούτου καὶ συνεπῶς ἔναντι ὠρισμένου ὄγκου τῶν προσφερομένων ἀγαθῶν καθορίζουν τὴν ὀριακὴν χρησιμότητα τῶν ἀγαθῶν τῶν παραγομένων ὑπὸ τῶν ὀριακῶν ἐργατῶν καὶ συνεπῶς τὴν χρησιμότητα τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου. Οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι, οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀποταμιευτῶν ἔναντι ὠρισμένου ὕψους τοῦ τόκου τοῦ κεφαλαίου προσδιορίζουν τὸν ὄγκον τῆς προσφορᾶς τοῦ κεφαλαίου. Ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυσις τῆς αὐστριακῆς σχολῆς περιορίζεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῶν ψυχολογικῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν, τῶν κεφαλαιούχων (ἀποταμιευτῶν) καὶ τῶν καταναλωτῶν. Ἀρνεῖται τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῶν ψυχολογικῶν νόμων τῶν κυβερνῶντων τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων πλὴν καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἰδιότητα αὐτῶν ὡς καταναλωτῶν. Συγκεκριμένως ἀποκρούει τὴν ἐν λόγῳ ἐργατικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ὅσον ἀφορᾷ τὴν δυνατότητα τῆς ρυθμίσεως, τοῦ περιορισμοῦ, ἐν καταστάσει σταθερᾶς ἰσορροπίας, τοῦ ὄγκου τῆς προσφορᾶς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ἡ αὐστριακὴ σχολὴ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος δὲν παραδέχεται τὴν ἐργατικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων παρὰ μόνον κατὰ τὸ μέτρον καθ' ὃ τὸ ὕψος τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ προσδιορίζει τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας. Ἡ σχολὴ αὕτη ἀρνεῖται ὅτι αἱ ἐργατικαὶ τάξεις δύνανται νὰ προσδιορίσουν, εἰς κα-

τάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, ὄγκον προσφορᾶς ἐργασίας διάφορον ἐκείνου τῶν διαθεσίμων ποσοτήτων ἐργασίας. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς σχολῆς ταύτης, οἱ δύο οὔτοι ὄγκοι τείνουν νὰ ἐξισωθοῦν, δηλονότι ἡ οἰκονομία τείνει, εἰς θέσιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως.

Ἡ ἀγγλικὴ σχολή (Stanley Jevons, Alfred Marshall, A. C. Pigou), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν αὐστριακὴν σχολήν, παραδέχεται ὅτι οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ἐν προκειμένῳ ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθοῦ. Ἡ ἀγγλικὴ σχολή, πλὴν τῆς ἐπιδράσεως τῆς οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐργατῶν ἐπὶ τῆς ὀριακῆς χρησιμότητος τῶν ἀγαθῶν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα αὐτῶν ὡς καταναλωτῶν καὶ ἐπὶ τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας διὰ μέσου τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, παραδέχεται ὡσαύτως τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων (ἐν προκειμένῳ ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθοῦ) τῆς ὀριακῆς ἀνωφελείας τῆς ἐργασίας, τῆς ἀρνητικῆς χρησιμότητος ἢ τῆς δυσαρεσκείας⁽¹⁾, τουτέστι τοῦ μόχθου, τῆς κοπώσεως τὴν ὅποιαν προκαλεῖ ἡ ἐργασία. Κατὰ ταῦτα, ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῆς διανομῆς καὶ τῆς ἀξίας δὲν ἀσκοῦν μόνον αἱ ἐπιθυμίαι τῶν καταναλωτῶν, ἡ ὀριακὴ χρησιμότης τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας, ὡς αὕτη καθορίζεται ὑπὸ τοῦ συνολικοῦ ὄγκου τοῦ πληθυσμοῦ, ἀλλὰ ἐπίσης ἡ ὀριακὴ ἀνωφέλεια τῆς ἐργασίας, τὸ ἐπίμοχθον, τὸ ἐπίπονον τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας⁽²⁾. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ κοινωνικὴ ὀριακὴ ἀνω

1. Ἴδε Ξ. Ζολώτα, Θεωρητικὴ Οἰκονομική, σελ. 177—178, 199, 200

2. Ἡ χρησιμότης τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθοῦ (ἢ ἡ ὀριακὴ χρησιμότης τῶν παραγομένων ὑπὸ τῶν ἐργατῶν ἀγαθῶν) δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ μιᾶς καμπύλης φθινούσης μὲ τὴν αὔξησιν τῶν παραγομένων ἀγαθῶν καὶ συνεπῶς μὲ τὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὥρων ἐργασίας. Ἡ ὀριακὴ ἀνωφέλεια τῆς ἐργασίας δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ μιᾶς καμπύλης αὐξοῦσης μὲ τὴν οὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὥρων ἐργασίας. Τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὅποιον τέμνονται αἱ δύο καμπύλαι (αἱ ὅποιαι ἐμφανίζουσι ἀντιθέτους κατευθύνσεις) παριστᾷ τὸ ἡμερομισθιον ἰσορροπίας. Διὰ τὸν μηχανισμόν τῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθοῦ τῆς σχέσεως χρησιμότητος τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθοῦ πρὸς τὴν ὀριακὴν ἀνωφέλειαν τῆς ἐργασίας 187, ἴδε ἐν γένει W. Stanley Jevons, *The theory of political economy* Ch. V. Alfred Marshall, *Principles of economics*, book VI Ch. I, II. J. M. Keynes, *The general theory of employment, interest and money* Macmillan 1939 Ch. II, III, XIX, p. 3—34, 257—279. Aftalion, *L'influence du coût à côté de l'utilité comme fondement dernier de la valeur* εἰς *Mélanges Truchy*, Paris 1938, Jean Marchal, *Le mécanisme des prix*, op. cit. p. 84—87, 92, 107 ἐπ.

φέλεια τῆς ἐργασίας προσδιορίζει τὴν ποσότητα ἐργασίας τὴν ὁποίαν οἱ ἐργάται εἶναι διατεθειμένοι νὰ προσφέρουν καὶ συνεπῶς καθορίζει τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, ἥτις εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶναι ὑψηλοτέρα ἐκείνης τὴν ὁποίαν ἡ προσφορά ὀλοκλήρου τῆς διαθεσίμου ποσότητος ἐργασίας ἤθελε προσδιορίσει κατὰ τὴν αὐστριακὴν σχολήν.

Ἡ αὐστριακὴ σχολὴ καὶ ἀκόμη εἰς τὰς ἡμέρας μας ὠρισμένοι οἰκονομολόγοι ὀπαδοὶ τῆς σχολῆς ταύτης ἀρνοῦνται νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς συλλογισμοὺς τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Οἱ οἰκονομολόγοι οὗτοι ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ ὡς ἄνω ψυχολογικοὶ νόμοι διέπουν τοὺς ἀνεξαρτήτους ἐργάτας, τοὺς βιοτέχνας καὶ ὄχι τοὺς ἐργάτας τῶν ἐργοστασίων τῆς συγχρόνου οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἡμερομίσθιον καθορίζεται κατὰ τοὺς οἰκονομολόγους τοῦτους μόνον ἀπὸ τὰς ψυχολογικὰς ἀρχὰς τὰς κυβερνώσας τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτῶν, τῶν κεφαλαιούχων, καὶ τῶν καταναλωτῶν ὡς καὶ ἀπὸ τὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς. Κατὰ τὴν αὐστριακὴν σχολὴν καὶ τοὺς συγχρόνους ὀπαδοὺς τῆς οἱ ἐργάται τῶν συγχρόνων ἐργοστασίων δὲν δύνανται νὰ μεταβάλουν τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίμου ἡμέρας, ἥτις καθορίζεται ἐκ τοῦ νόμου, οὔτε τοὺς ὅρους ἐργασίας τῶν ἐργοστασίων καὶ τὸ ἡμερομίσθιον οἱ ὁποῖοι καθορίζονται ἀπὸ τοὺς ἐργοδοτάς. Συνεπῶς οἱ ψυχολογικοὶ παράγοντες οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργαζομένων δὲν ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας παρὰ μόνον ὅσον ἀφορᾷ τοὺς βιοτέχνας ἢ τοὺς ἀνεξαρτήτους ἐργάτας οἱ ὁποῖοι ἐξουσιάζουν τὴν ἐργασίαν των⁽¹⁾.

1. *Ἴδε François Perroux, *La valeur*, Presses Universitaires de France, 1943 σελ. 132—139. Jean Marchal, *Cours d'économie politique*, Licence 2 Année 1949)1950 σελ. 181—182. Ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς αὐστριακῆς σχολῆς καὶ τῶν συγχρόνων ὀπαδῶν αὐτῆς ὅτι οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατῶν ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου μόνον ὅσον ἀφορᾷ τοὺς βιοτέχνας καὶ τοὺς ἀνεξαρτήτως ἐργαζομένους (οἱ ὁποῖοι ἐξουσιάζουν τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίμου ἡμέρας) καὶ ὄχι τοὺς ἐργάτας τῶν ἐργοστασίων δὲν εὐσταθεῖ παρὰ μόνον εἰς ἓνα σύστημα μονομεροῦς ἐργοδοτικοῦ μονοπωλίου ζητήσεως ἐργασίας *de jure* ἢ *de facto* καὶ μονομεροῦς ἐργατικοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ προσφορᾶς ἐργασίας μετὰ κρατικῆς ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων καὶ ἀποχῆς ταύτης ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ὡς ὑπῆρξε περίπου τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα εἰς τὰ πρῶτα τρία τέταρτα τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ὡς ὑπάρχει σήμερον εἰς τὰς ἀνεξελίκτους χώρας. Ἀλλὰ εἰς τὸ ἰσχυρὸν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20ου αἰῶνος εἰς τὰς ἐξελιγμένας χώρας σύστημα δι-

Τοιοιουτρόπως κατὰ τὴν αὐστριακὴν σχολὴν καὶ τοὺς συγχρόνους ὀπαδοὺς τῆς ἢ προσφερομένη ποσότης ἐργασίας προσδιορίζεται ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὸν ὄγκον τοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς νομίμου ἐργασίμου ἡμέρας. Κατὰ τὴν σχολὴν ταύτην, δεδομένης τῆς προσφερομένης εἰς τὴν ἀγορὰν ποσότητος ὥρων ἐργασίας (ἣτις καθορίζεται ἐκ τοῦ συνολικοῦ ἐργατικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς χρονικῆς διάρκειας τῆς νομίμου ἐργασίμου ἡμέρας), δεδομένου τοῦ τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ πλούτου, εὐρίσκεται αὐτομάτως προσδιωρισμένη ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας καὶ συνεπῶς τὸ ἡμερομίσθιον. Οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες, κατὰ τὴν ἀγγλικὴν σχολὴν, τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατῶν (καὶ συγκεκριμένως τὴν ποσότητα τῆς προσφερομένης ἐργασίας) δὲν δύνανται κατὰ τὴν αὐστριακὴν σχολὴν ν' ἀσκήσουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ ἐν προκειμένῳ ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου. Εἰς τὴν βᾶσιν τοῦ οἰκονομικοῦ συλλογισμοῦ τῆς αὐστριακῆς σχολῆς εὐρίσκεται ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ προσφερομένη ποσότης ἐργασίας τείνει νὰ ἐξισωθῇ, εἰς κατάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, πρὸς τὴν συνολικὴν διαθέσιμον ποσότητα ἐργασίας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ οἰκονομία τείνει, εἰς κατάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, εἰς τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν.

Ὡς ἐκτίθεται εἰς τὴν μελέτην ταύτην, ἡ ἀγγλικὴ θεωρία εὐσταθεῖ κατὰ τοῦτο, ὅτι εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν οἱ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων καὶ ἐν προκειμένῳ ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου. Συνεπῶς, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς αὐστριακῆς σχολῆς, ἡ προσφερομένη ποσότης ἐργασίας δὲν συμπίπτει ἀναγκαστικῶς πρὸς τὴν διαθέσιμον ποσότητα ἐργασίας, ὅπερ σημαίνει ὅτι τὸ ἡμερομίσθιον δὲν καθορίζεται ἀναγκαστικῶς ἀπὸ τὴν διαθέσιμον ποσότητα ἐργασίας εἰς κατάστασιν πλήρους ἀπασχολήσεως, ἀλλὰ δύναται νὰ προσδιορισθῇ ἀπὸ τὴν προσφερομένην ποσότητα ἐργασίας, ἣτις δύναται νὰ εἶναι κατωτέρα τῆς διαθέσιμου πο-

μεροῦς ἐργοδοτικοῦ καὶ ἐργατικοῦ μονοπωλίου καὶ διμεροῦς κρατικῆς ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων ἀμφοτέρων τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ ἐργατικῶν τάξεων, ἢ ὁμαδικὴ οἰκονομικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἣτις διέπεται ὑπὸ τῶν ὁμαδικῶν ψυχολογικῶν νόμων, ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πρὸς τὸν σκοπὸν νομοθετικῆς ρυθμίσεως τῆς χρονικῆς διάρκειας τῆς ἐργασίμου ἡμέρας καὶ ἐπὶ τῶν ἐργοδοτικῶν μονοπωλίων διὰ τῶν συλλογικῶν συμβάσεων πρὸς τὸν σκοπὸν ρυθμίσεως τῆς ἀμοιβῆς τῆς ἐργασίας καὶ τῶν συνθηκῶν ἐργασίας εἰς τὸ ἐργοστάσιον.
*Ἴδε κατωτέρω §§ 13 καὶ 14.

σότητος ἐργασίας εις κατάστασιν υπαπασχολήσεως. Ἀκριβέστερον τὸ ὕψος τοῦ ήμερομισθίου, αἱ ψυχολογικαὶ ἀρχαὶ αἱ κυβερνώσαι τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων προσδιορίζουν τὴν ποσότητα τῶν προσφερομένων ὥρων ἐργασίας καὶ ὑπὸ ὠρισμένας συνθήκας τὸν ὄγκον τῆς ἀπασχολήσεως (1).

Ἐν περιλήψει, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς κατὰ παράδοσιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας ὅσον ἀφορᾷ εἴτε τὴν φιλελευθέραν σύτῆς κατεύθυνσιν εἴτε τὴν ὀριακὴν ἢ ψυχολογικὴν αὐτῆς κατεύθυνσιν, ὁ ἐπηρεασμὸς τῆς οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων δὲν ἀσκεῖται παρὰ ὑπὸ μίαν καὶ μόνην μορφήν, δηλονότι τὴν ἰδιότητα αὐτῶν ὡς καταναλωτῶν. Ἀντιθέτως, ὁ ἐπηρεασμὸς τῆς οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τῶν τάξεων τῶν κεφαλαιούχων ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ἐκδηλοῦται, κατὰ τὴν κλασσικὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν, ὑπὸ τρεῖς μορφάς, δηλονότι διὰ τῆς ἰδιότητος αὐτῶν ὡς ἐργοδοτῶν ἐπενδυσόντων κεφάλαια εἰς τὴν παραγωγήν, διὰ τῆς ἰδιότητος αὐτῶν ὡς ἀποταμιευτῶν καὶ ὡς δανειστῶν κεφαλαίων καὶ τέλος διὰ τῆς ἰδιότητος αὐτῶν ὡς καταναλωτῶν. Οὕτως, ὁ κλασσικὸς οἰκονομικὸς συλλογισμὸς (εἴτε τῆς φιλελευθέρας σχολῆς εἴτε τῆς ὀριακῆς ἢ ψυχολογικῆς σχολῆς) μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κατάργησις τῆς φεουδαρχικῆς οἰκονομίας, τῆς κλειστῆς οἰκονομίας καὶ ἡ ἐπέλευσις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, ἡ διαμόρφωσις τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ἡ ἀνάπτυξις τῆς διανοητικῆς καὶ κοινωνικῆς μορφώσεως ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἔχουν ἐκμηδενίσει τὸν ἐπηρεασμὸν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν γεγονότων τὴν ὁποῖαν τείνουν ν' ἀσκήσουν ἡ ψυχὴ, ἡ διανόησις, τὸ πνεῦμα, αἱ αἰσθήσεις, τὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἡ ὀμαδικὴ οἰκονομικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων, τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων καὶ ἔχουν τοιουτοτρόπως καταστήσει ταύτας ἓνα εἶδος *robot* ἀδρανοῦς ἀπαθοῦς ὕλης ἄνευ περισπασμῶν καὶ ἀντιδράσεων.

3. Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἐπηρεασμοῦ ἐπὶ τοῦ ήμερομισθίου τὸν ὁποῖον ἀσκοῦν τὰ ὀμαδικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ διέποντα τὴν ὀμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀνισότητος τῶν συνθηκῶν *de jure* ἢ *de facto*, καθ' ὅς ἡ διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας ἐπιτρέπει εἰς τὰ ὀμαδικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ κυβερνώντα τὴν ὀμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀφ' ἑτέρου, ὅπως ἀσκοῦν

1. Ἴδε § 13 καὶ 14.

έπηρεασμόν επί τών εισοδημάτων έκάστης τών τάξεων τούτων. Ἡ μείωσις τῆς άνισότητος τών ώς άνω *de jure* ή *de facto* συνθηκών άποτελεῖ τὸ πρῶτον χαρακτηρηστικόν σημεῖον τῆς εξέλιξεως τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εις τὰς ἐξειλιγμένας χώρας εις τὸ πρῶτον ήμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος.

Ἐξεθέσαμεν άνωτέρω ὅτι ή κατά παράδοσιν Πολιτικῆ Οἰκονομία ἐμφανίζει τήν τάσιν ὅπως περιορίζη τὰς οἰκονομικὰς τῆς ἐρέυνας εις τήν μελέτην τοῦ ἐπηρεασμοῦ ἐπί τών οἰκονομικῶν γεγονότων τὸν ὁποῖον άσκοῦν αἱ ψυχολογικαὶ άρχαὶ αἱ διέπουσαι τήν οἰκονομικήν συμπεριφορὰν τών ἐργοδοτῶν, ὅσον άφορᾷ τήν ζήτησιν ἐργασίας καὶ κεφαλαίων, καὶ τών κεφαλαιούχων, ὅσον άφορᾷ τήν προσφορὰν κεφαλαίων, καὶ ὅπως άποφεύγη τήν μελέτην τοῦ ἐπηρεασμοῦ ἐπί τών οἰκονομικῶν φαινομένων τὸν ὁποῖον άσκοῦν αἱ ψυχολογικαὶ άρχαὶ αἱ διέπουσαι τήν οἰκονομικήν συμπεριφορὰν τών μισθωτῶν, ὅσον άφορᾷ τήν προσφορὰν ἐργασίας. Ἡ τάσις αὕτη τῆς κλασσικῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ήθελε άποτελέσει οἰκονομικήν παραδοξολογίαν ἐάν ὄχι κοινωνιολογικόν σκάνδαλον, ἐάν τὰ δύο κατωτέρω γεγονότα δέν προσεκόμιζαν μίαν ἐξήγησιν ή τουλάχιστον μίαν δικαιολογίαν τῆς δογματικῆς αὐτῆς κατευθύνσεως.

Τὸ πρῶτον γεγονός τὸ ὁποῖον δύναται νά θεωρηθῆ ὅτι δικαιολογεῖ τήν ώς άνω ἐκτεθεῖσαν κατεύθυνσιν τῆς κατά παράδοσιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας, συνίσταται εις τήν διαπίστωσιν ὅτι εις τήν διάρθρωσιν τῆς οἰκονομίας τοῦ 19ου αἰῶνος αἱ συνθηκαὶ *de jure* ή *de facto* δέν ἐπέτρεπαν εις τήν ὁμαδικήν οἰκονομικήν συμπεριφορὰν τών ἐργατικῶν τάξεων καὶ συνεπῶς εις τοὺς διέποντας ταύτην ὁμαδικοὺς ψυχολογικοὺς νόμους νά άσκήσουν κατά τρόπον σταθερόν ἐπηρεασμόν τινα ἐπί τών φαινομένων τῆς διανομῆς καὶ τῆς αξίας. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Καθηγητῆς Ernest Labrousse αἱ κοινωνικαὶ ἰδέαι καὶ αἱ κατά παράδοσιν δογματικαὶ θέσεις τοῦ 19ου αἰῶνος δέν ἐκδηλοῦν κατ' οὐσίαν παρὰ τήν κατάστασιν πραγμάτων τήν ὁποῖαν προσδιορίζει ή διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας τοῦ αἰῶνος τούτου (1).

Εἶναι ἀληθές ὅτι ή κατά τὸν 19ον αἰῶνα διαμορφωθεῖσα διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας σημειοῖ κατά τὸ πρῶτον ήμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος μίαν τάσιν μείωσεως τῆς άνισότητος τών συνθηκῶν *de jure* ή *de facto*, κατά τὰς ὁποίας άσκεῖται ἐπί τών οἰκονομικῶν φαινομένων ὁ ἐπηρεασμός τών ὁμαδικῶν ψυχολογικῶν νόμων τών διεπόντων τήν οἰκονομικήν συμπεριφορὰν τών διαφόρων τάξεων. Δέν εἶναι ὅμως ἐξ ἄλλου ὀλιγώτερον ἀληθές ὅτι δεύτερον γεγονός σημειοῦται εις τὸν

1. Ἴδε : Le mouvement ouvrier et les idées sociales en France de 1815 à la fin du XIXe siècle, Centre de Documentation Universitaire.

20ὸν αἰῶνα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐμμονὴν τῆς κατὰ παράδοσιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς τὰς δογματικὰς αὐτῆς θέσεις. Πράγματι, εἰς μίαν οἰκονομίαν, καθ' ἣν ἐπιδρῶν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων ὄχι μόνον οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων, ἀλλὰ ἐπίσης οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ κυβερνῶντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ὑπὸ συνθήκας *de jure* ἢ *de facto* κατὰ προσέγγισιν ἴσας, εἰς μίαν τοιαύτην οἰκονομίαν αἱ ρυθμικότητες, οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι, αἱ οἰκονομικαὶ κατευθύνσεις αἱ ὁποῖαι ἤθελον παραχθῆ θὰ διέψευδον τὰς δογματικὰς θέσεις, τὰ θεωρητικὰ συμπεράσματα τῆς κατὰ παράδοσιν Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Οὕτως, εἰς μίαν τοιαύτην οἰκονομίαν, αἱ βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται πλεῖσται θεωρίαι καὶ δόγματα τῆς κλασσικῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας, τὰ θεμέλια αὐτὰ ταῦτα τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος ἤθελον σοβαρῶς κλονισθῆ.

Συγκεκριμένως, ἡ μελέτη τῶν παραγόντων οἱ ὁποῖοι προσδιορίζουν τὸ ἡμερομισθιον μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ἐξελίξεως τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος συνίστανται εἰς τ' ἀκόλουθα δύο φαινόμενα:

Τὸ πρῶτον χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς ἐξελίξεως τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος συνίσταται εἰς τὴν ὡς ἄνω ἀναφερθεῖσαν διαπίστωσιν ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἐμφανίζει μίαν μείωσιν τῆς ἀνισότητος τῶν συνθηκῶν *de jure* ἢ *de facto*, κατὰ τὰς ὁποίας αἱ ὁμαδικαὶ ψυχολογικαὶ ἀρχαὶ αἱ διέπουν τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀφ' ἑτέρου, ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς διανομῆς καὶ τῆς ἀξίας. Συγκεκριμένως, ἓν χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς ἐξελίξεως τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος συνίσταται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ διάρθρωσις τῆς συγχρόνου οἰκονομίας σημειοῖ μίαν μεταμόρφωσιν ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην τοῦ προηγουμένου 19οῦ αἰῶνος κατὰ τοῦτο ὅτι εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν οἱ θεσμοί, αἱ συνθήκαι *de jure* ἢ *de facto* ἐπιτρέπουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἐνῶ οἱ θεσμοί, αἱ συνθήκαι *de jure* ἢ *de facto* αἱ ὑφιστάμεναι εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ 19οῦ αἰῶνος δὲν ἐπέτρεπον, εἰς τοὺς ὁμαδικοὺς ψυχολογικοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων νὰ ἀσκήσουν τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Ὄντως, ἡ διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας τοῦ 19οῦ αἰῶνος δὲν ἐπέτρεπε

παρὰ μόνον εἰς τὰς ὁμαδικὰς ψυχολογικὰς ἀρχὰς τὰς διεπούσας τὰς ἐργοδοτικὰς καὶ κεφαλαιουχικὰς τάξεις ν' ἀσκήσουν πλήρως τὴν ἐπίδρασιν των ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, παρεμποδίζουσα τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῶν ὁμαδικῶν ψυχολογικῶν ἀρχῶν τῶν κυβερνωσῶν τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων.

Ἡ ὡς ἄνω ἀναφερθεῖσα μεταβολὴ τῶν συνθηκῶν *de jure* ἢ *de facto*, τὴν ὁποίαν σημειοῖ ἡ ἐξέλιξις τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος, συνίσταται πρῶτον εἰς τὸν σχηματισμὸν σημαντικῶν ἐργατικῶν συνδικάτων παραλλήλως πρὸς τὰ ὑφιστάμενα *de jure* ἢ *de facto* ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἰσχυρὰ ἐργοδοτικὰ συνδικᾶτα καὶ δεύτερον εἰς τὴν ἐμφάνισιν κρατικῆς παρεμβάσεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκτεταμένης πρὸς ὄφελος τῶν συμφερόντων τῶν ἐργατικῶν τάξεων παραλλήλως πρὸς τὴν κρατικὴν παρέμβασιν ὑφισταμένην ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος πρὸς ὄφελος τῶν συμφερόντων τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων. Ὅντως ἡ διάρθρωσις τῆς οἰκονομίας τοῦ 19ου αἰῶνος παρουσιάζει ἀφ' ἑνὸς ἓν σύστημα μονομεροῦς ἐργοδοτικοῦ μονοπωλίου ζητήσεως ἐργασίας *de facto* καὶ μονομεροῦς κρατικῆς ἐπεμβάσεως πρὸς ὄφελος τῶν συμφερόντων τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἓν σύστημα μονομεροῦς ἐργατικοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ προσφορᾶς ἐργασίας καὶ ἀποχῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ἀντιθέτως, ἡ διάρθρωσις τῆς συγχρόνου οἰκονομίας ἐμφανίζει ἓν σύστημα διμεροῦς ἐργοδοτικοῦ καὶ ἐργατικοῦ μονοπωλίου καὶ διμεροῦς κρατικῆς παρεμβάσεως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων ὅσον τῶν ἐργατικῶν τάξεων εἰς ἀναλογίαν ἐπεμβάσεως, καθ' ἡμᾶς, ἄνισον πρὸς ὄφελος τῶν πρώτων τάξεων. Ἡ κρατικὴ παρέμβασις ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων ἐκδηλοῦται : α) διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν προστατευτικῶν δασμῶν, β) διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν νομοθετικῶν περιορισμῶν τῆς παραγωγῆς πρὸς συγκράτησιν τῶν τιμῶν εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον καὶ ἐξασφάλισιν συνεπῶς ὠρισμένου ποσοστοῦ κερδῶν θεωρουμένου «λογικοῦ», «κανονικοῦ» (1) κλπ. γ) διὰ τῆς πολιτικῆς τῆς ἐξαγορᾶς προϊόντων εἰς ὑψηλὰς τιμὰς ἢ τῆς στηρίξεως τῶν τιμῶν αὐτῶν (π.χ. τιμαὶ

1. Τοιαῦτα περιοριστικὰ τῆς παραγωγῆς νομοθετικὰ μέτρα ἐθεσπίσθησαν πρὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου εἰς διαφόρους χώρας ὅσον ἀφορᾷ τὰ σιτηρὰ, τοὺς οἴνους, τὸν καπνόν, τὴν ζάκχαριν, τὸν ἠλεκτρισμόν, τὰ ὑποδήματα κλπ. (π. χ. ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι).

άσφαλείας κ.τ.λ.) (1), δ) διά τής πολιτικής τής αναγκαστικής μειώσεως τών χρεών τών όφειλετών πρός ύποστήριξιν τών συμφερόντων των(2) ε) διά τής πολιτικής τής «άνελκύσεως» (3) και τέλος στ) διά τής πολιτικής τής de jure και de facto καθηλώσεως τών ήμερομισθίων και τής de facto ύψώσεως τών τιμών.

Δέον νά σημειωθῆ ὅτι ἡ de jure θέσπισις τής καθηλώσεως τών τιμών ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν φενάκην. Ὅντως εἰς ὄσας χώρας ἐνομοθετήθη τὸ μέτρον τής καθηλώσεως τών ήμερομισθίων και τών τιμών εἰς τήν πραγματικότητα διεπιστώθη de jure και de facto καθήλωσις τών ήμερομισθίων και de facto σημαντική ὕψωσις τών τιμών (π. χ. ἐν Γαλλίᾳ και ἐν Ἑλλάδι, και εἰς μικροτέραν ἕκτασιν ἐν Ἀγγλίᾳ). Ἡ καθήλωσις τών ήμερομισθίων και ἡ de facto ὕψωσις τών τιμών προκαλοῦσα μείωσιν τοῦ πραγματικοῦ ήμερομισθίου και ὕψωσιν τών πραγματικῶν κερδῶν, εἰς τὸς χώρας ἐνθα σημειοῦται αὔξησις τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, πρός ἐμπλουτισμόν τοῦ ἐργοδοτικοῦ εἰσοδήματος ἐξαναγκάζει τὰς ἐργατικὰς τάξεις εἰς τήν ἐνέργειαν ἀπεργιῶν πρός τὸν σκοπὸν τής ἀποκρούσεως τοῦ σφετερισμοῦ τών εἰσοδημά-

1. Τοιοῦτη πολιτικὴ ἐθεσπίσθη εἰς διαφόρους χώρας ὅσον ἀφορᾷ τὰ σιτηρὰ, τὸν βάμβακα, τὸν καφέν, τὸν καπνὸν κλπ. (π. χ. ΚΕΠΕΣ ἐν Ἑλλάδι, Office national interprofessionnel du blé τοῦ νόμου 15. 8. 1936 κλπ. ἐν Γαλλίᾳ).

2. Ἡ μείωσις τών χρεῶν τών όφειλετών δύναται νά θέσπισθῆ εἴτε διά ἀμέσου νομοθετικοῦ μέτρον (π. χ. ἐν Ἑλλάδι ὁ νόμος περὶ ἀγροτικῶν χρεῶν ὑπ' ἀριθ. 677 τής 14/5/1937) εἴτε διά τής ὑποτιμήσεως τοῦ νομίσματος θεσπισθεῖσης πρός τὸν σκοπὸν τής μειώσεως τής ἀγοραστικῆς ἀξίας τών ἀγροτικῶν χρεῶν (π. χ. ἡ ὑποτίμησις τοῦ δολλαρίου ἐν Ἀμερικῇ τὸ 1932).

3. Ὁ ὅρος ἀνέλκυσις ἀντιστοιχεῖ πρός τὸν γαλλικὸν ὄρον renflouement, ὁ ὁποῖος εἰς τήν ναυτικὴν ὀρολογίαν ἀφορᾷ τήν ἀνέλκυσιν ἐξοκείλαντος πλοίου. Εἰς τήν οἰκονομικὴν ὀρολογίαν ἡ ἀνέλκυσις ἐκφράζει τήν πολιτικὴν τήν συνισταμένην εἰς τήν χορήγησιν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους βοηθείας εἰς τὰς μεγάλας ἐπιχειρήσεις πρός διάσωσιν αὐτῶν ἐξ ἀπειλουμένης χρεωκοπίας. Ὁ καθηγητῆς κ. Ξεν. Ζολώτας παρατηρεῖ ὀρθῶς : «Ἐδῶ ἀρκούμεθα νά τονίσωμεν ὅτι διά τής οἰκονομικῆς ἀγωγῆς τοῦ Κράτους πρός τὰς διαφόρους ἐπιχειρήσεις εἰς περιόδους μεγάλων ζημιῶν περιωρίσθη οὐσιωδῶς ὁ ὑπὸ τοῦ ἐπιχειρηματίου βασταζόμενος κίνδυνος τής παραγωγῆς, ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸ σύστημα τής ἀτομιστικῆς ὀργανώσεως συντελεῖ, ὡς εἶδομεν, εἰς τήν ἐπιλογὴν τών ἐπιχειρηματιῶν και τήν ὀρθὴν κατεύθυνσιν αὐτῶν εἰς τήν παραγωγικὴν λειτουργίαν. Ἐπὶ πλέον φαίνεται παράδοξον τὰ μὲν κέρδη νά εἰσπράττουν οἱ ἐπιχειρηματίαι, τὰς ζημίας ὁμως νά φέρῃ ἡ ὀλόγη. Διά τοῦτο ὑπεστηρίχθη ὅτι εἶναι ἐξόχως δυσχερῆς ἡ δικαιολογία ἐνὸς συστήματος τὸ ὁποῖον ἀτομικεῦει τὸ Κράτος και κοινωνικοποιεῖ τὰς ζημίας (Pirou, Néo-libéralisme néo-corporatisme, néo-socialisme 1939)». Ὁ Δημιουργικὸς σοσιαλισμὸς σελ. 65/66 και σελ. 61. Ἴδε ὡσαύτως Ἀγγελοπούλου, Ὁ Σοσιαλισμὸς, σελ. 15—84 L'Etat et la prospérité.

των αὐτῶν καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς διὰ στερήσεων ἐξαφανίσεως αὐτῶν. Αἱ ἐργοδοτικαὶ τάξεις, ἀρνούμεναι νὰ παραιτηθοῦν τῆς σημαντικῆς ἀυξήσεως τῶν κερδῶν των, πραγματοποιουμένης διὰ τῆς μεθόδου τοῦ σφετερισμοῦ τῶν ἐργατικῶν εἰσοδημάτων τὴν ὁποίαν τοὺς ἐξασφαλίζει ἡ πολιτικὴ τῆς *de jure* καὶ *de facto* καθηλώσεως τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῆς *de facto* ὑψώσεως τῶν τιμῶν, προκαλοῦν, ἔναντι τῆς διὰ τῶν ἀπεργιῶν ἐπιτευχθείσης ὑψώσεως τῶν ἡμερομισθίων νέαν ὑψωσιν τῶν τιμῶν καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς. Τὸ ρεῦμα δράσεων καὶ ἀντιδράσεων, μεταξύ, ἀφ' ἑνὸς τῶν ἐργοδοτῶν οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται νὰ παραιτηθοῦν τῶν τεραστίων κερδῶν τὰ ὁποῖα τοὺς ἐξασφαλίζει ἡ κρατικὴ αὐτῆ ἐπέμβασις ὑπὲρ τῶν συμφερόντων αὐτῶν, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν ἐργατικῶν τάξεων αἱ ὁποῖα ἀρνοῦνται νὰ ὑποστοῦν σφετερισμὸν τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν καὶ ἐκμηδένισιν αὐτῶν, ἀπεκλήθη «φαύλος κύκλος».

Καὶ οὐσίαν εἰς τὴν ὡς ἄνω περίπτωσιν δὲν πρόκειται περὶ «φαύλου κύκλου» ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπενεργείας τῶν ὁμαδικῶν ψυχολογικῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ οὗτοι νόμοι ὠθοῦν τὰς ἐργατικὰς τάξεις πρὸς ὁμαδικὴν ἀντίστασιν εἰς τὸν διὰ τῆς μεθόδου τῆς *de jure et de facto* καθηλώσεως τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῆς *de facto* ὑψώσεως τῶν τιμῶν σφετερισμὸν τῶν ἐργατικῶν εἰσοδημάτων πρὸς τὸν σκοπὸν ἐμπλουτισμοῦ τῶν ἐργοδοτικῶν εἰσοδημάτων. Συγκεκριμένως οἱ ὁμαδικοὶ οὗτοι ψυχολογικοὶ νόμοι ὠθοῦν τὰς ἐργατικὰς τάξεις ὅπως διεκδικήσουν τὴν κατάργησιν τῆς κρατικῆς ταύτης ἐπεμβάσεως τῆς προκαλούσης τὸν σφετερισμὸν τῶν ἐργατικῶν εἰσοδημάτων πρὸς ὄφελος τῶν συμφερόντων τῶν ἐργοδοτικῶν τάξεων καὶ τὴν ἐκ νέου νομοθέτησιν τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου ὑφισταμένου θεσμοῦ τῶν συλλογικῶν συμβάσεων. Καθὼς οὐδεμίᾳ κρατικῇ παρέμβασις δύναται εἰς τὰς ἐξειλιγμένας χώρας νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐπενέργειαν τῶν ὁμαδικῶν ψυχολογικῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν εὐρειῶν τάξεων, διαμορφοῦται εἰς τὰς χώρας ταύτας ἰσχυρὰ τάσις πρὸς τὴν ἐκ νέου ἐπάνοδον εἰς τὸν θεσμόν τῶν συλλογικῶν συμβάσεων καὶ εἰς τὴν νομοθέτησιν τῆς κινητῆς κλίμακος τῶν ἡμερομισθίων (1).

1. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς *de jure* ἢ *de facto* καθηλώσεως τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῆς *de facto* ὑψώσεως τῶν τιμῶν ἥτις ἐθεσπίσθη εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν πολιτικὴν, τὴν ἐφάρμοσθεῖσαν ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ Α' τῆς Ἀγγλίας, τῆς θεσπίσεως ἑνὸς *maximum* ἡμερομισθίων ἔναντι τῆς τάσεως τῆς *de facto* ὑψώσεως τῶν τιμῶν. Ἀλλὰ ἔκτοτε ἐπῆλθε σοβαρὰ μείωσις τῆς ἀνισότητος τῶν συνθηκῶν

Ἐπὶ πλέον, ἕτεροι οὐσιώδεις παράγοντες χαρακτηρίζοντες τὴν ἐξέλιξιν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος εἶναι ἡ μεταβολὴ τῶν τεχνικῶν σχέσεων τῆς παραγωγῆς, δηλονότι ἡ βελτίωσις τῶν μεθόδων τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν συστημάτων ἐργασίας, ἡ ἔντασις τῆς ἐργατικῆς δράσεως συντελεσθεῖσα εἰς τὸ πολιτικὸν καὶ οἰκονομικὸν πεδίον, ἡ ἀνάπτυξις τῶν σοσιαλιστι-

de jure ἢ de facto καθ' ἃς ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν διαφόρων τάξεων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ πολιτικὴ τῶν ἡμερομισθίων ἢ θεσπισθεῖσα ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ τῆς Α' Ἀγγλίας ἀποδεικνύεται ἀνέφικτος εἰς τὴν σημερινὴν οἰκονομίαν.

Ὁ ἰσχυρισμὸς ὠρισμένων οἰκονομολόγων καθ' ἣν ἡ συνεπεὶα προηγουμένης ὑψώσεως τῶν τιμῶν ἐργατικῆ διεκδίκησις ἐπακολουθήσεως ὑψώσεως τῶν ἡμερομισθίων δὲν ἀποφεύγει τὴν πτώσιν τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου λόγῳ τῆς ἐπενεργείας τοῦ θεωρήματος τοῦ λεγομένου «φαύλου κύκλου», ὁ ἰσχυρισμὸς, λέγομεν, οὗτος ἀντιστοιχεῖ, ὑπὸ ἄλλην μορφήν ἐνηρμοσμένην πρὸς τὰς συγχρόνους συνθήκας, πρὸς τὸν ρικαρδιανὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι τὸ ἡμερομισθίον τείνει νὰ προσεγγίξῃ τὸ ἐλάχιστον ὄριον συντηρήσεως, ἰσχυρισμὸν ὅστις ἀπεκλήθη «σιδηροῦς νόμος». Πράγματι, δεδομένου ὅτι ὁ πραγματικὸς οἰκονομικὸς βίος εἰς τὰς χώρας ἔνθα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, διευτυπώθη τὸ θεώρημα τοῦ «φαύλου κύκλου» ἀπέδειξεν ὅτι αἱ τιμαὶ ἐμφανίζουσι σταθερὰν τάσιν ὑψώσεως, ἔναντι ἀμεταβλήτων ὀνομαστικῶν ἡμερομισθίων καὶ αὐξήσεως τοῦ πραγματικοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, ἡ ἰσχυριζομένη ἀδυναμία ἀποφυγῆς τῆς πτώσεως τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου καὶ συνεπὸς τῆς μειώσεως τῆς ἀναλογίας τοῦ ἐργατικοῦ εἰσοδήματος πρὸς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα ἐμφανίζεται ὑπὸ ὠρισμένων συγχρόνων οἰκονομολόγων τόσο ἀναπόφευκτος ὅσον ὁ «σιδηροῦς νόμος» τοῦ Ricardo - Lassalle καὶ ἡ ἐργασιακὴ θεωρία τοῦ Rodbertus. Ὄντως ὁ ἰσχυρισμὸς ὠρισμένων οἰκονομολόγων ὅτι ὁ «φαύλος κύκλος» δὲν δύναται νὰ τερματισθῇ ἐὰν δὲν πραγματοποιηθῇ προηγουμένως ἡ πτώσις ἢ ἡ σταθερότης τῶν τιμῶν δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀδύνατος αἴρεσις ὅσον ἀφορᾷ τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας οἱ οἰκονομικαί, κοινωνιολογικαὶ καὶ ψυχολογικαὶ συνθήκαι δὲν παρουσιάζουσι μέχρι σήμερον οὐδεμίαν θετικὴν ἔνδειξιν δυνατότητος πτώσεως ἢ σταθεροποιήσεως τῶν τιμῶν.

Ἀλλὰ, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἰς τὰς ἐξειλιγμένας χώρας οὐδεμία καθ' ἡμᾶς ὑπάρχει δυνατότης ὅπως οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐπιτρέψουσι τὴν ἐπαναφορὰν ἐν ἰσχύϊ εἰς τὸν 20ον αἰῶνα τοῦ σιδηροῦ νόμου τοῦ Ricardo ἢ τῆς ἐργασιακῆς θεωρίας τοῦ Rodbertus. Ἄλλοι ὑπῆρξαν οἱ ἱστορικοὶ καὶ κοινωνιολογικοὶ παράγοντες τῆς ἐποχῆς τοῦ Ricardo καὶ ἄλλοι οἱ τοῦ 20οῦ αἰῶνος, εἰς τὰς ἐξειλιγμένας τοῦλάχιστον χώρας. Ἀπόδειξιν τούτου ἀποτελεῖ ἡ ἰσχυρὰ πίεσις τὴν ὁποίαν ἀσκοῦν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας οἱ ὁμαδικοὶ ψυχολογικοὶ νόμοι οἱ διέποντες τὴν ὁμαδικὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἐργατικῶν τάξεων ὅπως τεθοῦν ἐκ νέου ἐν ἰσχύϊ αὐτολογικαὶ συμβάσεις καὶ ὅπως θεσπισθῇ ἡ κινητὴ κλίμαξ τοῦ ἡμερομισθίου (π.χ. ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ).

κων δογμάτων και θεωριών και ιδίως ή διάχυσις και ή διάδοσις αυτών, διάδοσις ήτις είναι, κατά τον καθηγητήν Ernest Labrousse, στοιχειον έπιστημονικής και ιδεολογικής έπιρροής έξ ίσου σημαντικόν εάν όχι σημαντικώτερον της διαμορφώσεως αυτών τούτων των δογμάτων και θεωριών.

Τό άποτέλεσμα της άνωτέρω έκτεθείσης μεταμορφώσεως της διαρθρώσεως της συγχρόνου οίκονομίας δύναται νά συνοψισθί εις την πρότασιν την όποίαν έξήγγειλαν ό καθηγητής Jean Marchal και οι σύγχρονοι γάλλοι συγγραφείς, καθ' ήν ό χαρακτηρ του ήμερομισθίου μετεβλήθη από άμοιβήν της έργασίας τον όποϊον είχε εις τον προηγούμενον αιώνα εις εισόδημα του έργαζομένου τον όποϊον άποκτιά εις τον παρόντα αιώνα (1).

3α. Τό δεύτερον σημείον τό χαρακτηρίζον την έξέλιξιν του κεφαλαιοκρατικού συστήματος εις τό πρώτον ήμισυ του 20ού αιώνος συνίσταται εις την πραγματοποίησιν της αντίληψεως του Saint Simon μιās κοινωνίας της όποίας τά ενεργά μέλη καθίστανται οι μόνοι δικαιούμενοι εις την διανομήν του έθνικού εισοδήματος συνεπεία της προοδευτικής έξαφανίσεως των παθητικών κεφαλαιουχικών τάξεων.

Τό δεύτερον ούσιώδες σημείον, χαρακτηρίζον την έξέλιξιν της διαρθρώσεως της οίκονομίας κατά τό πρώτον ήμισυ του 20ου αιώνος, συνίσταται εις την διαπίστωσιν ότι ή έξέλιξις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος συνετελέσθη κατά την ώς άνω περίοδον συμφώνως πρός την αντίληψιν την έξαγγελθείσαν υπό των Saint - Simoniens πρό έκατόν και πλέον έτών, αντίληψις ήτις εις τάς ήμέρας μας άναπτύσσεται μέ στερεάς θεωρητικές βάσεις υπό του Keynes και των συγχρόνων συγγραφέων.

Συμφώνως πρός την αντίληψιν των Saint - Simoniens, αντίληψιν της όποίας ό Keynes διαπιστοϊ την πραγματοποίησιν έκατόν και πλέον έτη μετά την διακήρυξιν της, ή έξέλιξις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος έμφανίζει τάσιν διαμορφώσεως αυτού εις κοινωνίαν καθ'

1. "Ιδε Jean Marchal, Du prix du travail au revenu du travailleur εις Revue Economique, Juillet 1952. Του ίδιου, Cours d'Economie Politique, T. I, Του ίδιου, Le mécanisme des prix. Ξενοφ. Ζολώτα, 'Ο δημιουργικός σοσιαλισμός 1943, σελ. 48—98, 224—253. Του ίδιου, Θεωρητική Οικονομική 2α έκδ. σελ. 100—125, 154—165, 203—207, 401—422, 451—464. *Αγγ. Άγγελουπούλου 'Ο σοσιαλισμός 1944, σελ. 15—84 L'état et la prospérité sociale. Paris 1949 σελ. 9—56, I. Χαλκιοπούλου, 'Η θεωρία της πολιτικής των μισθών 1944, B. Damalas, La crise du capitalisme, Paris 1946 σελ. 131—227. Gaëtan Pirou, La crise du capitalisme, Paris, 1934. Ernest Labrousse, Le mouvement ouvrier et les idées sociales de 1815 au XIXe siècle, Paris, Centre de Documentation Universitaire.

ἦν τὰ μόνα μέλη τὰ δικαιούμενα εἰς τὴν διανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι ὅσα συντελοῦν διὰ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν συμβολῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν Saint - Simoniens «εἰς ἕκαστον ἀναλόγως τῆς ἱκανότητός του, εἰς ἑκάστην ἱκανότητα ἀναλόγως τῶν ἔργων τῆς».⁽¹⁾ Τοιαῦτα ἐνεργὰ μέλη, συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν Saint - Simoniens, υἱοθετηθεῖσαν ἑκατὸν καὶ πλέον ἔτη ἀργότερα ἀπὸ τὸν Keynes, εἶναι οἱ ἐργοδοταί, οἱ ἀγρόται καλλιεργηταί καὶ οἱ μισθωτοί⁽²⁾. Μὲ ἄλλας λέξεις ἢ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος τείνει νὰ ἐπικυρώσῃ εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος τὴν πρόβλεψιν τῶν Saint - Simoniens περὶ προοδευτικῆς ἐξαφανίσεως τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων (δηλονότι τῶν κατόχων κινητῶν τίτλων, καὶ τῶν γαιοκτημόνων), τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα συνιστάμενα εἰς τόκους, μερίσματα ὁμολογιῶν καὶ με

1. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη τῶν Saint - Simoniens, ἀναφερομένη ὡς πρὸς τοὺς ἐπιχειρηματίας, δὲν ἀντιπροσωπεύει τὴν πραγματικότητα. Ἐὰν εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ ἐπιχειρηματῆαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ἐνεργοὶ κεφαλαιοῦχοι ἔναντι τῶν παθητικῶν τοιούτων δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀληθές ὅτι τὰ κέρδη των δὲν ἀντιστοιχοῦν πάντοτε πρὸς τὴν ἀρχὴν «εἰς ἕκαστον ἀναλόγως τῆς ἱκανότητός του, εἰς ἑκάστην ἱκανότητα ἀναλόγως τῶν ἔργων τῆς». Τοῦτο διότι τὰ ἐπιχειρηματικὰ κέρδη εἶναι ἀνάλογα ὄχι μόνον πρὸς τὴν ἱκανότητα τοῦ ἐπιχειρηματίου ἀλλὰ ὡσαύτως πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἐπενδυθέντων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν κεφαλαίων· ἀποτελοῦν δὲ ἐξ ἄλλου προϊόν τῆς διαφορικῆς διαμοφώσεως τῆς παραγωγικῆς διαδικασίας, τοῦ διαφορικοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἐξόδων τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν τιμῶν ὡς κοί τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας κλπ. Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ Saint - Simoniens κατὰ τὴν διατύπωσιν τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπίστευον εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν περὶ τῆς τάσεως ἐξαφανίσεως τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους. Ἐν τούτοις παραμένει ὀρθόν ὅτι αἱ ἐργοδοτικαὶ τάξεις εἰς ἓν κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα συμβάλλουν κατὰ ἓνα μέρος εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς, ἐνῶ, ἀντιθέτως, αἱ παθητικαὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις συμμετέχουν εἰς τὴν διανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἄνευ οὐδεμιᾶς προσωπικῆς ἐκ μέρους των συμβολῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς ὡς τοιαῦται καὶ ἀποτελοῦν συνεπῶς παρασιτικά στοιχεῖα. Αἱ ἐνεργοὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις ἀντιπροσωπεύουν εἰς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν σύστημα τὸν δυναμισμὸν, τὴν κίνησιν, τὴν μεταβλητότητα, ἐνῶ αἱ παθητικαὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἀκίνησιν, τὴν στασιμότητα καὶ τὸν παρασιτισμὸν. Εἰς τοῦτο αἱ ἀπόψεις τῶν Saint - Simoniens καὶ τοῦ Keynes εὐσταθοῦν.

2. Κατὰ πόσον ὁ Keynes δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀσπαζόμενος τὸν σοσιαλισμὸν ἴδε *The general theory* ch. 24 σελ. 377/381 καὶ Jacques Lecaillon *Marx et Keynes devant la pensée économique contemporaine*, *Revue économique*, Mai et juillet 1950. Ὡσαυτ. Ἀνδρέου Σαουνάτσου, Ὁ J. M. Keynes καὶ ἡ γενικὴ θεωρία τῆς ἀποσχολήσεως τοῦ τόκου καὶ τοῦ χρήματος εἰς Ἐπιθεώρησιν Κοινωνικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν Ἀπριλ.—Σεπτ. 1946 σελ. 151—152, καὶ *Τεῦχος Keynes*, Ἐπιθεωρήσεως Οἰκονομικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν Ἀπρ.—Σεπτ. 1946.

τοχῶν, εἰς μισθώματα, ἐνοίκια κτλ., δὲν ἀποτελοῦν ἀντιπαροχὴν προσωπικῆς αὐτῶν συμβολῆς εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς.

Ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος ἐμφανίζει τάσιν μειώσεως τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων (τουτέστιν τῶν τόκων, μερισμάτων καὶ μισθωμάτων) καὶ αὐξήσεως τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐνεργῶν τάξεων, τῶν ἐργοδοτῶν καὶ μισθωτῶν (τουτέστιν τῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, τῶν κερδῶν τῶν προερχομένων ἐκ τῆς οἰκονομικῆς συγκυρίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν μισθῶν καὶ ἡμερομισθίων ἀφ' ἑτέρου). Ἀντιθέτως πρὸς τὸν κλασσικὸν ἰσχυρισμὸν καθ' ὃν διαμορφοῦται τάσις προοδευτικῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος τείνει κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν σημαντικὴν μείωσιν τῶν πραγματικῶν εἰσοδημάτων τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων καὶ συνεπῶς εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν ἐξουσίας καὶ κατὰ δεύτερον λόγον τείνει εἰς τὴν τόνωσιν τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐνεργῶν τάξεων, τουτέστιν τῶν διαφόρων ἐργοδοτικῶν καὶ ἐργατικῶν εἰσοδημάτων καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς αὐτῶν ἰσχύος.

Φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἰς τὸ πεδίον τῆς διανομῆς τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως μεταξὺ τῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς ἐκείνην, ἣτις συνετελέσθη εἰς τὸν προηγούμενον 19ον αἰῶνα. Εἰς τὴν σειρὰν ταύτην τῶν ἰδεῶν, ὁ 19ος αἰὼν χαρακτηρίζεται διὰ τῆς πάλης μεταξὺ τῆς γαιοκτημονικῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως, δηλονότι μεταξὺ τῶν τάξεων τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων καὶ τῶν ἐργοδοτικῶν τάξεων. Ἡ πάλη αὕτη ἐτερματίσθη πρὸς ὄφελος τῶν ἐνεργῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων, τῶν ἐργοδοτικῶν τουτέστιν τάξεων καὶ πρὸς ζημίαν τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων, τῶν ὁποίων ἡ τύχη ἐκρίθη εἰς τὸν 19ον αἰῶνα εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὅτι αἱ παθητικαὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις τῶν γαιοκτημόνων ἀπώλεσαν εἰς τὸν 19ον αἰῶνα ὡς οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν τὸ ἐκέρδισαν αἱ ἐνεργοὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις τῶν ἐργοδοτῶν.

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα χαρακτηρίζεται ἐκ τοῦ σημαντικῆς σπουδαιότητος γεγονότος τῆς διαμορφώσεως πάλης μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῶν ἐνεργῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων καὶ ἀφ' ἑτέρου τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων τῶν ὁποίων ἡ τύχη ἐκρίθη εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα εἰς τὴν παθητικὴν κα-

τηγορίαν τῶν κατόχων κινητῶν τίτλων, πάλιν ἤτις τερματίζεται καὶ πάλιν, ὡς εἰς τὸν 19ον αἰῶνα, πρὸς ὄφελος τῶν πρώτων καὶ πρὸς ζημίαν τῶν δευτέρων. Τὴν φορὰν ταύτην εἶναι αἱ παθητικαὶ κεφαλαιουχικαὶ ἀστικά τάξεις, οἱ παθητικοὶ κάτοχοι τῶν κινητῶν τίτλων οἱ ὅποιοι μετεβίβασαν ἴσως σημαντικὸν μέρος τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς τῶν ἰσχύος εἰς τὰς ἐνεργοὺς κεφαλαιουχικὰς τάξεις τῶν ἐργοδοτῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιρροὴ ἠυξήθη σημαντικῶς εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα ἐν σχέσει πρὸς τὰς παθητικὰς κεφαλαιουχικὰς τάξεις. Εἶναι ἐπίσης αἱ παθητικαὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις τῶν γαιοκτημόνων αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται περαιτέρω ἐξασθένησιν τῆς ἐξουσίας των, ἐξασθένησιν ἣτις ἤρχισε εἰς τὸν 19ον αἰῶνα καὶ ἐξηκολούθησε εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα μὲ βῆμα πολὺ ταχύτερον.

Δέον ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ μείωσις τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως τὴν ὁποίαν ἔχουν ὑποστῆ εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα αἱ παθητικαὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις ἔχει ἰσοσταθμισθῆ διὰ τῆς ἀντιστοίχου αὐξήσεως τῆς δυνάμεως ταύτης τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον αἱ ἐνεργοὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις τῶν ἐργοδοτῶν. Ἐν τῷ συνόλῳ δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι αἱ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις (ἐνεργοὶ καὶ παθητικαὶ) ὡς τοιαῦται δὲν ἔχουν ὑποστῆ μείωσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσχύος αὐτῶν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ποσοστὸν εἰς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος τῆς ἐργατικῆς τάξεως παρέμεινε περίπου σταθερὸν ἢ ἠυξήθη ἐλάχιστα. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἐσημειώθη εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 20οῦ αἰῶνος μία μεταβίβασις τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας ἐκ μιᾶς κεφαλαιουχικῆς τάξεως εἰς τὴν ἄλλην, αἱ ἐνεργοὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις ἔχουσαι ἀποκτήσει ὅτι ἀπώλεσαν αἱ παθητικαὶ κεφαλαιουχικαὶ τάξεις εἰς οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν ἰσχύον.

Τοιοῦτοτρόπως, διαπιστοῦται, ὡς ἐμφανίζεται ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐκθέσεως, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος ἐπετεύχθη συμφώνως πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν Saint - Simoniens ἀναγγελθεῖσαν πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν. Δέον συνεπῶς νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ὡς ἄνω ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος δὲν ἐξηγγέλθη κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὸν Keynes ἀλλὰ διεκηρύχθη ἤδη ἀπὸ τοὺς Saint - Simoniens. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Keynes δέον νὰ θεωρηθῇ εἰς τὸ πεδίου τοῦτο ὡς ὁ συνεχιστὴς τῶν ἰδεῶν τῶν Saint - Simoniens.

Ἐὰν εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ Saint - Simoniens προέβλεψαν εἰς τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος ὡς αὕτη ἐμφανίζεται εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα, δέον ἐν τούτοις ὅπως ἐπιφέρωμεν τὰς ἀκολούθους δύο κυρίας παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς προβλέψεως ταύτης :

Ἡ πρώτη παρατήρησις ἀφορᾷ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀντίληψις τῶν Saint Simoniens ὡς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπαληθευομένη ὑπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ βίου παρά ἐὰν ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα, τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν τῆς ἐξελίξεως ταύτης. Ἀλλὰ, οἱ Saint - Simoniens ἐκθέτοντες ὀρθῶς τὰς ἐξωτερικὰς ρυθμικότητας τῶν φαινομένων τὰς ὁποίας ἤθελε, κατ' αὐτούς, ἐμφανίσει ἡ μελλοντικὴ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, δὲν διετύπωσαν ὀρθῶς τὴν αἰτιολογικὴν ἐρμηνείαν τῶν ρυθμικόνήτων τούτων καὶ συγκεκριμένως δὲν περιέγραψαν ὀρθῶς τὰ οὐσιαστικὰ αἷτια, τοὺς ἐνεργοὺς παράγοντας οἱ ὁποῖοι καθώρισαν τὴν ἐν λόγῳ ἐξέλιξιν. Μὲ ἄλλας λέξεις οἱ Saint Simoniens δὲν προέβλεψαν ὀρθῶς τοὺς ἱστορικοὺς καὶ κοινωνιολογικοὺς παράγοντας τοὺς προκαλέσαντας τὴν ἐξέλιξιν ταύτην.

Ἀκριβέστερον, οἱ Saint - Simoniens διετύπωσαν ἐσφαλμένην αἰτιολογικὴν ἐρμηνείαν τῆς μελλοντικῆς διαμορφώσεως τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Ὄντως κατὰ τοὺς Saint - Simoniens ὁ μετασχηματισμὸς τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἀπὸ τὰς βιομηχανικὰς τάξεις. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ μετασχηματισμὸς οὗτος προεκλήθη κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὰς σχέσεις τῆς παραγωγῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐκ τούτων δημιουργουμένην πείσιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Νομίζομεν, ὅτι, ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς καὶ κοινωνιολογικῆς σκοπιᾶς, ὁ ριζικὸς μετασχηματισμὸς τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας δὲν δύναται νὰ ἐπιτελεσθῆ ἀπὸ τὰς ἰθυνοῦσας τάξεις εἰς τὸ νόμιμον πλαίσιον τῆς παλαιᾶς κοινωνίας. Οὕτω, π. χ. ὁ μετασχηματισμὸς τῆς φεουδαρχικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν ἀστικὴν οἰκονομίαν, ἡ πτώσις τῆς γαιοκτημονικῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἡ κατάκτησις τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν συνειελέσθη ὄχι ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν ἀπόφασιν, τὴν συγκατάθεσιν, τὴν ἐλευθέραν βούλησιν τῶν εὐγενῶν καὶ κληρικῶν τάξεων, ἀλλὰ ἀπὸ τὰς ἀστικὰς τάξεις ὡς συνέπεια πείσμονος πάλης μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐν ἀνταγωνισμῷ τάξεων.

Εἰς τὴν σειράν τῶν ἰδεῶν τούτων δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἕν τι μίτρον ὡς συνεχιστὰς τῶν ἀντιλήψεων τῶν Saint - Simoniens τὸν Keynes καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του καὶ ἐν γένει ὠρισμένας σύγχρόνους θεωρίας αἱ ὁποῖαι ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ριζικὸς μετασχηματισμὸς τῆς διαρθρώσεως τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας δύναται νὰ συντελεσθῆ διὰ τῆς ἐλευθέρας συγκαταθέσεως τῶν ἰθυνοῦσῶν τάξεων, αἱ ὁποῖαι διατείνονται δηλονότι ὅτι ἡ ἀνταγωνιστικὴ κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία τείνει νὰ μετασχηματισθῆ εἰς προγραμματικὴν κεφαλαιο-

κρατικὴν οἰκονομίαν συντελουμένην διὰ τῆς ἀποφάσεως, τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τῶν ἀστικῶν τάξεων⁽¹⁾.

Ἡ δευτέρα παρατήρησις ἀφορᾷ τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος ἦτις ἐξηγγέλθη πρὸ ἑκατὸν καὶ πλέον ἐτῶν ἀπὸ τοὺς Saint - Simoniens καὶ ἦτις διαπιστοῦται εἰς τὰς ἡμέρας μας ἀπὸ ὠρισμένους συγχρόνους συγγραφεῖς ἐμφανίζει ἢ ὄχι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μονιμότητος, τῆς διαρκείας, δηλονότι τὰ χαρακτηριστικὰ ἐνὸς ὀριστικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς οἰκονομίας εἰς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Εἰς τὴν αἰσιόδοξον ταύτην λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος δύναται νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ προοδευτικὴ ἐξαφάνισις τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων τὴν ὁποῖαν σημειοῖ ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἰς ὠρισμένας χώρας δὲν ἐμφανίζει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς μονιμότητος, διὰ τοὺς ἐξῆς κυρίους λόγους :

Κατὰ πρῶτον λόγον, ἡ προοδευτικὴ ἐξασθένησις τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων διαπιστοῦται εἰς ἀξιόλογον βαθμὸν εἰς τὰς χώρας εἰς ἃς σημειοῦται εἰς μεγάλην ἔκτασιν ὁ νομισματικὸς πληθωρισμός. Ἀλλὰ ἡ πληθωρικὴ νομισματικὴ πολιτικὴ, ἡ ὁποῖα ἀποτελεῖ ἰσχυρὸν παράγοντα ἐξασθενήσεως τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτελοῦσα συστηματικὴν μέθοδον ἐφαρμοζομένην μονίμως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξαφανίσεως τῶν τάξεων τούτων. Ἡ πληθωρικὴ πολιτικὴ εἶναι μᾶλλον ἀποτέλεσμα ὠρισμένων κρισίμων συνθηκῶν εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἢ πολιτικὸν βίον ἐνὸς κράτους, π. χ. ὡς συνέπεια πολέμου ἢ προπαρασκευῆς πολέμου ἢ ἀνισορροπίας τῶν προϋπολογισμῶν κτλ.

Κατὰ δεύτερον λόγον ἡ ἐξασθένησις τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων ἐμφανίζεται ὡς συνέπεια τῶν συγχρόνων μεθόδων τῆς διοικήσεως τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποσκοποῦν εἰς τὴν συστηματικὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μετόχων εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν ἀνωνύμων ἐταιριῶν καὶ εἰς τὴν σημαντικὴν μείωσιν τῶν διανεμομένων μερισμάτων τῶν μετοχῶν. Πάντως ἡ μέχρι σήμερον οἰκονομικὴ πραγματικότης ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πληθωρικὴ πολιτικὴ εἰς τὰς χώρας ἔνθα ἐφηρμόσθη εἰς σημαντικὴν ἔκτασιν ἀποτελεῖ τὸ ριζικώτερον μέσον τῆς ἐκμηδενίσεως τῶν παθητικῶν κεφαλαιουχικῶν τάξεων⁽²⁾.

1. Ἴδε Georges Lasserre, *Socialisme dans la liberté*, Albin Michel, Paris, 1949.

2. Ἴδε *The general theory*, ch. XVI XXIV σελ. 213, 214, 220, 221, 372/381 καὶ *Monetary reform* ch. I. Ἐπίσης Ξ. Ζολώτα *Θεωρητικὴ Οἰκονομική. Τοῦ Ἰδίου*, ὁ Δημιουργικὸς Σοσιαλισμός, Ἀθῆναι 1943 σελ. 48/76, 101/116, 226/253,

4. *Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὁμαδικὴ ζήτησις τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν τάξεων τῶν ἐργοδοτῶν διέπεται ἀπὸ τὴν ὁμαδικὴν ψυχολογικὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ κέρδους καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ζημίας διαψεύδει τὴν θεωρίαν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Μία ὑψωσις τοῦ κέρδους τῶν ἐργοδοτῶν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς ἡμερομισθιον ἀνώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καί, ἀντιθέτως, μία πτώσις τοῦ κέρδους τῶν ἐργοδοτῶν δύναται νὰ συντελεσθῇ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς ἡμερομισθιον κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.*

Ἐξεθέσαμεν εἰς τὴν παράγραφον 1 ὅτι ἡ ζήτησις τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργοδοτῶν διέπεται ἀπὸ τοὺς ὁμαδικούς ψυχολογικούς νόμους, συγκεκριμένως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ κέρδους καὶ τῆς ἀποφυγῆς τῆς ζημίας. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι δὲν εὐσταθεῖ ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καθ' ἣν εἰς σύστημα ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ τὸ ἡμερομισθιον τείνει νὰ προσδιορισθῇ ἐκ τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, καθ' ἣν δηλονότι, τὸ ἡμερομισθιον δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ, εἰς σύστημα ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, εἰς κατάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, εἰς ἐπίπεδον οὔτε κατώτερον οὔτε ἀνώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Καθ' ἡμᾶς πᾶσα προσπάθεια ἀντικρούσεως τῆς ὀριακῆς θεωρίας τοῦ καταλογισμοῦ δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ παρὰ εἰς τὸν λογικὸν ἰδεολογικὸν συλλογισμόν ἢ εἰς τὴν μαθηματικὴν ἀνάλυσιν (ἣτις δὲν ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν παρὰ λογικὸν συλλογισμόν) Τοῦτο διότι ἡ διὰ τῆς πείρας τοῦ πραγματικοῦ βίου ἀντίκρουσις ταύτης εἶναι ἀνέφικτος διὰ τοὺς ἀκολούθους λόγους :

Πρῶτον ἐκ τοῦ ὀρισμοῦ αὐτῆς ταύτης τῆς ἐννοίας τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος ἀποβαίνει ἀνέφικτος ἡ προσκόμισις πειραματικῆς ἐπαληθεύσεως, βασιζομένης εἰς τὸν πραγματικὸν οἰκονομικὸν βίον, τῆς ὀριακῆς θεωρίας. Ὅντως ἡ ἐννοια τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος

*Αγγέλου Ἀγγελοπούλου, Ὁ Σοσιαλισμός. Ἀθῆναι 1944 σελ. 15/84, τοῦ ἰδίου L'Etat et la Prospérité, Paris 1949 σελ. 9/56. Γ. Β. Χαλκιοπούλου, Ὁ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν οἰκονομίαν 1945, τοῦ ἰδίου, Ἡ θεωρία τῆς πολιτικῆς τῶν μισθῶν, 1944. Β. Damalas. La crise du capitalisme, op. cit. 159/162. S. Agapitides Saint-Simon et le corporatisme εἰς Revue d'histoire économique et sociale 1937. Ἐπίσης Ernest Labrousse, Le mouvement ouvrier et les idées sociales en France de 1815 à la fin du XIX siècle, Centre de documentation universitaire σελ. 53/55, 88, 89, 97, 98. Jean Marchal, Du prix du travail au revenu du travailleur, τοῦ ἰδίου, Contribution à une théorie moderne de la répartition εἰς Revue économique juillet 1950 129/156, 243/246, Jean Dautry, Pour le cent-cinquième année de la mort de Saint-Simon, La pensée, Nov Dec, 1950 P. 27/44. Gaëtan Pirou, La crise du capitalisme, Paris 1934.

τῆς ἐργασίας (ἢ οἰουδήποτε ἄλλου συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς) ὡς αὕτη ὀρίζεται ὑπὸ τῆς ὀριακῆς θεωρίας δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῆ εἰς οἰανδήποτε μέτρῃσιν, ἔλεγχον ἢ ἐπαλήθευσιν ὑπὸ τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος. Οὐδὲν δεδομένον στατιστικόν, οὐδεμία ποσοτικὴ διαπίστωσις δύναται νὰ προσκομισθῆ ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ οἰκονομικοῦ βίου πρὸς ὑποστήριξιν τῶν θεμελιωδῶν προτάσεων τῆς ὀριακῆς θεωρίας τοῦ καταλογισμοῦ συνεπεῖα ἀκριβῶς τῶν μὴ ἐπιδεκτικῶν πειραματικῆς ἀποφείξεως βασικῶν ἐννοιῶν τῆς θεωρίας ταύτης (1).

Ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας δὲν ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν παρὰ ἓν λογικὸν ἰδεολογικὸν οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τῆς ἰδεολογικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως δὲν δύναται νὰ ὑπαχθῆ εἰς τὴν δοκιμασίαν, εἰς τὸν ἔλεγχον τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων. Συνεπῶς ἡ θεωρία αὕτη δὲν δύναται ν' ἀντικρουσθῆ παρὰ εἰς τὸ ἴδιον αὐτῆς πεδῖον τοῦ λογικοῦ συλλογισμοῦ, εἰς τὸ πεδῖον δηλονότι τῆς ἰδεολογικῆς συλλήψεως τῶν γενικῶν αὐτῆς προτάσεων καὶ προϋποθέσεων. Ἡ βασικὴ ἀρχὴ τῆς θεωρίας ταύτης συνίσταται εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι αἱ τιμαὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τείνουν νὰ προσεγγίσουν εἰς ἓνα σύστημα ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ πρὸς τὴν ὀριακὴν αὐτῶν παραγωγικότητα. Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος ἀναπτύσσεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἔξ ἀκολούθων προτάσεων :

Ἡ πρώτη θεμελιώδης πρότασις ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ λογικὸς συλλογισμὸς τῆς ὑπὸ μελέτην θεωρίας συνίσταται εἰς τὸν νόμον τῶν φθινουσῶν ἀποδόσεων. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ λογικὸς συλλογισμὸς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου διαμορφοῦται ἡ ὀριακὴ θεωρία ἀναπτύσσεται ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ νόμος τῶν φθινουσῶν ἀποδόσεων ἀρχίζει νὰ διέπῃ τὴν παραγωγικὴν διαδικασίαν. Ἡ δευτέρα θεμελιώδης πρότασις συνίσταται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ λογικὸς συλλογισμὸς βάσει τοῦ ὁποίου διαμορφοῦται ἡ θεωρία ἀναπτύσσεται ἀναχωρῶν ἐκ τῆς προϋποθέσεως κατὰ τὴν ὁποίαν εἰς τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (ἐργασία, ἔδαφος, κεφάλαιον) θεωρεῖται ὅτι ἐμφανίζει αὐξησιν (ἢ μείωσιν), τῶν δύο ἄλλων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς παραμενόντων ἀμεταβλήτων ἢ, ὅπερ εἶναι τὸ αὐτό, θεωρεῖται ὅτι ἐμφανίζει αὐξησιν (ἢ μείωσιν) ταχύτεραν ἐκείνης τῶν δύο ἄλλων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς. Ἡ τρίτη πρότασις συνίσταται εἰς τὸν ὅρον ὅτι ὁ λογικὸς συλλογισμὸς ἀναπτύσσεται ὑπὸ τὴν προϋπό-

1. Ἴδε Bertrand Nogaro, *La valeur logique des théories économiques*, Presses universitaires de France σελ. 136/147.

θεσιν ὅτι οἱ λοιποὶ παράγοντες παραμένουν ἀμετάβλητοι, δηλονότι εἰς τήν προκειμένην περίπτωσιν, ὅτι αἱ μέθοδοι τῆς παραγωγῆς καί τὰ συστήματα ἐργασίας παραμένουν ἀναλλοίωτοι. Ἡ τετάρτη πρότασις συνίσταται εἰς τήν προϋπόθεσιν ὅτι σημειοῦται εἰς ἓν σύστημα ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ τάσις πρὸς ἐπίτευξιν ὁμοιομορφίας τῶν τιμῶν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τῆς αὐτῆς κατηγορίας καί τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν τῆς αὐτῆς κατηγορίας. Ἡ πέμπτη πρότασις συνίσταται εἰς τήν προϋπόθεσιν ὅτι δημιουργεῖται τάσις σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καί τῶν τιμῶν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς τῆς αὐτῆς κατηγορίας προσεγγιζουσῶν ἐκείνας αἵτινες διαμορφοῦνται εἰς τὰς ὀριακὰς ἐπιχειρήσεις τῆς κατωτέρας ἀποδοτικότητος. Ἡ ἕκτη τέλος πρότασις συνίσταται εἰς τήν γενικὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ οἰκονομία διέπεται ὑπὸ τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ.

Εἰς τήν κατωτέρω ἀνάπτυξιν ἡ ὀριακὴ θεωρία τοῦ καταλογισμοῦ μελετᾶται ὑπὸ τὴν πρώτην αὐτῆς μορφήν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος (τοῦ J. B. Clark καὶ τοῦ Carver) (1). Ἀργότερον ἐξηγγέλθη ἡ δευτέρα αὐτῆς μορφή, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν θεωρίαν τοῦ συνδυασμοῦ *optimum* τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (τοῦ Hans Mayer) (2).

Φρονοῦμεν ὅτι ἡ κριτικὴ τῆς πρώτης μορφῆς τῆς ὀριακῆς θεωρίας ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν δευτέραν αὐτῆς μορφήν (3).

α) Ἀναχωρῶν ἐκ τῶν γενικῶν προτάσεων τούτων ὁ λογικὸς συλλογισμὸς ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ ὀριακὴ θεωρία ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐν καταστάσει σταθερᾶς ἰσορροπίας οὔτε κατωτέρα οὔτε ἀνωτέρα τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς.

Ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐν καταστάσει σταθερᾶς ἰσορροπίας κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς. Τοῦτο διότι τὸ κέρδος τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ περιθώριον μεταξὺ τῆς παραγωγικότητος τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας

1. J. B. C. Clark, *Essentials of economic theory*. New York, Macmillan 1907. T. N. Carver, *The distribution of wealth*, Macmillan.

2. Ἰδε François Perroux, *La valeur*, Presses universitaires de France 1943, 114/130. Ἡ κριτικὴ τῆς θεωρίας τοῦ συνδυασμοῦ *optimum* τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς ἀναπτύσσεται εἰς τὸ ἔργον μας *La théorie de la productivité marginale*, διατριβὴ ἐπὶ διδακτορικᾷ ὑποστηρικθῆσα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Bordeaux σελ. 151)208.

3. Ἰδε Gaëtan Pirou, *La valeur et les prix* σελ. 107 καὶ B. Nogaro, *Le développement de la pensée économique* σελ. 319 καὶ *Cours d'économie politique* T. I, P, 420 καὶ 426 *Principes de théorie économique* P. 225/226.

καὶ τῆς τιμῆς αὐτῆς θέλει προκαλέσει μεταξὺ τῶν ἐργοδοτῶν ἀνταγωνισμόν εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας, ὃ ὁποῖος θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑψώσιν τῆς τιμῆς τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας μέχρι τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς. Εἰς τὸ λογικὸν τοῦτο ἐπιχείρημα ἔχουν ἀντιταχθῆ αἱ δύο ἀκόλουθοι παρατηρήσεις :

Πρῶτον, ἡ ἐκ τοῦ σχηματιζομένου ὡς ἄνω κέρδους αὔξεις τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας θέλει ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν παραγωγὴν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἐργατῶν καὶ ἐπομένως συνεπείᾳ τοῦ νόμου τῶν φθίνουσῶν ἀποδόσεων πτώσιν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἐκκινῶν ἐκ τῆς διαπιστώσεως ταύτης, ὁ Nogaro παρατηρεῖ ὅτι «ἡ ἐξίσωσις μεταξὺ τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας δὲν συντελεῖται διὰ τῆς ὑψώσεως τοῦ μισθοῦ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ διὰ τῆς μειώσεως τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἡμερομισθίου. Συνεπῶς ἡ ὀριακὴ θεωρία δὲν κατορθώνει ν' ἀποδείξῃ ὅτι τὸ ἡμερομισθιον προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, διότι ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης δύναται ἐπίσης νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τοῦτο δὲν εἶναι τὸ ἴδιον πρᾶγμα» (1).

Δεύτερον, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω τὸ συμπέρασμα τοῦ λογικοῦ συλλογισμοῦ τῆς ὑπὸ μελέτης θεωρίας, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ εἶναι κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς συνάγεται ἐκ τῆς γενικῆς προτάσεως ὅτι ἰσχύει τὸ σύστημα τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Ἄλλὰ ἡ γενικὴ αὕτη πρότασις εἶναι ἰδεολογική, ἐννοιολογικὴ καὶ ἀξιολογικὴ, μὴ ἀντιστοιχοῦσα ποσῶς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα. Ὁ πραγματικὸς οἰκονομικὸς βίος μᾶς δεικνύει ὅτι τὸ οἰκονομικὸν σύστημα τὸ ὁποῖον ἐφηρμόσθη εἰς τὰ πρῶτα τρία τέταρτα τοῦ 19ου αἰῶνος—σύστημα τὸ ὁποῖον προσεγγίζει περισσότερον ἐκείνου ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ ὁποῖου αἱ ὀρθόδοξοι θεωρίαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι ἀπομακρύνονται ὀλιγώτερον τῆς πραγματικότητος—εἶναι τὸ σύστημα ἀφ' ἑνὸς τοῦ μονομεροῦς ἐργοδοτικοῦ *de facto* μονοπωλίου τῆς ζητήσεως ἐργασίας καὶ τῆς μονομεροῦς κρατικῆς ἐπεμβάσεως πρὸς ὄφελος τῶν

1. Bertrand Nogaro, *La valeur logique des théories économiques*, op. cit. σελ. 145.

συμφερόντων τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ κεφαλαιουχικῶν τάξεων καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ μονομεροῦς ἐργατικοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ προσφορᾶς ἐργασίας καὶ μονομεροῦς ἀποχῆς κρατικῆς ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν ἐργατικῶν τάξεων (1). Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο οἱ δημιουργοὶ αὐτοὶ οὗτοι τῆς ὀριακῆς θεωρίας παραδέχονται ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας καθορίζεται, εἰς κατάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς καὶ ὅτι συνεπῶς σημειοῦται ἐκμετάλλευσις τῶν ἐργατικῶν τάξεων ὑπὸ τῶν ἐργοδοτικῶν τάξεων (2).

β) Ἀναχωρῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθεισῶν γενικῶν προτάσεων ὁ λογικὸς συλλογισμὸς τὸν ὁποῖον ἀναπτύσσει ἡ ὀριακὴ θεωρία καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐν καταστάσει σταθερᾶς ἰσορροπίας ἀνωτέρα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος. Τοῦτο διότι ὁ ἐπιχειρηματίας θέλει ἀποφύγει τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ ὑπερβαίνει τὴν παραγωγικότητα αὐτῆς, καθότι εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἤθελε ἀναγκασίως καὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, ὑποστῆ ζημίαν ἢ τοῦλάχιστον πτώσιν τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ συμπεράσματα τῆς θεωρίας τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος ὑποστηρίζομεν τὰς ἐξῆς δύο προτάσεις: Πρῶτον, τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους δύναται νὰ σημειώσῃ ὕψωσιν καὶ συνεπῶς ἡ ὁμαδικὴ ζήτησις τῆς ἐργασίας δύναται νὰ ἐμφανίσῃ αὔξησιν, εἰς κατάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ ἡμερομισθίον διαμορφοῦται κατὰ τρόπον σταθερὸν εἰς ἐπίπεδον ὑψηλότερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Δεύτερον, τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους καὶ συνεπῶς ἡ ὁμαδικὴ ζήτησις τῆς ἐργασίας δύναται νὰ παρουσιάσῃ μείωσιν κατὰ τρόπον σταθερὸν ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ ἡμερομισθίον προσδιορίζεται, εἰς κατάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, εἰς ἐπίπεδον κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας.

Μὲ ἄλλας λέξεις ἡ ὕψωσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας δὲν σημαίνει ἀναγκασίως ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς ταύτης δόσεως τῆς ἐργασίας εἶναι κατωτέρα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος αὐτῆς. Ἀντιθέτως ἡ πτώσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας δὲν ἀντιστοιχεῖ

1. Ἰδε ἀνωτέρω παράγρ. 3 σελ. 23.

2. Γ. Χαλκιοπούλου, Ἡ θεωρία τῆς πολιτικῆς τῶν μισθῶν, *op. cit.* σελ.

ἀναγκαίως εἰς τιμὴν τῆς ὀριακῆς ταύτης δόσεως ἀνωτέραν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος αὐτῆς. (1) Ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος οὐδέποτε προσεκόμισε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὕψους τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ἀντιστοιχεῖ ἀναγκαίως, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, πρὸς τιμὴν τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας κατωτέραν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος αὐτῆς. Οὕτε ἀντιθέτως ἡ θεωρία αὕτη προσεκόμισε, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ πτώσις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας ἀντιστοιχεῖ ἀναγκαίως, καὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν σταθερᾶς ἰσορροπίας, πρὸς τιμὴν τῆς ὀριακῆς ταύτης δόσεως, ἀνωτέραν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος. Φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἔλλειψις τοιαύτης ἀποδείξεως ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν ὀριακὴν θεωρίαν πᾶσαν θετικὴν ἀξίαν.

4α Προσδιορισμὸς τῶν περιπτώσεων καθ' ἃς σημειοῦται ὕψους τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν καίτοι τὸ ἡμερομίσθιον

1. Εἰς τὸ ἐξαιρετικὸν ἔργον «Ἡ θεωρία τῆς πολιτικῆς τῶν μισθῶν» ὁ κ. Γ. Χαλκιόπουλος παρατηρεῖ: «Εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἀμοιβὴ ἐκάστης μονάδος συντελεστοῦ τινος ἐκ τῶν συμμετεχόντων εἰς τὴν παραγωγὴν δὲν δύναται νὰ ὑπερβαίῃ τὴν ἀξίαν τοῦ εἰς αὐτὴν ὀφειλομένου ποσοστοῦ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς παραγωγῆς, δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος ὅπερ ἀποδίδει, διότι ἄλλως ὁ ἀπασχολῶν αὐτὴν καὶ καταβάλλων τὴν ἀμοιβὴν τῆς θὰ ἀποφύγῃ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς. Τὸ ποσὸν δὲ ἐκ τοῦ συνολικοῦ οἰκονομικοῦ ἀποτελέσματος ἑνὸς ἔργου τὸ ὁποῖον ὀφείλεται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν μιᾶς μονάδος ἑνὸς τῶν συντελεστῶν εἶναι ἐκεῖνο καθ' ὃ αὐξάνει (μειοῦται) ἡ συνολικὴ ἀξία τοῦ παραγομένου προϊόντος ἐκ τῆς προσθήκης (ἀφαιρέσεως) τῆς μονάδος ταύτης.» (σελ. 16) ... Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐκάστης μονάδος συντελεστοῦ τινος ἡ ἀμοιβὴ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀξίας τοῦ προϊόντος τοῦ καταλογιστέου εἰς τὴν ἐκάστοτε (εἰς ἕκαστον μέγεθος ἀπασχολήσεως) ὀριακὴν μονάδα. Ἀκριβέστερον δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἀξίας ταύτης μείον ἐπιχειρηματικόν τι κέρδος (ὅπερ ἐπάρκει διὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἀπασχολοῦντα τὴν ὀριακὴν μονάδα εἰς τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῆς καὶ τὴν αὐξήσῃ τῆς παραγωγῆς του) ὡς καὶ πᾶν ἔξοδον συνδεόμενον πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν ταύτην». Ὁ κ. Χαλκιόπουλος ἀναφέρει ὀρισμένους περιορισμοὺς εἰς τὴν ἀρχὴν καθ' ἣν ὁ μισθὸς δὲν δύναται νὰ εἶναι μεγαλύτερος τῆς ἀξίας τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας (σελ. 17, 18). Ἀλλὰ οἱ περιορισμοὶ οὗτοι ἔχοντες χαρακτήρα προσωρινότητος ἀντιστοιχοῦν πρὸς κατάστασιν ἀσταθοῦς ἰσορροπίας καὶ συνεπῶς δὲν ἀποτελοῦν, καθ' ἡμᾶς, ἐξαιρέσεις εἰς τὴν βασικὴν ὀριακὴν ἀρχὴν ἣτις ἰσχύει διὰ τὴν προϋπόθεσιν ἐπιτεύξεως καταστάσεως σταθερᾶς ἰσορροπίας. Ἡ παρούσα παράγραφος ἀποσκοπεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ μισθὸς δύναται νὰ εἶναι μεγαλύτερος τῆς ἀξίας τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας εἰς κατάστασιν σταθερᾶς ἰσορροπίας.

υπερβαίνει την όριακήν παραγωγικότητα τής εργασίας και αντιθέτως πτώσεις των απόλυτων ή σχετικών επιχειρηματικών κερδών καίτοι τὸ ήμερομισθιον ύστερεϊ τής όριακής παραγωγικότητας τής εργασίας.

Ἡ βασική άρχή τής όριακής θεωρίας καθ' ήν ὁ έργοδότης δέν έχει οικονομικόν συμφέρον νά χρησιμοποιήσῃ εις τήν έπιχείρησιν τήν όριακήν δόσιν εργασίας (ή οίουδήποτε άλλου συντελεστοῦ τής παραγωγής), εάν ή τιμή ταύτης υπερβαίνει τήν όριακήν αὐτῆς παραγωγικότητα—ή βασική αὕτη άρχή λέγομεν θεωρεΐται άκόμη εις τās ήμέρας μας από δλους τούς συγγραφείς τούς όποίους γνωρίζομεν (1) ως όρθή, δηλονότι ως άποτελοῦσα τὸ άνώτατον όριον τοῦ ήμερομισθίου. Ἡ δογματική αὕτη θέσις νοθεύει συχνάκις τὰ δεδομένα έπι τών όποίων όφείλει καθ' ήμās νά βασισθῆ ή όρθή λύσις τοῦ προβλήματος τοῦ μισθοῦ. Ἡ αντίκρουσις τής όριακής θεωρίας τήν όποίαν έπιχειροῦμεν εις τήν μελέτην ταύτην έμφανίζει, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, πρωτοτυπίαν εις τήν προσπάθειαν τής λύσεως τοῦ προβλήματος τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ήμερομισθίου.

Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, οί οικονομολόγοι θεωροῦν τόν Ισχυρισμόν τοῦτον τής όριακής θεωρίας τοῦ καταλογισμοῦ ως άναμφισβήτητον. Οὐδαμοῦ συνηντήσαμεν αντίκρουσιν τούτου. Θεωροῦμεν έν τούτοις τόν Ισχυρισμόν τοῦτον ως άπολύτως έσφαλμένον. Εἰς τήν περιληπτικήν ταύτην μελέτην εΐναι άνέφικτον νά παραθέσωμεν τήν μαθηματικήν άπόδειξιν τής άνακριβείας τοῦ Ισχυρισμοῦ τούτου. Καθώς έξεθέσαμεν άνωτέρω, δλα τὰ συμπεράσματα και πορίσματα τής όριακής θεωρίας συνάγονται έξ ένός λογικοῦ συλλογισμοῦ άναχωροῦντος έξ' ὠρισμένων γενικῶν προτάσεων και προϋποθέσεων. Ὡς έκ τοῦ γεγονότος ὅτι ή θεωρία αὕτη συνάγει τὰ συμπεράσματα αὐτῆς έξ ὠρισμένης λογικῆς διαδικασίας ή άπόδειξις τής άνακριβείας τής θεωρίας ταύτης δύναται ν' άποκομισθῆ δια τής μαθηματικῆς αναλύσεως. Εἰς τήν περιληπτικήν ταύτην μελέτην έκθέτομεν συντόμως τὰ τελικά συμπεράσματα τής αναλύσεως ταύτης(2).

Παραδεχόμεθα ὅτι ὁ έργοδότης έχει συμφέρον νά χρησιμο-

1. Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, οί σύγχρονοι συγγραφείς παραδέχονται ὅτι ή τιμή τής όριακής δόσεως τής εργασίας δύναται εις ὠρισμένας περιπτώσεις νά εΐναι κατωτέρα τής όριακής παραγωγικότητας. Ἄρνοῦνται ὁμως ὅτι ή πρώτη δύναται νά υπερβῆ τήν τελευταίαν χωρίς νά προκαλέσῃ μείωσιν τής ζητήσεως τής εργασίας έκ μέρος τών έργοδοτῶν.

1. Εἰς τὸ έργον μας *La théorie de la productivité marginale* (διατριβή έπι διδακτορία ύποστηρικθεΐσα εις τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Bordeaux) έκθέτομεν τήν μαθηματικήν άπόδειξιν τής άνακριβείας τής θεωρίας τής όριακής παραγωγικότητας σελ. 758/864.

ποιήση εις τήν ἐπιχείρησιν τήν $(n+1^{\text{η}})$ δόσιν ἐργασίας δσάκις ἢ χρησιμοποιήσῃ τῆς δόσεως ταύτης λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς τιμῆς τῆς, τοῦ ἐξασφαλίζει ἀπόλυτον ἢ σχετικὴν ὕψωσιν τῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὰ συνολικὰ κέρδη τὰ σχηματιζόμενα πρὸ τῆς χρησιμοποιήσεως τῆς ὀριακῆς ταύτης δόσεως. Μὲ ἄλλας λέξεις παραδεχόμεθα ὅτι δσάκις ἢ χρησιμοποιήσῃ εις τήν ἐπιχείρησιν τῆς $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας ἐξασφαλίζει εις τὸν ἐργοδότην ἀπόλυτον ἢ σχετικὴν ὕψωσιν τῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, τὸ οἰκονομικὸν συμφέρον τοῦ ἐργοδότη ὡθεὶ τοῦτον ὅπως χρησιμοποιήσῃ εις τήν ἐπιχείρησιν τήν ὀριακὴν ταύτην δόσιν ἐργασίας καὶ συνεπῶς ὅπως σύξῃσῃ τήν ζήτησιν ἐργασίας. Ἡ πρότασις αὕτη συνάγεται ἐκ τῶν ἡδονιστικῶν ἀρχῶν, ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος αἱ ὁποῖαι διέπουν τήν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τοῦ Homo Oeconomicus.

Εἰς τὰς κατωτέρω περιπτώσεις, ἢ χρησιμοποιήσῃ εις τήν ἐπιχείρησιν τῆς ὀριακῆς $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας ἐξασφαλίζει εις τὸν ἐπιχειρηματιὰν ἀπόλυτον ἢ σχετικὴν ὕψωσιν τῶν συνολικῶν κερδῶν.

A) Σημειοῦται ὕψωσις τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως σχηματιζομένων κατὰ τήν χρησιμοποιήσῃ τῆς $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας ἔναντι τῶν σχηματισθέντων κατὰ τήν χρησιμοποιήσῃ τῆς προηγουμένης $n^{\text{η}}$ δόσεως ἐργασίας, ὕψωσις τῶν κερδῶν ἣτις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τιμὴν τῆς $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς δόσεως ταύτης εἰς τὰς ἀκολουθούσους δύο περιπτώσεις :

Εἰς τήν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ τιμὴ τῆς προηγουμένης $n^{\text{η}}$ δόσεως ἐργασίας εἶναι κατὰ πρῶτον κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς δόσεως ταύτης καὶ κατὰ δεύτερον κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐπομένης $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας (πρῶτη περίπτωσις, πρῶτη προϋπόθεσις).

Εἰς τήν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ τιμὴ τῆς προηγουμένης $n^{\text{η}}$ δόσεως ἐργασίας εἶναι κατὰ πρῶτον κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς δόσεως ταύτης καὶ δεύτερον ἴση πρὸς τήν παραγωγικότητα τῆς ἐπομένης $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας, ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ τῆς $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας παραμένει κατωτέρα ἐνὸς ὠρισμένου ὀρίου καὶ συνεπῶς ἐμφανίζει πτώσιν καθ' ὠρισμένον ποσοστὸν ἐν σχέσει πρὸς τήν τιμὴν τῆς προηγουμένης $n^{\text{η}}$ δόσεως ἐργασίας (πρῶτη περίπτωσις, δευτέρα προϋπόθεσις).

B) Ὅσακις ἢ τιμὴ τῆς $(n+1^{\text{η}})$ δόσεως ἐργασίας παραμένει κατωτέρα ἐνὸς ὠρισμένου ὀρίου καὶ συνεπῶς ἐμφανίζει πτώσιν καθ' ὠρισμένον ποσοστὸν ἐν σχέσει πρὸς τήν τιμὴν τῆς προηγουμένης $n^{\text{η}}$

δόσεως ἐργασίας, σημειοῦται ὕψωσις τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν συνολικῶν κερδῶν κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς $(v+1^{\text{ης}})$ δόσεως ἐργασίας ἔναντι τῶν σχηματιζομένων κερδῶν κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς προηγουμένης $v^{\text{ης}}$ δόσεως ἐργασίας, ἔστω καὶ ἐὰν ἡ τιμὴ τῆς $(v+1^{\text{ης}})$ δόσεως ἐργασίας εἶναι ἀνωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς δόσεως ταύτης εἰς τὰς ἀκόλουθους τρεῖς περιπτώσεις:

Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ τιμὴ τῆς προηγουμένης $v^{\text{ης}}$ δόσεως ἐργασίας εἶναι κατὰ πρῶτον κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς δόσεως ταύτης καὶ κατὰ δεύτερον ἀνωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐπομένης $(v+1^{\text{ης}})$ δόσεως ἐργασίας (πρώτη περίπτωσις, τρίτη προϋπόθεσις).

Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ τιμὴ τῆς προηγουμένης $v^{\text{ης}}$ δόσεως ἐργασίας εἶναι ἴση πρὸς τὴν παραγωγικότητα τῆς δόσεως ταύτης καὶ συνεπῶς εἶναι ἀνωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐπομένης $(v+1^{\text{ης}})$ δόσεως ἐργασίας (δευτέρα περίπτωσις). Ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι ἐκείνη τῆς ρικαρδιανῆς θεωρίας καὶ ἐν γένει τῶν ὀριακῶν θεωριῶν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ τιμὴ τῆς προηγουμένης $v^{\text{ης}}$ δόσεως ἐργασίας εἶναι ἀνωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς δόσεως ταύτης καὶ συνεπῶς ἀνωτέρα τῆς παραγωγικότητος τῆς ἐπομένης $(v+1^{\text{ης}})$ δόσεως ἐργασίας (τρίτη περίπτωσις).

Ἄνωτέρω ἐξεθέσαμεν τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς σημειοῦται ὕψωσις τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτάς, ὡς εἶδομεν, συμπεριλαμβάνονται ἐκεῖναι καθ' ἃς ὕψωσις τῶν συνολικῶν κερδῶν πραγματοποιεῖται κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας, τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ ὑπερβαίνει τὴν παραγωγικότητα αὐτῆς (πρώτη περίπτωσις, τρίτη προϋπόθεσις, δευτέρα καὶ τρίτη περίπτωσις). Ἄλλὰ ἰσχυρίσθημεν ἀνωτέρω ὅτι πτώσις τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἔστω καὶ ἐὰν ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς ἐργασίας εἶναι κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς. Ἡ περίπτωσις αὕτη δύναται νὰ εἶναι ἡ ἀκόλουθος.

Γ) Σημειοῦται πτώσις τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν σχηματιζομένων κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τῆς $(v+1^{\text{ης}})$ δόσεως ἐργασίας ἐργασίας ἐν σχέσει πρὸς τὰ σχηματισθέντα κατὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς προηγουμένης $v^{\text{ης}}$ δόσεως ἐργασίας ἔστω καὶ ἐὰν ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς $(v+1^{\text{ης}})$ δόσεως ἐργασίας εἶναι κατωτέρα τῆς παραγωγικότητος ταύτης ὅσα·

κικ ή τιμή τής προηγουμένης $n^{\text{ης}}$ δόσεως έργασίας είναι κατά πρώτον κατωτέρα καθ' ώρισμένον ποσοστόν τής παραγωγικότητος τής δόσεως έργασίας ταύτης και κατά δεύτερον κατωτέρα καθ' ώρισμένον ποσοστόν τής παραγωγικότητος τής έπομένης όριακής ($n+1^{\text{ης}}$) δόσεως έργασίας.

Έχοντες διατυπώσει τας άνωτέρω έξ προτάσεις δυνάμεθα ν' αναλύσωμεν τόν βασικόν ίσχυρισμόν τής όριακής θεωρίας καθ' όν ό έργοδότης δέν έχει συμφέρον νά χρησιμοποιήση εις την έπιχείρησιν τήν ($n+1^{\text{η}}$) δόσιν έργασίας εις την περίπτωσιν καθ' ήν ή τιμή τής δόσεως ταύτης είναι άνωτέρα τής παραγωγικότητος αύτης. Οί δημιουργοί τής θεωρίας ταύτης στηρίζουν τόν ίσχυρισμόν τουτόν εις ώρισμένα άριθμητικά παραδείγματα κατατεταγμένα καθ' ώρισμένην σειράν έπιλεχθεισαν *ad hoc*. Είναι εύχερες ν' αποδείξωμεν παραθέτοντες τ' αύτά άριθμητικά παραδείγματα κατατεταγμένα εις άλλην σειράν και άλλα έπίπεδα τας άκόλουθους προτάσεις. Πρώτον, ύψωσις τών άπολύτων ή σχετικών συνολικών κερδών τής έπιχειρήσεως είναι άπολύτως δυνατή έστω και εάν ή τιμή τής όριακής δόσεως τής έργασίας ύπερβαίνει την παραγωγικότητα τής δόσεως ταύτης. Δεύτερον, πτώσις τών άπολύτων ή σχετικών συνολικών κερδών τής έπιχειρήσεως είναι άπολύτως δυνατή έστω και εάν ή τιμή τής όριακής δόσεως τής έργασίας είναι κατωτέρα τής παραγωγικότητος τής δόσεως ταύτης.

Ό ώς άνω καθορισμός τών συνθηκών καθ' ός, πρώτον, δύναται νά σημειωθῆ ύψωσις τών συνολικών κερδών τής έπιχειρήσεως έστω και εάν ή τιμή τής όριακής δόσεως τής έργασίας ύπερβαίνει την όριακήν παραγωγικότητα αύτης και δεύτερον, δύναται νά έπέλθῃ πτώσις τών συνολικών κερδών έστω και εάν ή τιμή τής όριακής δόσεως τής έργασίας είναι κατωτέρα τής παραγωγικότητος αύτης έπιτρέπει ν' ασχοληθώμεν με τόν προσδιορισμόν τών άνακριβών γενικών προτάσεων και του άτόπου συλλογισμού του Carver, οί όποιοί τόν όδηγοῦν εις έσφαλμένα συμπεράσματα.

4 β) *Έ όριακή θεωρία του ήμερομισθίου διατυπώνει έσφαλμένα συμπεράσματα καθότι βασίζεται :* α) *εις άνακριβεΐς γενικὰς προτάσεις,* β) *εις σύγχυσιν έννοιών και* γ) *παραλείπει την άκριβῆ έρευναν τών συνεπειών του νόμου τών φθινουσών αποδόσεων.*

Έ όριακή θεωρία του ήμερομισθίου υπό την πρώτην της μορφήν στηρίζεται εις τόν άκόλουθον συλλογισμόν του Carver.

Ό συγγραφεύς ύποθέτει μίαν κοινωνίαν εις την όποίαν «ή παραγωγικότης του έδάφους και του κεφαλαίου και ή ποσότης τής έργασίας αποτελοῦν τούς σταθερούς παράγοντας έκ τών όποίων ό

μεταβλητὸς παράγων, τὸ ἡμερομισθιον, ὀφείλει νὰ προκύψῃ. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ὁ κανὼν εἶναι ὅτι θὰ πληρωθῇ ἡμερομισθιον κατὰ προσέγγισιν ἴσον πρὸς τὸ ὀριακὸν προϊόν τῆς ἐργασίας. Διὰ νὰ ἀπλοποιηθῇ τὸ πρόβλημα, ἄς ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι αἱ συνθήκαι, αἱ ὁποῖαι ἐπικρατοῦν εἰς τὴν κοινωνίαν ἐν γένει ἐπικρατοῦν ὡσαύτως ἐν σχέσει πρὸς ἓνα συγκεκριμένον ἀγρόκτημα. Ὁ πρῶτος καλλιεργητὴς τοῦ ἀγροκτήματος εἶναι πιθανῶς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶναι ἰδιοκτῆτης τοῦ καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ διευθύνῃ τὸ ἀγρόκτημα καὶ τὴν παραγωγὴν του. Ἐάν, ἐργαζόμενος μόνος, δύναται νὰ ἐπιτύχῃ συγκομιδὴν 500 bushels καὶ ἐάν ἐργαζόμενος μαζί με ἄλλον δύναται νὰ ἐπιτύχῃ συγκομιδὴν 900 bushels, ἢ προστεθεῖσα ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἀτόμου ποσότης (ἢ τὸ ὀριακὸν προϊόν) ἤθελεν εἶναι 400 bushels. Ὁ γαιοκτήμων δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τοῦ παραχωρήσῃ πλέον τῆς ποσότητος ταύτης, διότι ἐάν ἐνήργει οὕτως, ἤθελε τοῦ ἀπομείνει ποσότης μικροτέρα ἐκείνης τὴν ὁποῖαν ἤθελε ἀπολαύσει ἐργαζόμενος μόνος. Εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ γαιοκτήμων δὲν διαθέτει τὴν ἐξουσίαν μονοπωλίου διὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τὸν ἐργαζόμενον νὰ δεχθῇ ὀλιγώτερα, τότε τὸ ἡμερομισθιον τοῦ δευτέρου ἀτόμου ἤθελε προσεγγίσει τὴν ποσότητα ταύτην. Ἐάν τρίτος ἐργαζόμενος ἤρχετο νὰ ζητήσῃ ἐργασίαν καὶ οἱ τρεῖς ὁμοῦ παρήγον εἰς τὸ ἀγρόκτημα 1200 bushels, τὸ περισσότερον τὸ ὁποῖον ὁ γαιοκτήμων θὰ ἐδέχετο νὰ τὸν πληρώσῃ ἤθελεν εἶναι 300 bushels. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ὑπόθεσίν μας προσθέτει εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν δύο ἄλλων καὶ τοῦτο καθίσταται συνεπῶς τὸ ὀριακὸν προϊόν τῆς ἐργασίας. Ὁ γαιοκτήμων δὲν ἤθελε τοῦ παραχωρήσει περισσότερον, διότι τοῦτο ἤθελε τοῦ ἀφήσει ὀλιγώτερον ἐκείνου τὸ ὁποῖον δύναται νὰ παραγάγῃ ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ τελευταίου τούτου προσώπου. Ἀλλὰ ἐάν ὁ τρίτος ἐργαζόμενος συγκατατίθεται νὰ ἐργασθῇ πρὸς 300 bushels, ὁ δεύτερος ἤθελε κατέλθει ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ἰδίαν τιμὴν». Ὁ συγγραφεὺς καταλήγει: «Ἐκαστος ἰδιοκτῆτης ἤθελεν αὐξάνει τὸ εἰσόδημά του ἀπασχολῶν περισσότερα ἄτομα ἐάν ἠδύνατο νὰ τὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ ποσὸν κατώτερον ἀπὸ τὴν ὀριακὴν παραγωγὴν. Ὁ ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας, ἐάν τὰ ἡμερομισθια ἠδύναντο ποτὲ νὰ κατέλθουν κάτω τοῦ σημείου τούτου, ἤθελεν ἀνυψώσει τὰ ἡμερομισθια. Ἀλλὰ ἐάν ἤθελον ἀνέλθει ὑπεράνω τοῦ σημείου τούτου, τότε αἱ ἐλάχισται διαθέσεις τῶν καλλιεργητῶν διὰ νὰ μισθώνουν τὴν ἐργασίαν ἤθελον προκαλέσει πτώσιν τῶν ἡμερομισθίων. Διὰ τοῦτο, ἡ κανονικὴ τάσις τῶν ἀγροτικῶν

ήμερομισθίων είναι να προσεγγίζουν λίαν στενῶς τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας». (1)

Παραθέτομεν τὸν κατωτέρω πίνακα, ἐπὶ τῶν ἀριθμητικῶν στοιχείων τοῦ ὁποῦ οὗ Carver στηρίζει τὸν συλλογισμόν του.

Π Ι Ν Α Κ Ε Ι.

Συνολικὴ παραγωγή, ὀριακὸν προϊόν ἐργασίας, συνολικὸς μισθὸς καὶ ἔγγειος πρόσδοδος (εἰς bushels) ἀγροκτῆματος 100 acres καλλιεργουμένου διὰ μεταβλητοῦ ἀριθμοῦ ἐργατῶν (2).

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ἀριθμὸς ἐργατῶν	Συνολικὴ παραγωγή	Ὀριακὸν προϊόν	Σύνολον ἡμερομισθίων (1)×(3)	Συνολικὴ ἔγγειος πρόσδοδος (2)–(4)	Ἐγγειος πρόσδοδος κατὰ acre $\frac{(5)}{(100)}$	Ἐγγειος πρόσδοδος κατ' ἐργάτην $\frac{(5)}{(1)}$	Ἀναλογία ἐγγείου προσόδοδος πρὸς συνολικὴν παραγωγὴν % $\frac{(5)}{(2)}$	Ἀναλογία τοῦ ἡμερομισθίου πρὸς ὀριακὸν προϊόν %
1	500	—	—	—	—	—	—	—
2	900	400	800	100	1	50	11 $\frac{1}{9}$	100
3	1.200	300	900	300	3	100	25	100
4	1.400	200	800	600	6	150	42 $\frac{6}{7}$	100
5	1.500	100	500	1.000	10	200	66 $\frac{2}{3}$	100

Ὁ ἀνωτέρω ἐκτεθεὶς λογικὸς συλλογισμὸς τοῦ ὑπὸ κρίσιν συγγραφέως στηρίζεται πρῶτον εἰς ἀνακριβῆ ἀρχικὴν πρότασιν, δεῦτερον

1. Ἴδε Carver : La répartition des richesses, γαλλ. μετάφρ. σελ. 130. - 131· ὡσαύτως σελ. 53, 69—73.

Ὁ Carver ἐξετάζει τὴν κίνησιν τῆς ἐγγείου προσόδοδος, ἀλλὰ ὁ αὐτὸς συλλογισμὸς ἰσχύει διὰ τὴν κίνησιν τῆς βιομηχανικῆς προσόδοδος, ἤτοι τοῦ διαφορικοῦ κέρδους τῆς ἐπιχειρήσεως.

Ὁ Ricardo καὶ ὁ Carver ἐκτιμοῦν ὀρθῶς εἰς σίτον τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἐρευνηθῆ ἡ κίνησις τοῦ ἡμερομισθίου καὶ ἡ τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας ἀπομονωμένα τοῦ ἐπηρεασμοῦ τῶν ὀνομαστικῶν μεταβολῶν. Ἄνευ τῆς διαδικασίας τῆς ἀπομονώσεως τῶν φαινομένων ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπιδράσεων ἀποβαίνει ἀνέφικτος ὁ οἰκονομικὸς συλλογισμὸς. Ἡ ἐκτίμησις τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας εἰς σίτον ὀδηγεῖ τὸν οἰκονομικὸν συλλογισμόν εἰς ὀρθὰ συμπεράσματα, δεδομένου ὅτι πᾶσα μεταβολὴ τῆς τιμῆς τοῦ σίτου ἀσκεῖ ἐπηρεασμὸν καθ' ὑπόθεσιν κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἐπὶ τοῦ ὀνομαστικοῦ ἡμερομισθίου καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας. Ἴδε ὡσαύτως Keynes, The General Theory σελ. 17 καὶ ὑποσημείωσιν.

2. Carver, La répartition des richesses, γαλλ. μετ. 137.

εις σύγχυσιν ἐννοιῶν καὶ τρίτον παραλείπει τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν τῶν συνεπειῶν τοῦ νόμου τῶν φθινουσῶν ἀποδόσεων.

4γ) Ἡ ὀριακὴ θεωρία ἄγει εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα, διότι βασίζεται εἰς ἀνακριβῆ ἀρχικὴν πρότασιν.

Ἡ ἀνακριβὴς ἀρχικὴ πρότασις ἐκ τῆς ὁποίας ἐκκινεῖ ὁ συλλογισμὸς τοῦ Carver συνίσταται εἰς τὸν ἀκόλουθον ἰσχυρισμὸν :

Ὁ γαιοκτῆμων ἐργαζόμενος μόνος εἰς τὸ κτῆμα του παράγει 500 bushels. Εἶναι εὐνόητον ὅτι οὗτος δὲν θὰ μισθώσῃ τὴν ἐργασίαν δευτέρου προσώπου ἐὰν δὲν ἀπομείνῃ εἰς αὐτὸν κάτι ἐπὶ πλέον τῶν 500 b. Συνεπῶς τὸ δεύτερον πρόσωπον δεόν νὰ λάβῃ κάτι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸ ὀριακὸν προϊόν, ἤτοι κάτι ὀλιγώτερον ἀπὸ 400 b. Τοῦτο εἶναι ἀληθές, εἴτε ὁ γαιοκτῆμων λαμβάνει τὰ 500 b. ὡς ἔγγειον πρόσδοτον εἴτε ὡς ἡμερομισθιον εἴτε ὡς συνδυασμὸν τῶν δύο τούτων εἰσοδημάτων. Διὰ νὰ ἔχῃ συμφέρον ὁ γαιοκτῆμων νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ δεύτερον πρόσωπον δεόν τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖον θὰ λάβῃ ἀπὸ τὴν παραγωγὴν τὴν πραγματοποιουμένην διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ χρησιμοποιουμένου ἐργάτου νὰ ὑπερβαίῃ κατὰ τι τὸ ποσὸν τὰ 500 b., καὶ συνεπῶς τὸ ἡμερομισθιον τοῦ τελευταίου δεόν νὰ εἶναι κατὰ τι κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος, ἤτοι τῶν 400 b. Ἀλλὰ ὁ συλλογισμὸς οὗτος σφάλλει κατὰ τοῦτο, ὅτι θεωρεῖ τὸν γαιοκτῆμονα ὅτι εἶναι ὁ πρῶτος ἐργάτης τοῦ ἀγροκτῆματος. Ἐὰν ὅμως ὁ γαιοκτῆμων ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ συλλογισμοῦ εἶναι μόνον γαιοκτῆμων μὴ καλλιεργῶν τὸ κτῆμα του ἀλλὰ περιοριζόμενος εἰς τὴν εἴσπραξιν τῆς ἐγγείου προσόδου, τότε ὁ συλλογισμὸς οὗτος παύει νὰ ἰσχύῃ, ὡς ἀποδεικνύει ὁ πίναξ II.

Π Ι Ν Α Ξ Ι Ι.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ἀριθμὸς ἐργατῶν	Συνολικὴ παραγωγή	Ὀριακὸν προϊόν	Ἡμερομισθιον κατ' ἐργάτην	Συνολικὰ ἡμερομισθια (1)×(4)	Συνολικὴ ἐγγειος πρόσδοτος (2)–(5)	Ἐγγειος πρόσδοτος κατὰ acre $\frac{(6)}{100}$	Ἐγγειος πρόσδοτος κατ' ἐργάτην $\frac{(6)}{(1)}$	Ἀναλογία τῆς ἐγγείου προσόδου πρὸς τὴν παραγωγὴν % $\frac{(6)}{(2)}$	Ἀναλογία ἡμερομισθίου πρὸς ὀριακὸν προϊόν $\frac{(4)}{(3)}$ %
1	500	—	480	480	20	0,2	20	4	—
2	900	400	415	830	70	0,7	35	7 ⁷ / ₉	103 ³ / ₄
3	1200	300	360	1080	120	1,2	40	10	120
4	1400	200	307 ¹ / ₂	1230	170	1,7	42 ¹ / ₂	12 ¹ / ₇	153 ³ / ₄
5	1500	100	256	1280	220	2,2	44	14 ² / ₃	256

Ὡς βλέπομεν εις τὸν ἀνωτέρω πίνακα ἡ συνολικὴ ἔγγειος πρόσδοδος βαίνει αὐξανομένη συνεχῶς κατὰ 50 b. εις ἐκάστην χρησιμοποίησιν νέου ἐργάτου καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ γαιοκτήμων ἢ ὁ ἐπιχειρηματίας καλλιεργητῆς ἔχει ἐκάστοτε συμφέρον νὰ προβαίῃ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν νέου ἐργάτου. Δέον νὰ σημειωθῇ ἐπίσης ὅτι εἰς τὸν ἀνωτέρω πίνακα ἡ ἔγγειος πρόσδοδος ἐμφανίζει αὐξήσιν ὄχι μόνον ἀπόλυτον ἀλλὰ καὶ σχετικὴν ὡς πρὸς τὸ ποσοστὸν αὐτῆς τόσον πρὸς τὴν παραγωγὴν ὅσον πρὸς ἕκαστον ἐργάτην καὶ πρὸς ἕκαστον acre. Ἐν τούτοις διαπιστοῦται ὅτι ταυτοχρόνως μὲ τὴν συνολικὴν αὐξήσιν τῆς ἐγγείου προσόδου, τόσον ἀπόλυτον ὅσον καὶ σχετικὴν, σημειοῦται ἐκάστοτε ἡμερομισθιον ἀνώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος κατὰ 3,75 % μέχρι 156 % (1).

Ἄλλὰ ἅς ἐξετάσωμεν εἰδικώτερον τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ γαιοκτήμων εἶναι ταυτοχρόνως καὶ καλλιεργητῆς τοῦ ἐδάφους, ὡς ὑποθέτει ὁ Carver. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ γαιοκτήμων ἔχει τότε μόνον συμφέρον νὰ χρησιμοποίησιν δεύτερον ἐργάτην (ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ἑαυτὸς του) ἐὰν τὸ ἡμερομισθιον τούτου εἶναι κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος. Τοῦτο ὁμως δὲν συμβαίνει ὡς πρὸς τὸν τρίτον ἐργάτην. Πράγματι ὡς ἀποδεικνύει ὁ κατωτέρω πίναξ III ὁ

Π Ι Ν Α Κ Σ Ι Ι Ι.

Συνολικὴ παραγωγή, ὀριακὸν προϊόν τῆς ἐργασίας, ἡμερομισθιον καὶ ἔγγειος πρόσδοδος εἰς bushels ἀγροκτήματος 100 acres.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ἀριθμὸς ἐργατῶν	Συνολικὴ παραγωγή	Ὅριακὸν προϊόν	Ἡμερομισθιον κατ' ἐργάτην	Συνολικὰ ἡμερομισθία (1)×(4)	Συνολικὴ ἔγγειος πρόσδοδος (2)–(5)	Ἐγγειος πρόσδοδος κατὰ acre (1) 100	Ἐγγειος πρόσδοδος κατ' ἐργάτην (6) (1)	Ἀναλογία ἐγγείου προσόδου πρὸς τὴν παραγωγὴν (6) (2) %	Ἀναλογία ἡμερομισθίου πρὸς ὀριακὸν προϊόν %
1	500	—	—	500	—	—	—	—	—
2	900	400	400	800	100	1	50	11 ¹ / ₉	100
3	1.200	300	333 ¹ / ₃	1.000	200	2	66 ² / ₃	16 ² / ₃	111 ¹ / ₉
4	1.400	200	275	1.100	300	3	75	21 ³ / ₄	137,5
5	1.500	100	220	1.100	400	4	80	26 ² / ₃	220

1. Ὡς ἐκτίθεται ἀνωτέρω ἡ αὐξήσις τῆς συνολικῆς ἐγγείου προσόδου συμπίπτει πρὸς ἡμερομισθιον ἀνώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος διότι ἐκάστοτε τὸ ἡμερομισθιον τοῦ προηγουμένου ἐργάτου ὑπερβαίνει τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα αὐτοῦ (τρίτη περίπτωσις).

γαιοκτήμων έχει συμφέρον νά χρησιμοποιήση τρίτον, τέταρτον και πέμπτον εργάτην κ.ο.κ. Έστω και εάν δίδη εις αυτούς έκάστοτε ήμερομισθιον ανώτερον της όριακής αυτών παραγωγικότητας.

Ός έμφαίνεται έκ του ανωτέρω πίνακος ή συνολική έγγειος πρόσοδος (ή τό συνολικόν κέρδος) βάνει αύξανομένη και απολύτως και σχετικώς όσον άφορᾷ τό ποσοστόν αυτης τόσοσ ός πρός έκαστον εργάτην και ός πρός έκαστον acre όσον ός πρός τήν συνολικήν παραγωγήν. Η συνεχώς αύξανομένη αυτη συνολική έγγειος πρόσοδος (ή τό συνολικόν κέρδος) άντιστοιχεί πρός ήμερομισθιον υπερβαίνον τήν όριακήν παραγωγικότητα του εργάτου από του τρίτου και πέραν κατά ποσοστόν άνερχόμενον από $11\frac{1}{9}\%$ εις 120% .

Εϊδομεν ανωτέρω ότι δύναται υπό ώρισμένας συνθήκας νά σημειωθῆ ύψωσις των απολύτων ή σχετικων κερδων έστω και εάν ή τιμή της όριακής δόσεως εργασίας υπερβαίνει τήν παραγωγικότητα αυτης. Έξεθέσαμεν ανωτέρω επίσης ότι, άντιθέτως, δύναται νά επέλθη υπό ώρισμένας συνθήκας πτώσις των απολύτων ή σχετικων κερδων έστω και εάν ή τιμή της όριακής δόσεως εργασίας είναι κατωτέρα της παραγωγικότητας αυτης. Εις τον κατωτέρω πίνακα βλέπομεν ότι ή σχετική συνολική έγγειος πρόσοδος, ήτοι ή αναλογία της συνολικής έγγείου προσόδου πρός τήν συνολικήν παραγωγήν, βάνει συνεχώς φθίνουσα εις έκάστην χρησιμοποιήσιν νέου εργάτου σημειούσα γενικήν πτώσιν από 76% εις $73\frac{1}{3}\%$ καιτοι τό ήμερομισθιον του όρια-

Π Ι Ν Α Κ Σ Ι V.

Συνολική παραγωγή, όριακόν προϊόν της εργασίας, ήμερομισθιον και έγγειος πρόσοδος εις bushels επί άγροκτήματος 100 acres

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Αριθμός εργατών	Συνολική παραγωγή	Όριακόν προϊόν	Ημερομισθιον	Συνολικόν ήμερομισθιον (1)×(4)	Συνολική έγγειος πρόσοδος	Έγγειος πρόσοδος κατά acre $\frac{(6)}{100}$	Έγγειος πρόσοδος κατ' εργάτην $\frac{(6)}{(1)}$	Αναλογία συνολικής έγγείου προσόδου πρός συνολικήν παραγωγήν $\%$	Αναλογία ήμερομισθίου πρός όριακόν προϊόν $\%$
1	500		120	120	380	3,8	380	76	
2	900	400	110	220	680	6,8	340	$75\frac{8}{9}$	$27\frac{1}{2}$
3	1.200	300	100	300	900	9,0	300	75	$33\frac{1}{3}$
4	1.400	200	90	360	1.040	104,0	260	$74\frac{2}{7}$	45
5	1.500	100	80	400	1.100	110,0	220	$73\frac{1}{3}$	80

κοῦ ἐργάτου καθορίζεται ἐκάστοτε εἰς ἐπίπεδον συνεχῶς κατώτερον τῆς παραγωγικότητος αὐτοῦ. Βλέπομεν, συνεπῶς, ὅτι ὁ γαιοκτῆμων (ἢ ὁ ἐργοδότης) δύναται νὰ μὴ ἔχη οἰκονομικὸν συμφέρον, ὑφιστάμενος συνεχῆ πτώσιν τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν κερδῶν, ὅπως χρησιμοποιοῖ νέους ἐργάτας ἔστω καὶ ἐὰν τὸ ἡμερομισθίον τῶν εἶναι κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητός τῶν.

4δ) *Ἡ ὀριακὴ θεωρία καταλήγει εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα, καθότι στηρίζεται εἰς σύγχυσιν ἐννοιῶν.*

Ὁ Carver ἰσχυρίζεται, ὡς ἀναφέρομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ γαιοκτῆμων δὲν ἔχει συμφέρον νὰ χρησιμοποίησῃ τὸν τρίτον, τέταρτον κ.ο.κ. ἐργάτην ἐὰν τὰ ἡμερομισθία τούτων ὑπερβαίνουν τὴν ὀριακὴν τῶν παραγωγικότητα, διότι λέγει: «Τοῦτο ἤθελε τοῦ ἀφήσει ὀλιγώτερον ἐκείνου τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ ἄνευ τῆς συμμετοχῆς τοῦ τελευταίου τούτου προσώπου»⁽¹⁾. «Ἐκαστος ἰδιοκτήτης, προσθέτει, ἤθελεν αὐξήσει τὸ εἰσοδήματά του, χρησιμοποιῶν περισσότερα ἄτομα ἐὰν ἠδύνατο νὰ τὰ ἐξασφαλίσῃ διὰ ποσὸν κατώτερον ἀπὸ τὴν ὀριακὴν τῶν παραγωγικότητα»⁽²⁾. Ὡς βλέπομεν εἰς τὰς προτάσεις ταύτας ὁ συγγραφεὺς συγχέει δύο διαφόρους ἐννοίας, τὴν ἐννοιαν τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος μὲ τὴν ἐννοιαν τοῦ εἰσοδήματος τοῦ προερχομένου ἐκ τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος, ἰσχυριζόμενος ὅτι αὐξήσις τοῦ συνολικοῦ εἰσοδήματος συμπίπτει ἀναγκαίως πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος ὑπὲρ τὸ ἡμερομισθίον. Μὲ ἄλλας λέξεις ὁ Carver, ὡς καὶ ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος, διαπράττουν σύγχυσιν ἐννοιῶν μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῆς ἐννοίας τῆς ὑπεροχῆς τῶν συνολικῶν ἐσόδων ὑπὲρ τὰ συνολικὰ ἐξοδα παραγωγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἐννοίας τῆς ὑπεροχῆς τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος ὑπὲρ τὴν ἀμοιβὴν τῶν μεταβαλλομένων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἰσχυριζόμενοι ὅτι αὐξήσις τοῦ εἰσοδήματος δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὸ ἡμερομισθίον εἶναι κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος.

4ε) *Ἡ ὀριακὴ θεωρία ἄγει εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα καθότι παραλείπει τὴν ἀκριβῆ ἔρευναν τῶν συνεπειῶν τοῦ νόμου τῶν φθίνουσῶν ἀποδόσεων.*

Πράγματι ὁ ἰσχυρισμὸς τῆς ὡς ἄνω θεωρίας καθ' ἣν ὁ ἐπιχειρηματίας καλλιεργητῆς δὲν ἔχει συμφέρον νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν ὀριακὴν δόσιν ἐργασίας (ἢ κεφαλαίου) εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀμοιβὴ ταύτης ὑπερβαίνει τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα, ὀφείλεται εἰς τὸ

1. Op. cit. σελ. 131.

2. Op. cit. σελ. 132.

γεγονός ὅτι οἱ ὄπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν, ὑποστηρίζοντες τὸν ἀνωτέρω ἰσχυρισμόν, μόνον τὸν φθίνοντα ρυθμὸν τῆς ἀποδόσεως τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας ἔναντι τῆς προηγουμένης δόσεως, λησμονοῦντες ὅτι ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας προκαλεῖ, συνεπεία τῆς πτώσεως τῆς ἀμοιβῆς ταύτης, τὴν πτώσιν τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως (ἢ καὶ τὴν θετικὴν μείωσιν) τοῦ συνόλου τῶν ἀμοιβῶν ὅλων τῶν χρησιμοποιουμένων δόσεων ἐργασίας. Πράγματι ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας ἐπιφέρει μὲν μείωσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς αὐξήσεως τῶν συνολικῶν ἀποδόσεων ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν προκαλεῖ ἀκόμη ἰσχυροτέραν πτώσιν (ἢ καὶ ἀκόμη μείωσιν) τοῦ ρυθμοῦ τῆς αὐξήσεως, τοῦ συνόλου τῶν ἀμοιβῶν ὅλων τῶν δόσεων ἐργασίας. Συνεπῶς ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας εἶναι ἀνωτέρα τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς δύναται νὰ προκαλέσῃ αὔξησιν τῆς συνολικῆς ἐγγείου προσόδου ἢ τοῦ συνολικοῦ κέρδους συνεπεία τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ὡς ἄνω χρησιμοποίησις προκαλεῖ πτώσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀποδόσεων ἔναντι μεγαλυτέρας μείωσεως τοῦ ρυθμοῦ αὐξήσεως τῆς συνολικῆς ἀμοιβῆς τῶν δόσεων ἐργασίας ἢ ἀκόμη ἔναντι τῆς θετικῆς πτώσεως τῆς τελευταίας.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος ἄγει εἰς ὠρισμένα συμπεράσματα ἄτοπα. Πράγματι τὸ μέγιστον μέγεθος τῆς συνολικῆς ἀμοιβῆς τῆς συνολικῆς ποσότητος τῆς ἐργασίας σημειοῦται εἰς ἐπίπεδον ἀριθμοῦ ἀπασχολουμένων ἐργατῶν κατώτερον εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας εἶναι μικρότερα ἢ ἴση τῆς ὀριακῆς τῆς παραγωγικότητος ἢ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας ὑπερβαίνει τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα. Ἀλλὰ εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ οἰκονομικοῦ βίου ἡ περίπτωσις καθ' ἣν ἡ συνολικὴ ποσότης τῶν ἡμερομισθίων αὐξανόμενου ἀριθμοῦ ἀπασχολουμένων ἐργατῶν σημειοῖ πτώσιν μετὰ ὠρισμένην αὔξησιν τῶν τελευταίων, διαπιστοῦται μᾶλλον σπανίως, μολονότι ὁ διέπων τὴν παραγωγὴν νόμος εἶναι σχεδὸν πάντοτε ὁ τῶν φθίνουσῶν ἀποδόσεων εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς. Τὸ γεγονός τοῦτο σημαίνει ὅτι τουλάχιστον ἀφ' ὠρισμένης στιγμῆς καὶ πέραν τὸ ἡμερομισθίον λαμβάνει πλεόν τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας κατὰ τὸ μέτρον καθ' ὃ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης καὶ πέραν τὰ συνολικὰ ἡμερομισθία ἐξακολουθοῦν νὰ βαίνουν αὐξανόμενα.⁽¹⁾

1. Ἡ μαθηματικὴ ἀπόδειξις τῶν ὡς ἄνω προτάσεων ἀναπτύσσεται εἰς τὸ ἔργον μας *La théorie de la productivité marginale*, σελ. 847/860.

4στ) Ἡ ὀριακὴ θεωρία τοῦ καταλογισμοῦ⁽¹⁾ προσκρούει εἰς τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν τοῦ *homo oeconomicus*.

Δέον νὰ τονισθῇ ἐκ νέου ὅτι ὁ *homo oeconomicus* ὀδηγεῖται εἰς τὴν οἰκονομικὴν του συμπεριφορὰν ἀπὸ τὸ θετικὸν κέρδος καὶ οὐχὶ ἀπὸ τὰ τεχνάσματα τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀδηγεῖ τὸν ἐπιχειρηματίαν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐπιχειρήσεώς του εἶναι τὸ γεγονὸς κατὰ πόσον τὸ συνολικὸν ἐπιχειρηματικὸν κέρδος (ἢ ἔγγειος πρόσσοδος διὰ τὸν γαιοκτήμονα ἐπιχειρηματίαν) θέλει σημειώσῃ αὐξήσιν καὶ ὄχι τὸ γεγονὸς τῆς διαπιστώσεως ὠρισμένων συναρτήσεων ἢ τεχνασμάτων ἢ ἐπινοήσεων τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας. Τὸ ἐπιχειρηματικὸν κέρδος (ἢ ἡ ἔγγειος πρόσσοδος διὰ τὸν ἀγρότην ἐπιχειρηματίαν) σημειοῖ ὕψωσιν διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπεροχὴ τῶν ἐσόδων ὑπὲρ τὰ συνολικὰ ἔξοδα τῆς παραγωγῆς ἐμφανίζει αὐξήσιν καὶ κατὰ τὴν νέαν ἐπέκτασιν. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας (ἢ κεφαλαίου) ὑστερεῖ ἢ ὑπερβαίνει τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα, δύναται νὰ ἐνδιαφέρῃ τὸν ἐπιχειρηματίαν κατὰ τὸ μέτρον, καθ' ὃ τὸ περιθώριον θετικὸν ἢ ἀρνητικὸν μεταξὺ ἀμοιβῆς καὶ παραγωγικότητος τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας ἀσκεῖ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ συνολικοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους, τουτέστιν ἐπὶ τῆς ὑπεροχῆς τῶν συνολικῶν ἐσόδων ὑπὲρ τὰ συνολικὰ ἔξοδα παραγωγῆς καὶ ὄχι ἐπὶ τμήματος τοῦ κέρδους. Ἀπεδείξαμεν ἐπαρκῶς τὴν δυνατότητα αὐξήσεως τοῦ συνολικοῦ κέρδους διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως ἔστω

1. Ὡς ἐκτίθεται ἀνωτέρω, οὐσιώδης προϋπόθεσις τῆς ὀριακῆς θεωρίας εἶναι ὁ νόμος τῶν φθίνουσῶν ἀποδόσεων. Συνεπεία τούτου πᾶσα αὐξήσις τοῦ ὄγκου τῆς ἀπασχολήσεως προϋποθέτει, τῶν λοιπῶν παραγόντων μενόντων ἀμεταβλήτων, μείωσιν τῆς ἀμοιβῆς τῆς μονάδος ἐργασίας. Ὁρθῶς, ἐπομένως, ὁ Keynes παρατηρεῖ: «...Ἐὰν ἡ ἀπασχόλησις αὐξήσῃ δέον κατὰ γενικὸν κανόνα, ὅπως βραχυχρονίως, ἡ ἀμοιβὴ τῆς μονάδος ἐργασίας, ἐκπεφρασμένη εἰς ἐργατικά καταναλωτικά ἀγαθὰ, μειωθῇ καὶ τὰ κέρδη αὐξηθοῦν. Ὁ συλλογισμὸς ἐμφανίζεται ὡς ἐξῆς: n ἄτομα χρησιμοποιοῦνται, τὸ n ἄτομον προσθέτει ἡμερησίως ἓν bushel εἰς τὴν συγκομιδὴν καὶ τὰ ἡμερομισθία ἔχουν ἀγοραστικὴν δύναμιν ἐνός bushel ἡμερησίως. Τὸ $(n+1)$ ἄτομον, ἐν τούτοις, δὲν θέλει προσθέσει εἰς τὴν συγκομιδὴν παρὰ μόνον 0,9 bushel ἡμερησίως, συνεπῶς ἡ ἀπασχόλησις δὲν δύναται ν' ἀνέλθῃ εἰς $n+1$ ἄτομα παρὰ μόνον ἐὰν ἡ τιμὴ τοῦ σίτου ὑψωθῇ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἡμερομισθία μέχρις ὅτου ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τούτων μειωθῇ εἰς 0,9 bushel. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην τὰ συνολικὰ ἡμερομισθία θέλουσιν ἀνέλθει εἰς 0,9 $(n+1)$ bushels ἐν σχέσει πρὸς τὰ προηγούμενα n bushels. Οὕτως ἡ ἀπασχόλησις ἐνός ἐπιπροσθέτου ἀτόμου, ἐὰν αὕτη συντελεσθῇ, προϋποθέτει ἀναγκαίως μετάθεσιν τῶν εἰσοδημάτων τῶν προηγουμένως ἀπασχολημένων ἀτόμων εἰς τοὺς ἐργοδότας». «The general theory», σελ. 17 καὶ ὑποσημειώσιν.

καὶ ἐὰν τὸ περιθώριον μεταξὺ παραγωγικότητος καὶ ἀμοιβῆς τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας εἶναι ἀρνητικόν, τουτέστιν ἔστω καὶ ἐὰν ἡ δευτέρα ὑπερτερῆ τῆς πρώτης καὶ συνεπῶς ἀπεδείξαμεν τὴν δυνατότητα οἰκονομικοῦ συμφέροντος, ἐν καταστάσει σταθερᾶς ἰσορροπίας, εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς δόσεως ταύτης.

Ἐναντιστρόφως ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω τὴν δυνατότητα τῆς μειώσεως τοῦ συνολικοῦ κέρδους, ἔστω καὶ ἐὰν ἡ χρησιμοποιουμένη εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ὀριακὴ δόσις τῆς ἐργασίας λαμβάνει ἀμοιβὴν κατωτέραν τῆς παραγωγικότητος αὐτῆς καὶ συνεπῶς ἀπεδείξαμεν τὴν δυνατότητα τοῦ οἰκονομικῶς ἀσυμφόρου τῆς χρησιμοποίησεως τῆς δόσεως ταύτης.

Ἐμφανίζεται παράδοξον πῶς οἱ ὀπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος δύνανται νὰ ὑποστηρίξουν σοβαρῶς ὅτι ὁ ἐπιχειρηματίας ἐνδιαφέρεται διὰ τὸ περιθώριον τῆς παραγωγικότητος καὶ ἀμοιβῆς τῶν διαδοχικῶν ὀριακῶν δόσεων ἐργασίας (ἢ κεφαλαίου) τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, παραμελῶν τὴν ἐξέτασιν τοῦ περιθωρίου μεταξὺ συνολικῶν ἀποδόσεων καὶ συνολικῆς ἀμοιβῆς τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς.

Οὕτω κατὰ τοὺς ὀπαδοὺς τῆς θεωρίας ταύτης, ὁ ἐπιχειρηματίας ἤθελε ἀποφύγει τὴν χρησιμοποίησιν εἰς τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ νέων ποσοτήτων ἐργασίας (ἢ κεφαλαίου) ἐὰν αὗται, καίτοι ἀποδίδουν ἐπιπλεονάζον πλεόνασμα συνολικῶν ἐσόδων ἐπὶ συνολικῶν ἐξόδων, καίτοι τουτέστιν τοῦ ἐξασφαλίζουν αὐξήσιν τῶν συνολικῶν ἐπιχειρηματικῶν κερδῶν, ἀντιστοιχοῦν πρὸς ὑπεροχὴν τῆς ἀμοιβῆς τῶν ὀριακῶν τούτων ποσοτήτων ἐργασίας (ἢ κεφαλαίου) ὑπὲρ τὰς ἀποδόσεις αὐτῶν, ὡς ἐὰν τὸν ἐπιχειρηματίαν ἐνδιαφέρει ὄχι ἡ αὐξήσις τῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως, τῶν πραγματοποιουμένων διὰ τῆς χρησιμοποίησεως νέων ποσοτήτων ἐργασίας (ἢ κεφαλαίου) ἀλλὰ ἡ λογιστικὴ κατάστασις ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῶν ὀριακῶν τούτων ποσοτήτων, αἵτινες ἀποτελοῦν τμῆμα τοῦ συνόλου τῶν χρησιμοποιουμένων ποσοτήτων ἐργασίας (ἢ κεφαλαίου). Περιέργον δὲ φαίνεται πῶς ὁ ἐργοδότης θέλει ἐξαρτήσῃ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας ἀπὸ παράγοντας μὴ δυναμένους νὰ προσδιορισθοῦν, ὡς εἶναι ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης τῆς ἐργασίας.

Ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος θὰ ἦτο ἀληθὴς ἐὰν ἀπεδείκνυε ὅτι ἡ αὐξήσις τῶν συνολικῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι ἀδύνατος εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας καὶ κεφαλαίου ὑπερβαίνει τὴν παραγωγικότητα αὐτῆς. Ἀλλὰ εἶδομεν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθὲς εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ὁ νόμος ὁ διέπων τὴν παραγωγήν εἶναι ὁ τῶν φθινουσῶν

ἀποδόσεων. Συνεπῶς ἡ θεωρία τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος καταπίπτει ἀφ' ἑαυτῆς⁽¹⁾.

5) *Τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν ἡμερομισθίων σύγκειται εἰς τὰς μέσας ἀποδόσεις τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων. Τὸ ἀνώτατον τοῦτο ὄριον τῶν ἡμερομισθίων διατελεῖ ἐν καταστάσει ἀσταθοῦς ἰσορροπίας εἰς μίαν δυναμικὴν οἰκονομίαν.*

Αἱ τιμαὶ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ αἱ τιμαὶ τῶν μέσων ἀποδόσεων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καθορίζονται εἰς τὴν ὀριακὴν ἐπιχείρησιν κατωτέρας παραγωγικότητος. Παράγεται μία ἀλληλεξάρτησις, ἐν ρεῦμα δράσεων καὶ ἀντιδράσεων μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῶν τιμῶν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀξίας τῶν μέσων ἀποδόσεων τῆς ὀριακῆς ἐπιχειρήσεως κατωτέρας παραγωγικότητος, ἣτις ἐξακολουθεῖ νὰ διατελῇ ἐν ἐνεργείᾳ.

Τὸ ποσοστὸν τὸ ὁποῖον ἕκαστον μέσον παραγωγῆς θέλει

1. Διὰ τὸ εἰς τὰς παραγράφους 4 ἐρευνώμενον θέμα ἴδε Γ. Χαλκιόπουλου, Ἡ θεωρία τῆς πολιτικῆς τῶν μισθῶν, σελ. 46—57 ἰδίᾳ σελ. 56—57 καὶ κατωτέρω § 6 in fine.

· Ὁ κ. Β. Δαμαλᾶς ὀρθῶς παρατηρεῖ καθ' ἡμᾶς: «Ἡ θεωρία αὕτη (ἡ τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας) εἶναι λίαν δεξιότεχνος, δυστυχῶς ὅμως οὐδὲν ἐξηγεῖ. Δὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὁ ἐργάτης λαμβάνει ἀμοιβὴν ἴσην πρὸς τὴν συμβολὴν του εἰς τὸ προϊόν, ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγορᾶς καὶ τὸ ὕλον συνδέεται μὲ τὸ νομικὸν καθεστῶς, τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ὑποβάλλεται ὑπὸ κρίσιν. Ὄντως τὸ νομικὸν τοῦτο καθεστῶς συνεπάγεται τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν, ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ εἰς τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ἡ ἐργασία τοῦ ἐργάτου νὰ ἐμφανίζῃ τὴν ἰδιότητα, νὰ εἶναι μέχρις ἑνὸς ὀρισμένου σημείου παραγωγικῆς ἀξίας καὶ ἀφ' ὀρισμένου σημείου καὶ πέραν καταστρεπτικῆς ἀξίας. Πράγματι ἐάν ἡ παραγωγὴ ἑνὸς ἀγαθοῦ ὑπερβαίῃ τὰς ἀξιοπίστους ἀνάγκας, τὰς ἀνάγκας αἰτινες συνοδεύονται ἀπὸ ἐν εἰσόδημα, ἡ πτώσις τῶν τιμῶν εἶναι τοιαύτη ὥστε ὁ ἐργοδότης ἔχει συμφέρον νὰ ἀπασχολῇ ἐργάτας διὰ νὰ καταστρέψῃ καὶ ὄχι διὰ νὰ παραγάγῃ. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ φαινόμενον τὸ ὁποῖον διαπιστοῦμεν κατὰ τὰς περιόδους τῆς ὑπερπαραγωγῆς», *La crise du capitalisme*, Paris 1946, σελ. 203. Ἡ παρατήρησις τοῦ κ. Β. Δαμαλᾶ εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆς. Ἀλλὰ εἰς τὴν μελέτην ταύτην, ἡ κριτικὴ τῆς ὀριακῆς θεωρίας διεξάγεται εἰς τὸ λογικὸν πεδῖον εἰς τὸ ὁποῖον αὐτοὶ οὔτοι οἱ δημιουργοὶ τῆς ἀναπτύσσουσαν τὸν οἰκονομικὸν τῶν συλλογισμῶν, δηλονότι εἰς τὸ πεδῖον τῶν φυσικῶν φαινομένων τὰ ὁποῖα θεωροῦνται καθ' ὑπόθεσιν ὀπομεμονωμένα τῆς ἐπιδράσεως τῶν νομισματικῶν φαινομένων καὶ ἐν γένει τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων τῆς ἀξίας. Τὸ σύνολον τῶν προϋποθέσεων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἀναπτύσσεται ἡ ὀριακὴ θεωρία δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡμεῖς προσπαθοῦμεν ν' ἀποδείξωμεν εἰς τὴν μελέτην ταύτην ὅτι ἡ θεωρία αὕτη καὶ ἀκόμη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προϋποθέσεων τὰς ὁποίας ἡ ὀριακὴ θεωρία διατυπώνει, εἶναι ἀπολύτως ἐσφαλμένη.

ἔξασφαλίσαι ὡς ἀμοιβὴν ἐπὶ τῶν ἀποδόσεων τῆς ὀριακῆς ἐπιχειρήσεως, δεδομένων τῶν σχετικῶν ποσοτήτων τῶν χρησιμοποιουμένων εἰς τὴν ἐπιχείρησιν μέσων παραγωγῆς, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς σχετικῆς ἰσχύος τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ ἐργατικῶν τάξεων. Ἡ ὀριακὴ παραγωγικότης ἐκάστου μέσου παραγωγῆς δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν τιμῶν τῶν ὀριακῶν δόσεων τῶν μέσων παραγωγῆς τῶν ἀπασχολουμένων εἰς τὴν ὀριακὴν ἐπιχείρησιν καὶ συνεπῶς δὲν ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτατον ὄριον τοῦ ἐπηηρεασμοῦ τῆς σχετικῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσχύος τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ ἐργατικῶν τάξεων ἐπὶ τῶν τιμῶν τῶν μέσων παραγωγῆς. Τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν ἡμερομισθίων (καὶ τῶν τιμῶν ἐξ ἄλλου τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν λοιπῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς) καθορίζεται ὄχι ἀπὸ τὴν παραγωγικότητα τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας (ἢ τῶν λοιπῶν μέσων τῆς παραγωγῆς) τῆς χρησιμοποιουμένης εἰς τὴν ὀριακὴν ἐπιχείρησιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἡμερομισθίον δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰς μέσας ἀποδόσεις τῆς ἐργασίας τῆς ὀριακῆς ἐπιχειρήσεως, δηλονότι τὰς συνολικὰς ἀποδόσεις τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης διηρημένας διὰ τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ ἀπασχολουμένων ἐργατῶν. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν ἡμερομισθίων δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὸ μέγεθος τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει εἰς τὸν ἐργοδότην τῆς ὀριακῆς ἐπιχειρήσεως ἐπιχειρηματικόν τι κέρδος. Τὸ ἀνώτατον τοῦτο ὄριον τῶν ἡμερομισθίων δὲν δύναται νὰ ὑπερπηδηθῇ παρὰ διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ἐν ἐκάστη στιγμῇ ὀλιγώτερον παραγωγικῶν. (1)

1. Σχετικῶς πρὸς τὰ ἐκτεθέντα εἰς τὴν προηγουμένην καὶ τὴν παρούσαν παράγραφον θεωροῦμεν ἀπολύτως ὀρθὰς τὰς κατωτέρω παρατηρήσεις τὰς ὁποίας διατυπώνει ὁ κ. Χαλκιόπουλος εἰς τὸ ἀξιόλογον ἔργον του, «Ἡ θεωρία τῆς πολιτικῆς τῶν μισθῶν» (σελ. 56—57). :

«Ὑποστηρίζεται ὅτι διὰ τῆς ἐφαρμογῆς «ἀνωτέρας τεχνικῆς μονοπωλήσεως τῆς προσφορᾶς ἐργασίας» εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ὑψωσις τοῦ μισθοῦ πέραν τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας, χωρὶς νὰ ὑποχωρήσῃ ἢ ἀπασχόλησις. Ἐφ' ὅσον ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐργάται, πλὴν τοῦ ὀριακοῦ, ἀποδίδουν περισσότερον ἐκείνου τὸ ὁποῖον λαμβάνουν, ἢ συνολικὴ ἀπόδοσις ἐνὸς ἀριθμοῦ ἐργατῶν ἀπασχολουμένων εἰς ἓν ἔργον εἶναι μεγαλυτέρα τοῦ ἀθροίσματος τῶν μισθῶν των καὶ ἐπομένως ὑφίσταται μία διαφορὰ τὴν ὁποίαν καρποῦται ὁ ἐπιχειρηματίας. Τὴν διαφορὰν ὅμως ταύτην, παρατηρεῖται, εἶναι δυνατόν νὰ μὴ χάνουν οἱ ἐργάται καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἐργατῶν εἶναι δυνατόν νὰ ὑψωθοῦν συνολικῶς μέχρι τῆς ἀξίας τοῦ συνολικοῦ τῶν προϊόντος, ἐὰν οἱ ἐργάται ἐμφανίζονται εἰς τὴν ἀγορὰν ἐργασίας ὡς μία μονάς, ἐὰν ἢ ἐργατικὴ δύναμις μιᾶς κατηγορίας προσφέρεται ἐνιαίως κατὰ τὴν συλλογικὴν διαπραγματεύσιν τῆς συμβάσεως ἐργασίας. Διὰ τῆς τοιαύτης ἀδαιρέτου προσφορᾶς τῆς ἐργασίας ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἠναγκάζετο νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ

Ἐντὸς τοῦ ἀνωτάτου τούτου ὀρίου τῶν ἡμερομισθίων κατὰ τὸ μέτρον καθ' ὃ αἱ ὀριακαὶ ἐπιχειρήσεις αἱ ὀλιγώτερον παραγωγικαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ διατελοῦν ἐν ἐνεργείᾳ, τὸ ἡμερομισθιον καθορίζεται ἀπὸ τὴν σχετικὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν ἰσχὺν τῶν ἐργοδοτικῶν καὶ ἐργατικῶν τάξεων. Συνεπῶς, ἡ σχετικὴ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ δύναμις τῶν ἐν οἰκονομικῇ ἀντιθέσει τάξεων ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν ἐνεργῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τοῦ ἡμερομισθίου.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐὰν εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ καθορισμὸς τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν τιμῶν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν μέσων παραγωγῆς διαμορφοῦται ἐντὸς τῶν ὀρίων τῶν ἀποδόσεων τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων κατωτέρας παραγωγικότητος δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀληθές ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις ἄνωτέρας παραγωγικότητος ἀσκοῦν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν τιμῶν τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν μέσων παραγωγῆς. Πράγματι, ἡ ἄνωτέρα παραγωγικότης τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων ἐπιτρέπει εἰς τοὺς διευθύνοντας τὰς ἄνω ἐπιχειρήσεις ὅπως μειώσουν τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅπως ἀνυψώσουν τὰς τιμὰς τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τοιοῦτοτρόπως ὅπως προσδιορίζουν τὸν βαθμὸν τῆς παραγωγικότητος τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσε-

τῆς ἀπασχολήσεως ὄλων τῶν ἐργατῶν ἢ οὐδενὸς καὶ τὸ συνολικὸν προϊόν αὐτῶν θὰ ἦτο καὶ τὸ ἀνώτατον ὄριον τοῦ συνόλου τῶν μισθῶν κατανεμόμενον μεταξὺ τῶν ἐργατῶν».

«Ἡ τοιοῦτου εἴδους μονοπώλησις τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως εἶναι πρᾶγμα μέχρις ἐνός ὀρίου ἀποτελεσματικὴ εἰς τὴν συνήθη περίπτωσιν, καθ' ἣν αἱ τιμαὶ εὐρίσκονται ὑπὲρ τὸ μέσον κόστος παραγωγῆς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐργατικὴ δύναμις θὰ προσεφέρετο ὡς μία μονάς, ὁ ἐπιχειρηματίας θὰ ἠναγκάζετο νὰ καταβάλλῃ ὡς μισθὸν ὄχι τὴν ἀξίαν τοῦ προϊόντος τοῦ ὀριακοῦ ἐργάτου, ἀλλὰ τὴν ἀξίαν τοῦ συνολικοῦ προϊόντος τῶν ἐργατῶν διαιρουμένην διὰ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν, τοῦ ἀνωτάτου ὀρίου τοῦ μισθοῦ ἀναβιβαζομένου οὕτω εἰς τὸ «μέσον» προϊόν τῶν ἀπασχολουμένων ἐργατῶν».

«Ἀλλὰ ἐὰν τοῦτο ἀποβαίνει ἀποτελεσματικὸν ἐν δεδομένῃ στιγμῇ δι' ὠρισμένας ἐπιχειρήσεις ἀπασχολούσας καθωρισμένον ἀριθμὸν ἐργατῶν, εἶναι δυσχερές νὰ ἔχῃ εὐρύτερα καὶ μονιμώτερα ἀποτελέσματα. Διότι θὰ ἐπέλθῃ βαθμιαίως μεταβολὴ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἀνακατανομὴ τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ στροφῆ τῆς παραγωγῆς εἰς ὠρισμένας κατηγορίας εἰς τρόπον ὥστε νὰ καθίσταται ἀποδοτικὴ διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ἢ ἀπασχολήσεις καὶ τοῦ τελευταίου ἐργάτου. Λόγω δὲ κυρίως τοῦ συνεχῶς κυμαινομένου ὄγκου παραγωγῆς καὶ κέρδους ἐκάστης ἐπιχειρήσεως, ἡ ἐξακρίβωσις τοῦ μέσου προϊόντος τῶν ἐργατῶν συναντᾷ τὰς αὐτὰς δυσχερείας εἰς τὰς ὁποίας προσκόπτει ἡ ἄμεσος φορολογία. Πάντως δὲ ὁ μισθὸς δὲν ἀσκεῖ πλέον τὴν λειτουργίαν τῆς αὐτομάτου ἐξισορροπήσεως προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας» (σελ. 56—57)». Τὰ θέματα τὰ ὁποῖα θίγουν αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Γ. Χαλκιοπούλου ἐρευνῶνται εἰς τὴν προηγουμένην (ἰδὲ 4δ, 4ε καὶ 4στ), τὴν παροῦσαν καὶ τὴν ἐπομένην παράγραφον.

ων, αἱ ὁποῖαι, δυνάμεναι νὰ πραγματοποιήσουν ἐπιχειρηματικόν τι κέρδος, διατελοῦν εἰσέτι ἐν ἐνεργείᾳ. Μὲ ἄλλας λέξεις, αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός τῆς ἀνωτέρας παραγωγικότητος τῶν μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ἐπιτρέπον εἰς τοὺς ἡγέτας τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὅπως καθορίζουν ἐν τῇ ἀγορᾷ τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν καὶ τὰς τιμὰς τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν μέσων παραγωγῆς, τοὺς ἐπιτρέπει ταυτοχρόνως ὅπως προσδιορίζουν ποίου βαθμοῦ παραγωγικότητος ὀριακαὶ ἐπιχειρήσεις θέλουν ἐξαφανισθῆ ἔκ τῆς ἀγορᾶς καὶ ποίου βαθμοῦ παραγωγικότητος ὀριακαὶ ἐπιχειρήσεις θέλουν εἶναι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ ἐπιζήσουν, ἐξασφαλίζουσαι ἐπιχειρηματικόν τι κέρδος.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν ἡμερομισθίων διατελεῖ, εἰς μίαν δυναμικὴν οἰκονομίαν, ἐν καταστάσει ἀσταθοῦς ἰσορροπίας ἐπηρεαζόμενον ἔκ τῶν ἀκολουθῶν δύο ἀντιθέτων οἰκονομικῶν δυνάμεων.

Πρῶτον, εἰς ἐκάστην βελτίωσιν τῶν μεθόδων παραγωγῆς καὶ τῶν συστημάτων ἐργασίας, τὸ μέγιστον τῶν κερδῶν τῶν ἐπιχειρήσεων ἀνωτέρας παραγωγικότητος δύναται νὰ ἀντιστοιχῇ πρὸς πτώσιν τῶν τιμῶν. Πλὴν τούτου, λόγοι ἀνταγωνισμοῦ δύνανται νὰ καταστήσουν συμφέρουσαν τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν ἔκ μέρους μιᾶς ὁμάδος ἐπιχειρήσεων εὐρισκομένων ἐν συναγωνισμῷ μετ' ἄλλης ὁμάδος ἐπιχειρήσεων.

Συγκεκριμένως συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ μονοπωλίου προσφορᾶς, δεδομένων τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως τῶν προϊόντων καὶ τῶν νόμων τῆς παραγωγῆς τῶν διεπόντων τὰς μονοπωλιακὰς ἐπιχειρήσεις, τὸ μέγιστον τῶν κερδῶν τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ πραγματοποιήσουν αὗται δὲν συμπίπτει οὔτε μὲ τὴν τιμὴν πωλήσεως τὴν πλέον προσεγγίζουσαν πρὸς τὸ χαμηλότερον μέσον ἔξοδον παραγωγῆς τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν *optimum* ὄγκον τῆς παραγωγῆς οὔτε μὲ τὴν τιμὴν πωλήσεως τὴν πλέον ἀπομεμακρυσμένην τοῦ χαμηλοτέρου ἔξοδου παραγωγῆς τοῦ ἀντιστοιχοῦντος πρὸς τὸν *minimum* ὄγκον τῶν προσφερομένων ποσοτήτων ἀγαθῶν. Δεδομένων τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν νόμων τῆς παραγωγῆς τὸ μέγιστον τῶν κερδῶν τὸ δυνάμενον νὰ πραγματοποιηθῆ συμπίπτει μὲ τιμὴν πωλήσεως ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὴν διάμεσον τιμὴν μεταξὺ τῆς τιμῆς πωλήσεως τῆς πλέον ἀπομεμακρυσμένης καὶ τῆς τιμῆς πωλήσεως τῆς πλέον προσεγγιζούσης πρὸς τὸ χαμηλότερον μέσον ἔξοδον παραγωγῆς. Ὡσαύτως *c. p.* ὁ ὄγκος τῶν προσφερομένων ποσοτήτων ἀγαθῶν ὁ ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸ μέγιστον τῶν κερδῶν εὐρίσκεται εἰς διάμεσον ἐπίπεδον μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τοῦ *minimum* ὄγκου τῶν προσφερομένων ποσοτήτων ἀγαθῶν εἰς τὴν τιμὴν πωλή-

σεως τὴν πλέον ἀπομεμακρυσμένην τοῦ χαμηλοτέρου μέσου ἐξόδου παραγωγῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ optimum ὄγκου τῶν προσφερομένων ποσοτήτων ἀγαθῶν εἰς τὴν τιμὴν πωλήσεως τὴν πλέον προσεγγίζουσαν πρὸς τὸ χαμηλότερον μέσον ἔξοδον παραγωγῆς. Συνεπεία τῶν προτάσεων τούτων τὸ μέγιστον τῶν κερδῶν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ἀνωτέρας παραγωγικότητος δύναται νὰ συμπέσῃ εἰς καθωρισμένας περιπτώσεις μὲ τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν. (1)

Δεύτερον, εἰς δεδομένας οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθηκάς ἡ σχέσις τῆς κοινωνικῆς χρησιμότητος τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου πρὸς τὴν κοινωνικὴν ὀριακὴν ἀνωφέλειαν τῆς ἐργασίας, σχέσις ἣτις, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἀποτελεῖ ἓν ἐκ τῶν οὐσιωδῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τοῦ ἡμερομισθίου, ἡ σχέσις αὕτη λέγομεν δύναται ν' ἀντιστοιχήσῃ πρὸς ὕψωσιν τοῦ ἡμερομισθίου συμφώνως πρὸς τὰς κοινωνικὰς ὁμαδικὰς ἐκτιμήσεις τῶν ἐργατικῶν τάξεων, ἀφορώσας ἀφ' ἑνὸς τὴν κοινωνικὴν χρησιμότητα τοῦ πραγματικοῦ ἡμερομισθίου καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν κοινωνικὴν ὀριακὴν ἀνωφέλειαν τῆς ἐργασίας.

Συνεπεία τῶν ὡς ἄνω δύο οἰκονομικῶν πιέσεων, ἡ παραγωγικότης τῆς ὀριακῆς ἐπιχειρήσεως, συνεπῶς καὶ τὸ ἀνώτατον ὄριον τῶν ἡμερομισθίων, διατελοῦν συνεχῶς ἐν καταστάσει ἀσταθοῦς ἰσορροπίας, διαρκῶς μεταβαλλόμενα, πιεζόμενα ἀπὸ τὰς ἐν ἐξελίξει οἰκονομικὰς δυνάμεις μιᾶς προοδευτικῆς δυναμικῆς οἰκονομίας.

Καθ' ἡμᾶς, τὸ μέτρον τῆς προοδευτικότητος τῆς οἰκονομίας συνίσταται εἰς τὴν συνεχῆ ἀνύψωσιν τῆς παραγωγικότητος τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων, δηλονότι εἰς τὴν συνεχῆ ἐξαφάνισιν, τὴν συνεχῆ ἀντικατάστασιν τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων κατωτέρας παραγωγικότητος, ὑπὸ τῶν ἐπιχειρήσεων ἀμέσου ἀνωτέρας παραγωγικότητος, αἵτινες διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν πρώτων καθίστανται ἤδη ὀριακαί, εἰς βαθμὸν ὅμως ἀμέσου ὑψηλοτέρας παραγωγικότητος.

6. *Τὸ ἡμερομισθιον προσδιορίζεται ὑπὸ παραγόντων διαμορφουμένων ἐν διαδοχῇ καὶ ὄχι μόνον ὑπὸ παραγόντων σχηματιζομένων ἐν συννύπαρξει. Ἡ ὀριακὴ θεωρία σφάλλει καθότι βασίζεται εἰς παράγοντας συντελουμένους ἐν συννύπαρξει, παραμελοῦσα τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἡμερομισθίου τῶν παραγόντων τῶν ἐπιτελουμένων ἐν διαδοχῇ.*

Ἐκ τῶν προηγουμένων παραγράφων 4α—4στ δύναται νὰ συναχθῇ ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ τρέχοντος ἡμερομισθίου ἐξαρτᾶται στενῶς ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ προηγουμένου ἡμερομισθίου. Συνεπῶς καθ' ἡμᾶς εἶναι ἐσφαλμένα αἱ θεωρίαι αἱ ὁποῖαι περιορίζουν τὴν ἔρευναν εἰς τοὺς προσδιοριστικοὺς παράγοντας τῆς διαμορφώσεως εἰς τὴν πα-

1. *Ἴδε Ξεν. Ζολώτα, Θεωρητικὴ Οἰκονομικὴ σελ. 401/414.

ροῦσαν στιγμὴν τοῦ ἡμερομισθίου παραμελοῦσαι τὸν καθορισμὸν τῆς ἐξαρτήσεως, τοῦ δεσμοῦ ὁ ὁποῖος συνδέει τὸ εἰς τὴν παροῦσαν στιγμὴν διαμορφούμενον ἡμερομισθιον μὲ τὸ εἰς τὴν προηγουμένην στιγμὴν σχηματισθὲν ἡμερομισθιον⁽¹⁾.

Εἰς τὰς προηγουμένας παραγράφους ἐξεθέσαμεν ὅτι ὁ ἐργοδότης, κατὰ τὸ μέτρον καθ' ὃ συμπεριφέρεται ὡς *homo oeconomicus*, ὠθεῖται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας ἐφ' ὅσον αὕτη τοῦ ἐξασφαλίζει ὑψωσιν τῶν ἀπολύτων ἢ σχετικῶν κερδῶν. Ἐπὶ πλέον διεπιστώσαμεν ὅτι ἡ διαμόρφωσις τῆς τιμῆς τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας, ἣτις ἐπιτρέπει αὔξησιν τῶν κερδῶν τῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς σχέσεως τῆς τιμῆς τῆς δόσεως ταύτης πρὸς τὴν παραγωγικότητα αὐτῆς, ἀλλὰ ὡσαύτως ἐκ τῆς σχέσεως τῆς τιμῆς τῆς π ρ ο η γ ο υ μ έ ν η ς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας πρὸς τὴν παραγωγικότητα τῆς δόσεως ταύτης, σχέσεως σχηματισθείσης εἰς τὴν π ρ ο η γ ο υ μ έ ν η ν σ τ ι γ μ ῆ ν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ἡ χρησιμοποίησις τῆς ὀριακῆς δόσεως τῆς ἐργασίας ἐξασφαλίζει ἢ ὄχι ὑψωσιν τῶν κερδῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ὑφισταμένου δεσμοῦ μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τῆς σχέσεως τῆς τιμῆς τῆς π α ρ ο ὑ σ η ς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας πρὸς τὴν παραγωγικότητα αὐτῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς σχέσεως τῆς τιμῆς τῆς π ρ ο η γ ο υ μ έ ν η ς ὀριακῆς δόσεως ἐργασίας πρὸς τὴν παραγωγικότητα αὐτῆς, σχέσεως διαμορφωθείσης εἰς τὴν π ρ ο η γ ο υ μ έ ν η ν σ τ ι γ μ ῆ ν.

Συγκεκριμένως εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν εἰς τὴν προηγουμένην στιγμὴν τὸ ἡμερομισθιον εἶναι λίαν χαμηλὸν καὶ δηλονότι εἶναι πολὺ κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, τὸ ποσοστὸν τῶν κερδῶν δὲν δύναται νὰ ὑψωθῆ, οὔτε ἐξ ἄλλου νὰ παραμείνη ἀμετάβλητον ἐὰν εἰς τὴν παροῦσαν στιγμὴν, καθ' ἣν πρόκειται ν' ἀποφασίσῃ ὁ ἐργοδότης κατὰ πόσον θέλει ἢ ὄχι χρησιμοποιηθῆ ἡ ὀριακὴ δόσις τῆς ἐργασίας, τὸ ἡμερομισθιον δὲν εἶναι ὡσαύτως πολὺ χαμηλότερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς δόσεως ταύτης (πρῶτη περίπτωσις, πρῶτη καὶ δευτέρα προϋπὸθεσις). Ἄκρι-

1. Οὐσιώδη πρόοδον εἰς τὴν μεθοδολογίαν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης ἀποτελοῦν καθ' ἡμᾶς οἱ μεθοδολογικοὶ κανόνες τοῦ διδασκάλου μας *François Simiand*, τῶν ὁποίων ὁ κυριώτερος καθ' ἡμᾶς εἶναι ὁ κανὼν τοῦ ἐξελισσόμενου παραγομένου φαινομένου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέρατος εἰς μίαν ἀποτελεσματικὴν συνεχιζομένην καὶ πλήρη φαινομενοσκοπίαν. Κατὰ τὸν κανὼνα τοῦτον δέον τὸ φαινόμενον τοῦ ἡμερομισθίου νὰ ἐρευνηθῆ ἐξελισσόμενον, παραγόμενον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐμφανίσεώς του μέχρι τοῦ τέρατος εἰς μίαν συνεχῆ γραμμὴν. Ἰδε *Fr. Simiand, Le salaire, l'évolution sociale et la monnaie*, Alcan, Paris 1932 1.1. 69/79 καὶ γενικῶς σελ. 69/115, 282/288, 290/292, 538/569.

βέστερον εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν εἰς τὴν προηγουμένην στιγμήν, τὸ ἡμερομισθιον εἶναι πολὺ κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἢ ἐφαρμογὴ εἰς τὴν παροῦσαν στιγμήν τῆς ὀριακῆς θεωρίας ἐκ μέρους τοῦ ἐργοδότη, τουτέστιν ἢ παραχώρησις εἰς τοὺς ὀριακοὺς ἐργάτας εἰς τὴν παροῦσαν στιγμήν ἡμερομισθίου προσεγγίζοντος πρὸς τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας, θέλει προκαλέσει πτώσιν τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν καὶ συνεπῶς σχετικὴν ζημίαν, οὕτως ὥστε ἐὰν ὁ ἐργοδότης συμπεριφερθῆ ὡς homo oeconomicus θέλει ἀρνηθῆ νὰ χρησιμοποίησῃ τὴν ὀριακὴν δόσιν ἐργασίας ἐφ' ὅσον ἤθελε εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παραχωρήσῃ ἡμερομισθιον προσεγγίζον τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας συμφώνως πρὸς τὰ συμπεράσματα τῆς ὀριακῆς θεωρίας. Ἀντιθέτως ἐὰν τὸ ἡμερομισθιον εἰς τὴν προηγουμένην στιγμήν δὲν εἶναι πολὺ κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ὁ ἐργοδότης δύναται νὰ παραχωρήσῃ ἡμερομισθιον εἰς τοὺς ὀριακοὺς ἐργάτας ἀνώτερον τῆς παραγωγικότητος αὐτῶν, καὶ συγχρόνως νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑψωσιν τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν (πρώτη περίπτωση, τρίτη προϋπόθεσις, δευτέρα καὶ τρίτη περίπτωσης).

βα. Χαμηλὰ ἡμερομισθία ἐπισύρουν χαμηλὸν ἡμερομισθιον καὶ ὑψηλὰ ἡμερομισθία προκαλοῦν ὑψηλὸν ἡμερομισθιον εἴτε ἢ ἀμοιβὴ τῆς ἐργασίας προσδιορίζεται εἰς ἐπίπεδον κατώτερον εἴτε ἀνώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Τὰ οικονομικὰ φαινόμενα ἔπονται ἀλλήλων ὡς ἔπονται ἀλλήλων οἱ κρίκοι ἀλύσεως.

Ἐν τῷ συνόλῳ χαμηλὰ ἡμερομισθία ἐπισύρουν χαμηλὰ ἡμερομισθία καὶ ὑψηλὰ ἡμερομισθία προκαλοῦν ὑψηλὰ ἡμερομισθία. Εἰς χαμηλὰ ἡμερομισθία, τουτέστιν εἰς ἡμερομισθία πολὺ κατώτερα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, διαμορφούμενα εἰς τὴν προηγουμένην στιγμήν ἔπονται εἰς τὴν ἀκόλουθον στιγμήν ἡμερομισθία ὡσαύτως χαμηλὰ, ἡμερομισθία ὡσαύτως πολὺ κατώτερα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἐφ' ὅσον ἢ οικονομικὴ δραστηριότης τοῦ ἐργοδότη διέπεται ἐκ τῶν ἀρχῶν τοῦ οικονομικοῦ συμφέροντος καὶ συγκεκριμένως ἐφ' ὅσον οὗτος ἐπιδιώκει ὑψωσιν τῶν κερδῶν καὶ ἀποφεύγει πτώσιν τούτων ἢ ζημίαν.

Εἰς ἡμερομισθία ὑψηλὰ, τουτέστιν ἡμερομισθία προσεγγίζοντα, ἴσα ἢ ἀνώτερα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, διαμορφούμενα εἰς τὴν προηγουμένην στιγμήν ἔπονται εἰς τὴν ἀκόλουθον στιγμήν ἡμερομισθία ἐπίσης ὑψηλὰ, ἡμερομισθία ἀνώτερα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἐξασφαλίζοντα συγχρόνως ὑψωσιν τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν.

Φρονοῦμεν ὅτι αἰ ὡς ἄνω προτάσεις ἐμφανίζουσι πρωταρχικὴν

σπουδαιότητα ὅσον ἀφορᾷ τὸν καθορισμὸν τῆς κινήσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων. Πράγματι τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ἔπονται ἀλλήλων ὡς ἔπονται ἀλλήλων οἱ κρίκοι ἀλύσεως. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι εἶναι βασικῶς ἐσφαλμένα αἱ θεωρίαι (ὡς ἡ τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος), αἱ ὁποῖαι περιορίζουν τὴν ἔρευναν τῶν προσδιοριστικῶν παραγόντων τοῦ ἡμερομισθίου ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν παραγόντων τῶν συντελουμένων ἐν σὺνυπάρξει εἰς τὴν παροῦσαν στιγμήν. Αἱ θεωρίαι αὗται σφάλλουν, καθότι ἀποφεύγουν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὴν ἔρευναν τῶν παραγόντων τῶν ἐπιτελουμένων ἐν διαδοχῇ, τουτέστιν μὲ τὴν ἔρευναν τῶν αἰτιῶδων ἐξαρτήσεων αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὰ φαινόμενα τὰ ἐξελισσόμενα εἰς τὴν παροῦσαν στιγμήν πρὸς τὰ φαινόμενα τὰ παραχθέντα εἰς τὴν προηγουμένην στιγμήν. Τοῦτο σημαίνει μὲ ἄλλας λέξεις ὅτι αἱ θεωρίαι αὗται δὲν εὐσταθοῦν, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐπιδιώκουν νὰ προσδιορίσουν τὸ παρὸν ἡμερομίσθιον διὰ τῆς παρούσης ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας παραμελοῦσαι νὰ ἐρευνήσουν πρῶτον τὰς προηγουμένας σχέσεις αἰτινες σχηματίζονται εἰς τὴν προηγουμένην στιγμήν μεταξὺ τοῦ προηγουμένου ἡμερομισθίου καὶ τῆς προηγουμένης ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ δεύτερον τὰς σχέσεις τὰς διαμορφουμένας μεταξὺ τοῦ παρόντος ἡμερομισθίου καὶ τοῦ προηγουμένου ἡμερομισθίου. Νομίζομεν ὅτι ὁ μεθοδολογικὸς κανὼν τοῦ François Simiand τοῦ παραγομένου φαινομένου ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τοῦ τέρατος ἐμφανίζει μεγίστην σπουδαιότητα. Ἐν γένει καθ' ἡμᾶς, ἡ συμβολή τοῦ συγγραφέως τούτου εἰς τὴν μεθοδολογίαν ὑπῆρξε σημαντικὴ.

ββ. Ὁ ὄγκος τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἐργοδοτῶν εἰς ὠρισμένην στιγμήν ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ρυθμοῦ, ἀνιόντος ἢ κατιόντος, τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἀπολύτου ἀξίας τῆς κλίμακος τῶν μεταβολῶν τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν. Συνεπῶς, ὁ ὄγκος τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται στενῶς ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἡμερομισθίου τοῦ διαμορφουμένου εἰς τὴν παροῦσαν στιγμήν πρὸς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἡμερομισθίου τοῦ σχηματισθέντος εἰς τὴν προηγουμένην στιγμήν καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἀπολύτου ἀξίας τῆς κλίμακος τῶν μεταβολῶν τοῦ ἡμερομισθίου.

Εἰς τὰς παραγράφους 4—4στ ἐξεθέσαμεν ὅτι τὸ ζήτημα κατὰ πόσον ὁ ἐργοδότης ἔχει ἢ ὄχι οἰκονομικὸν συμφέρον νὰ χρησιμοποίησῃ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ὀριακοὺς ἐργάτας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ζητήματος κατὰ πόσον ἢ ἀπασχόλησις τῶν ἐπιπροσθέτων ἐργατῶν θέλει τοῦ ἐξασφαλίσει ἢ ὄχι ὑψωσῆν ἢ τοῦλάχιστον σταθερότητα τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν καὶ ὄχι ἐκ τοῦ ζητήματος κατὰ πόσον τὸ ἡμερο-

μισθιον ύστερεϊ ή ύπερβαίνει την όριακήν παραγωγικότητα της έργασίας. Έτονίσαμεν ώσαύτως ότι τά δύο ταύτα ζητήματα είναι άπολύτως άνεξάρτητα τὸ έν από τὸ άλλο.

Άλλά εάν είναι άληθές ότι ή όμαδική ζήτησις της έργασίας εκ μέρους των τάξεων των έργοδοτών αποτελεί αύξουσαν συνάρτησιν του ποσοστού των κερδών δέν είναι όλιγώτερον άληθές ότι ό προσδιοριστικός παράγων της οικονομικής συμπεριφορᾶς των έργοδοτών συνίσταται εις τὸν άνιόντα ή κατιόντα ρυθμόν του ποσοστού των κερδών και όχι εις την άπόλυτον αξίαν της κλίμακος των διαβαθμίσεων του ποσοστού των κερδών. Πράγματι δέν είναι ή άπόλυτος αξία των διαβαθμίσεων του ποσοστού των κερδών, αλλά ή άνιουσα, ή σταθερά ή ή κατιουσα κίνησις του ποσοστού των κερδών, ή όποία άσκει έπηρεασμόν επί της ζητήσεως έργασίας έναντι καθωρισμένης σχέσεως άμοιβής έργασίας και ποσοστού των κερδών. Τοϋτο σημαίνει ότι αϊ μεταβολαί της όμαδικής ζητήσεως της έργασίας είναι άνεξάρτητοι μεταβολαί του άπολύτου έπικέδου του ποσοστού των κερδών. Αϋται αποτελοϋν αύξουσαν συνάρτησιν του σχετικου έπικέδου του ποσοστού των κερδών.

Έκ των άνωτέρω έπεται ότι ή άνιουσα κίνησις του ποσοστού των κερδών άσκει όμοιόμορφον έπηρεασμόν επί της ζητήσεως έργασίας, δεδομένης της ύφισταμένης συναρτήσεως μεταξύ της άμοιβής της έργασίας και του ποσοστού των κερδών, εις τὰς άκολουθους κλίμακας των διαβαθμίσεων του ποσοστού των κερδών.

	%	%	%	%	%	%
1η κλίμαξ	10	15	20	25	30	50
2α κλίμαξ	5	7 1/2	10	12,5	15	25
3η κλίμαξ	2	3	4	5	6	10
4η κλίμαξ	0,5	1	1,5	2	2,5	4,5

Εις τὰς άνωτέρω τέσσαρας κλίμακας του ποσοστού των κερδών, ή κίνησις του ποσοστού των κερδών είναι πάντοτε άνιουσα, αλλά ή άπόλυτος αξία εκάστης κλίμακος είναι διάφορος. Η άπόλυτος αϋτη αξία έξελίσσεται μεταξύ της πρώτης κλίμακος, της όποίας αϊ διαβαθμίσεις άνέρχονται από 10% έως 50% και της 4ης κλίμακος της όποίας αϊ διαβαθμίσεις άνέρχονται από 0,5% έως 4,5%. Οϋτω παρατηροϋμεν ότι είναι ή άνιουσα πορεία του ποσοστού των κερδών και όχι ή άπόλυτος αξία της κλίμακος των διαβαθμίσεων, ή όποία άσκει επίδρασιν επί της ζητήσεως της έργασίας, δεδομένης της ύφισταμένης συναρτήσεως μεταξύ άμοιβής έργασίας και ποσοστού των κερδών.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται ὅτι τὰ ὁμαδικὰ ψυχολογικὰ κίνητρα τὰ ὠθοῦντα εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ὁμαδικῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας ἔναντι ὠρισμένου ποσοστοῦ κέρδους εἰς δεδομένην στιγμὴν ἐξαρτῶνται στενωῶς ἐκ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους, τὸ ὁποῖον ἐπραγματοποιήθη τὴν προηγουμένην στιγμὴν. Ἐὰν εἰς τὴν προηγουμένην στιγμὴν, τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους ἔχει διαμορφωθῆ εἰς λίαν χαμηλὸν ἐπίπεδον, μία ἐλαφρὰ αὔξεις τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους ἔναντι τοῦ προηγουμένου λίαν χαμηλοῦ ἐπιπέδου τούτου δύναται νὰ εἶναι ἐπαρκῆς, ὅπως προκαλέσῃ αὔξησιν τῆς ὁμαδικῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας. Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀποτελεῖ εἰδικὴν περίπτωσιν τῆς γενικῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα δεόν νὰ μελετῶνται συμφώνως πρὸς τὸν μεθοδολογικὸν κανόνα τοῦ François Simiand, ὅχι μόνον ἐν σ υ ν υ π ἄ ρ ξ ε ι ἄ λ λ ἂ ἰ δ ἰ ὡ ς ἐ ν δ ι α δ ο χ ῆ ἢ τῶν παρόντων ἐπιπέδων τῶν φαινομένων ἐξαρτωμένων στενωῶς ἐκ τῶν ἀμέσως προηγουμένων ἐπιπέδων.

βγ. Συμπεράσματα συναγόμενα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐργατικὴν συνδικαλιστικὴν πολιτικὴν. Ἐπίδρασις τῆς πολιτικῆς ταύτης ἐπὶ τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναπτυχθέντων συνάγεται ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν εἰς τὴν προηγουμένην στιγμὴν, τὸ ἡμερομισθιον εἶναι ὑψηλόν, καθ' ἣν, δηλονότι, χρησιμοποιοῦντες τὴν ὀριακὴν ὀρολογίαν, προσεγγίζει, εἶναι ἴσον ἢ ἀνώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ καθ' ἣν συνάμα ἐξασφαλίζει ὕψωσιν τῶν κερδῶν, εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, λέγομεν, ἡ ἐργατικὴ, συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ δύναται νὰ διεκδικήσῃ εἰς τὴν ἐπομένῃν στιγμὴν τὴν παραχώρησιν ἡμερομισθίου τὸ ὁποῖον ὑπερβαίνει ἔτι περισσότερον τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας χωρὶς ἢ πολιτικὴ αὔτη νὰ προκαλέσῃ μείωσιν τῆς ζητήσεως τῆς ἐργασίας, δεδομένου ὅτι, ὡς ἀνεπτύξαμεν ἀνωτέρω, τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἡμερομισθιον τὸ ὑπερβαῖνον τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας δύναται νὰ συμπίπτῃ μὲ ὕψωσιν τῶν κερδῶν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως καθ' ἣν εἰς τὴν προηγουμένην στιγμὴν τὸ ἡμερομισθιον εἶναι χαμηλόν, καθ' ἣν, τουτέστι κατὰ τὴν ὀριακὴν ὀρολογίαν, εἶναι πολὺ κατώτερον τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας, ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ διεκδικούσα σημαντικὴν ὕψωσιν τοῦ ἡμερομισθίου δύναται νὰ προκαλέσῃ τὰς ἀκολουθούσας συνεπείας :

Κατὰ πρῶτον ἡ ὡς ἄνω ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν ὀλιγώτερον παραγωγικῶν, αἱ ὁποῖαι δηλονότι δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ

χορηγήσουν τὰ νέα ὑψηλὰ ἡμερομισθια χωρὶς νὰ ὑποστοῦν πτώσιν τῶν κερδῶν ἢ ἀκόμη ζημίαν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει αἱ ὀριακαὶ ἐπιχειρήσεις αἱ ὀλιγώτερον παραγωγικαὶ θέλουν μειώσῃ τὴν ζήτησιν τῆς ἐργασίας, ἐφόσον τὸ νέον ὑψηλὸν ἐπίπεδον τῶν ἡμερομισθίων θέλει ἐπιφέρει πτώσιν τῶν κερδῶν ἢ ἀκόμη τὴν ἐμφάνισιν ζημιῶν. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὰ εἰς τὴν προηγουμένην στιγμὴν διαμορφωθέντα χαμηλὰ ἡμερομισθια ἔχουν ἐπιτρέψῃ τὴν ὕπαρξιν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων λίαν χαμηλῆς παραγωγικότητος, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται νὰ ἐπιζήσουν μετὰ τὸν καθορισμὸν νέων ὑψηλῶν ἡμερομισθίων.

Κατὰ δεύτερον, ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ διεκδικήσεως ὑψηλῶν ἡμερομισθίων δύναται νὰ προκαλέσῃ τὴν αὔξασιν τῶν ἀποδόσεων κατὰ κεφαλὴν ἢ κατὰ μονάδα ἐπιχειρήσεως. Τοῦτο διότι ἡ ἐκ τῆς αὔξεσεως τῶν ἡμερομισθίων μείωσις τοῦ περιθωρίου μεταξὺ ἀξίας τῶν παραγομένων ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐξόδων παραγωγῆς καὶ συνεπῶς συμπέσις τῶν κερδῶν δύναται νὰ ἐξανγκάσῃ τοὺς ἐργοδότας εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν μεθόδων τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν συστημάτων ἐργασίας, εἰς τὴν μεγέθυσιν τῶν διαστάσεων τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὴν συγκέντρωσιν κεφαλαίων κτλ.

Εἰς τὴν σειρὰν ταύτην τῶν σκέψεων ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς ὀρισμένην στιγμὴν τὰ ἡμερομισθια εἶναι λίαν χαμηλὰ καὶ δηλονότι λίαν κατώτερα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας. Ἀκριβέστερον, ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ χαμηλὸν ἐπίπεδον τῶν ἡμερομισθίων ἐπιτρέπει ὑψηλὰ κέρδη, ὡς π.χ. τῆς ὡς ἄνω παρατεθείσης 1ης κλίμακος τῶν κερδῶν. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, οἱ ἡγέται τῶν ἐργατικῶν συνδικάτων δὲν θέλουν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιτύχουν ὑψηλὰ ἡμερομισθια καὶ δηλονότι ἴσα ἢ ἀνώτερα τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας καὶ συνάμα ἐξασφαλίζοντα σταθερὰν ἢ αὔξουσαν ζήτησιν τῆς ἐργασίας παρὰ ἐὰν κατορθώσουν νὰ πραγματοποιήσουν κατάβασιν τῆς κλίμακος τῶν διαβαθμίσεων τῶν κερδῶν καὶ συγκεκριμένως τὴν διάβασιν εἰς ἓν πρῶτον στάδιον ἀπὸ τῆς 1ης εἰς τὴν 2αν κλίμακα, εἰς ἓν δεύτερον στάδιον ἀπὸ τῆς 2ας εἰς τὴν 3ην κλίμακα καὶ εἰς ἓν τρίτον στάδιον ἀπὸ τῆς 3ης εἰς τὴν 4ην κλίμακα τῶν κερδῶν κτλ.

Ἐὰν ἡ ἐργατικὴ πολιτικὴ κατῶρθωνε νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν προοδευτικὴν κατάβασιν τῶν κλιμάκων τῶν κερδῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ἐπίτευξιν ἐνὸς ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἡμερομισθίων καὶ δηλονότι, εἰς τὴν ὀριακὴν ὀρολογίαν, ἐνὸς ἐπιπέδου ἡμερομισθίων ὑπερβαίνόντων τὴν ὀριακὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας καὶ ταυτοχρόνως μίαν σταθερὰν ἢ ἀνιούσαν κίνησιν τοῦ ποσοστοῦ τῶν κερδῶν ὀδηγοῦσαν εἰς μίαν σταθερὰν ἢ αὔξουσαν ζήτησιν τῆς ἐργασίας.

βδ. Ὁ ἁλλοίωσις εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀξίαν τῆς κλίμακος τῶν κερδῶν καὶ

συνεπῶς ἀλλοίωσις εἰς τὴν κλίμακα τῶν ἡμερομισθίων προϋποθέτει προγεστέραν ἢ μεταγενεστέραν ἀλλοίωσιν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας.

Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τροποποιήσις εἰς τὴν κλίμακα τῶν κερδῶν ἢ, ὅπερ τὸ αὐτό, εἰς τὴν κλίμακα τῶν ἡμερομισθίων, προϋποθέτει μεταμόρφωσιν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας.

Ἡ μεταμόρφωσις αὕτη τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας δὲν διενεργεῖται ἀναγκαίως διὰ μόνης τῆς οἰκονομικῆς διαδικασίας τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ, δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαίως, δηλονότι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοματισμοῦ ἢ τοῦ οἰκονομικοῦ αὐθορμητισμοῦ ὡς διατείνονται οἱ φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι. Ἡ μεταμόρφωσις τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας δύναται νὰ εἶναι ριζικὴ ὀλοκληρωτικὴ, τροποποιούσα τὰς οὐσιώδεις ἀρχάς, αὐτὰς ταύτας τὰς βάσεις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος. Τοῦτο συμβαίνει εἰς τὴν περίπτωσιν κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν τὴν κεφαλαιοκρατικὴν οἰκονομίαν διαδέχεται ἡ προγραμματικὴ οἰκονομία, ὁ σοσιαλισμός. Ἄλλὰ ἡ μεταμόρφωσις τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας δύναται εἰς ἓν πρῶτον στάδιον νὰ εἶναι μερικὴ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον περιωρισμένη, δύναται δηλονότι νὰ διενεργηθῇ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, χωρὶς νὰ κλονίσῃ τὰ θεμέλια τούτου.

Συγκεκριμένως ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ δύναται εἰς τὰς ἐξειλιγμένας χώρας νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπιτρέπουσαν τὴν ὕψωσιν τῶν ἡμερομισθίων καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ἐργασίας τοῦ ἐργοστασίου μεταμόρφωσιν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας διενεργουμένην εἰς ἓν πρῶτον στάδιον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος μὴ θίγουσαν τὰς θεμελιώδεις βάσεις τούτου. Οὕτως, ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ δύναται εἰς τὰς ἐξειλιγμένας χώρας διὰ τῶν διαφόρων ἐκδηλώσεων τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων καὶ τῆς μαζικῆς ἐργατικῆς δράσεως ν' ἀσκήσῃ ἐπηρεασμὸν ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν φαινομένων τῶν προκαλούντων τὴν μεταμόρφωσιν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας ἐπενεργοῦσα ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου (διὰ τῶν ἐργατικῶν ὀμαδικῶν διαδηλώσεων, διὰ τῶν ἀπεργιῶν καὶ τῶν διαφόρων μέσων τῆς ἐργατικῆς ἰσχύος), ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ πεδίου (διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἰσχυρῶν ἐργατικῶν κομμάτων καὶ ἐπιτεύξεως σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ἐργατικῶν βουλευτῶν εἰς τὰς ἐκλογάς) καὶ τέλος ἐπὶ τοῦ ἰδεολογικοῦ πεδίου (διὰ τῆς διαδόσεως τῆς ἐργατικῆς ἰδεολογίας μέσῳ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ ἐργατικοῦ τύπου, τῶν ἐργατικῶν δημοσιευμάτων καὶ μέσῳ τοῦ προφορικοῦ λόγου).

Ἄκριβέστερον, κατὰ πρῶτον ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ δύναται διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων μέσων ν' ἀσκήσῃ πίεσιν ἐπὶ

τῶν ἐργοδοτῶν πρὸς τὸν σκοπὸν ὑψώσεως τῶν ἡμερομισθίων καὶ βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν ἐργασίας εἰς τὸ ἐργοστάσιον διὰ τῆς συνάψεως εὐνοϊκῶν πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατικῶν τάξεων συλλογικῶν συμβάσεων. Κατὰ δεύτερον ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ δύναται νὰ ἀσκήσῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας πρὸς τὸν σκοπὸν ἐπιτεύξεως ἐντονωτέρας κρατικῆς ἐπεμβάσεως ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν ἐργατικῶν τάξεων διὰ τῆς νομοθετήσεως μέτρων περιοριζόντων τὴν δυσμενῆ ἐπίδρασιν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἐργοστασίου, τῶν ἡμερομισθίων καὶ τῶν συνθηκῶν ἐργασίας διὰ τῆς θεσπίσεως ἐκτεταμένης κοινωνικῆς ἐργατικῆς νομοθεσίας, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς πολιτικῆς κατευθυνομένης οἰκονομίας, διὰ τῆς κοινωνικοποιήσεως ὠρισμένων οὐσιωδῶν κλάδων τῆς παραγωγῆς, διὰ τῆς φορολογικῆς πολιτικῆς κτλ.

Ἐν περιλήψει ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ διὰ τῶν διαφορῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἐργατικῆς δράσεως ἐπενεργουσῶν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν θέσπισιν ἐντόνου κρατικῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὸ κοινωνικὸν πεδίον (κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις, ἐργατικὴ νομοθεσία κτλ.), εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδίον (κρατικὴ ἐπέμβασις πρὸς ρύθμισιν τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς εὐμενεστέραν πρὸς τὰς ἐργατικὰς τάξεις, πρὸς δικαιότεραν διανομὴν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος, πρὸς εὐνοϊκωτέραν διὰ τὰς ἐργατικὰς τάξεις κυκλοφορίαν τῶν ἀγαθῶν καὶ κατανομὴν τῆς καταναλώσεως τῶν ἀγαθῶν, καὶ τέλος πρὸς ρύθμισιν τῶν νομισματικῶν φαινομένων καὶ τῆς νομισματικῆς πολιτικῆς εὐμενεστέραν πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν ἐργατικῶν τάξεων) καὶ τέλος εἰς τὸ πολιτικὸν πεδίον πρὸς ρύθμισιν τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν καὶ δικαιωμάτων, πρὸς ρύθμισιν τῶν νόμων τοῦ τύπου καὶ τῶν ἐκλογικῶν νόμων εὐνοϊκωτέραν πρὸς τὰς ἐργατικὰς τάξεις).

Ἐπὶ πλέον, ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ ἐπιτυχάνουσα διὰ τῶν διαφορῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἐργατικῆς δράσεως ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ, κοινωνικοῦ, πολιτικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ πεδίου, τὴν θέσπισιν τῶν ὡς ἄνω μέτρων, προκαλεῖ τὴν συμπέσιν τοῦ περιθωρίου μεταξὺ ἐσόδων καὶ ἐξόδων παραγωγῆς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἐξαναγκάζει τοιοῦτοτρόπως τοὺς ἐργοδότας ὅπως προβαίνουν εἰς τὴν μεγέθυνσιν τῶν ἐπιχειρήσεων, τὴν συγκέντρωσιν κεφαλαίων, τὴν εὐρυτέραν καὶ ἐντατικωτέραν χρησιμοποίησιν τῶν μηχανικῶν μέσων παραγωγῆς καὶ ἐν γένει εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν τεχνικῶν μεθόδων παραγωγῆς καὶ συστημάτων ἐργασίας.

Ἄπαντες οἱ ὡς ἄνω παράγοντες ὀδηγοῦν εἰς ἓν πρῶτον στάδιον εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας ἐντὸς

τοῦ πλαισίου τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος καὶ διὰ τῆς μεταμορφώσεως ταύτης προκαλοῦν τὴν μετάθεσιν τῶν κλιμάκων τῶν ἡμερομισθίων πρὸς ὑψηλότερα ἐπίπεδα διαβαθμίσεων τῶν ἡμερομισθίων καὶ συνεπῶς ἐπιφέρουν μετάθεσιν τῶν κλιμάκων τῶν κερδῶν πρὸς χαμηλότερα ἐπίπεδα διαβαθμίσεων τῶν κερδῶν.

Ἐν τῷ συνόλῳ φρονοῦμεν ὅτι ἡ ἐργατικὴ συνδικαλιστικὴ πολιτικὴ ἔχει εὐρέως συμβάλει εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα εἰς τὸν μετασχηματισμὸν τῆς διαρθρώσεως τῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν θέσπισιν εἰς τὰς ἐξειλιγμένους χώρας κατευθυνομένης οἰκονομίας καὶ ἔν τινι μέτρῳ δύναται τις νὰ εἴπῃ περιορισμένης προγραμματικῆς οἰκονομίας. Νομίζομεν ὅτι ὁ μετασχηματισμὸς οὗτος τῆς οἰκονομικῆς διαρθρώσεως τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα εἰς ὠρισμένας ἐξειλιγμένας χώρας (ὡς π.χ. τὴν Ἀγγλίαν, ὠρισμένας σκανδιναυϊκὰς χώρας, ὡς τὴν Σουηδίαν) ἔχει ἐπιτελεσθῆ παραλλήλως πρὸς ὠρισμένην ὑψηλοτέραν μετάθεσιν τῶν κλιμάκων διαβαθμίσεων τῶν ἡμερομισθίων καὶ χαμηλοτέραν μετάθεσιν τῶν κλιμάκων διαβαθμίσεων τῶν κερδῶν. Καθ' ἡμᾶς, τὰ γεγονότα ταῦτα ὑπῆρξαν αἱ συνέπειαι, εἰς εὐρείαν ἀναλογίαν, ἐντόνου ἐργατικῆς συνδικαλιστικῆς πολιτικῆς (1).

1. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς μελέτης τοῦ κ. Κολόμβου θέλει δημοσιευθῆ εἰς προσεχῆς τεῦχος.